

Hekimlik ve Semboller

*YILANLI ASANIN
ÖYKÜSÜ*

Ferruh Niyazi Ayoğlu
Bilgehan Açıkgöz

HEKİMLİK ve SEMBOLLER

YILANLI ASANIN ÖYKÜSÜ

Ferruh Niyazi Ayoğlu

Bilgehan Açıkgöz

HASUDER Yayın No: 2020-1

ISBN :978-605-69842-2-8

Basım Yeri :Trakya Üniversitesi Matbaası

Basım Adedi :200

Yayın türü :Basılı Kitap

Yayın Yılı :2020

Yazarlar :Ferruh Niyazi Ayoğlu, Bilgehan Açıkgöz

Yasal Uyarı : Bu kitabın yasal hakları Halk Sağlığı Uzmanları Derneği'ne (HASUDER) aittir. Kaynak gösterilerek eğitim amacıyla alıntı yapılabilir; diğer amaçlarla kullanılması için HASUDER'den izin alınmalıdır. Kitapta yer alan bilgi ve görüşlerden eserin yazarları sorumludur.

© 2020, Turkish Society of Public Health Specialists

Yayımcı: Halk Sağlığı Uzmanları Derneği (HASUDER)

Adres :Korkut Reis Mah. İlkiz Sok. 17/2 Çankaya / Ankara

Eposta :yayinmuduruhasuder@gmail.com

Web :http://www.hasuder.org.tr

Umut'a, Deniz'e, Ulaş'a...

Sunuş

En genel anlamıyla, tıbbın en önemli sembolü olarak kabul edilen yılanlı asanın tarihsel süreçteki izini sürmeyi amaçlayan bu çalışma 8 bölümden oluşuyor. Bir sembolün, bu çalışmada yılanlı asa, tarihsel süreçteki izini sürmek bazı zorluklar içeriyor. Sembollerde izlenen ve zaman zaman birbirlerinden türetildiklerini düşündüren benzerlikler, aynı sembolü deyim yerindeyse sahiplenen farklı grupların varlığı ve aynı sembol için farklı kaynaklarda farklı aktarımlar bulunması ilk akla gelenler. “Başlarken” bölümü sembol kavramına yönelik kısa bir anımsatma niteliğinde. Tarihsel sürecin yazılı tarih öncesine yönelik anlatıları neredeyse kaçınılmaz biçimde mitolojik öykülere değinmeyi gerektiriyor. Sembollere yönelik değindiğimiz zorluklar mitolojik öyküler için de benzer. Mitolojik öyküler de, semboller gibi tarihsel aktarım içinde değişiyor, dönüşüyor. Dolayısıyla, mitolojik öykülerin aktarılması, neredeyse her zaman eleştiriye açık. Bununla birlikte, farklı anlatılan mitolojik öykülerin yapısal ve işlevsel ortaklıkları da var. “Mitler, Mitolojik Anlatılar ve Tarihsel Aktarım” bölümü, çalışmanın akışı içinde zorunlu olarak değinilecek mitolojik öykülerle ilgili temel özelliklere değinmiyor.

Yılanlı asanın öyküsünü, onun yaygın biçimde özdeşleştirdiği Asklepios olmadan anlatmak olası değil. Bu iki bölümün ardından “Asklepios’un Öyküsü”ne geçiyoruz; neredeyse tümüyle mitolojik öykülere değinen bu bölümde aktarılanlara ilerleyen bölümlerde yeniden değinmek durumunda olduğumuzu bilerek ve tekrarlamaları göze alarak. Bu kurgunun temel nedeni, Asklepios’un, yılanlı asanın ondan öncesine ve sonrasına uzanan öyküsünün tam da merkezinde duruyor olması. Başka bir ifade ile, Asklepios, onunla başlamayı hakediyor.

İlerleyen bölümlerde, “Yılanlı Asanın Öyküsünde Asklepios Öncesi”, “Yeniden Asklepios ve Asklepios Kültü” ve “Asklepios’un Roma’ya Geçişi ve Sonrası” başlıklandırmaları ile kronolojik bir akışa sadık kalmaya çalışarak

yılanlı asanın öyküsüne devam ediyoruz. Son iki bölümde “Asklepios’un Yılanlı Asası mı, Hermes’in Kadüsesi mi?” ve “Bitirirken” başlıklandırmaları ile uzun zamana dayanan bir tartışmanın genel hatlarına değiniyoruz.

Belki de herşeyden önce şunu ifade etmek gerekiyor ki, bu çalışmanın yazarları tarih bilimci değil. Dolayısıyla, tıp doktoru olan yazarların kendi meslek tarihlerine duydukları merakın ürünü olan çalışma, bir tarih çalışması iddiasında değil; belki, eleştirilere açık bir deneme. Bizden önce konuyu araştıran, araştırmalarını yazıya dökerek paylaşan tüm araştırmacılara teşekkür ederken, çalışmalarına ulaşamadığımız tüm araştırmacılardan, bunun bizim eksikliğimiz olduğu inancıyla özür diliyoruz.

Son olarak, çalışma için bizi yüreklendiren ve tartışmalarımızla bizi zenginleştiren sevgili dostlarımız Erhan Deveci, Serol Deveci, İbrahim Koruk, Öner Kurt, Tayyar Şaşmaz, Ercüment Beyhun, Coşkun Bakar ve Servet Aker’e, parçası olmaktan daima gurur duyduğumuz Halk Sağlığı topluluğuna ve çalışmanın kitaplaşmasına olanak tanıyan Halk Sağlığı Uzmanları Derneği’ne teşekkür ediyoruz.

Ferruh N. Ayoğlu ve Bilgehan Açıkgöz

Eylül-2019, Zonguldak

Başlarken

İnsanlar ve görece küçük organizasyonlardan devletlere, uluslararası örgütlere kadar her tür topluluk kendisini tanıtan, bir anlamda tanımlayan sembollere sahip. Shin¹, sembollerin, ait olduğu topluluğun kimliğini yansıttığı ve topluluk üyelerini diğer toplulukların üyelerinden ayırdığı gibi, topluluk üyelerinin topluluğa üye olmaya yönelik gurur duygusunu güçlendirdiğini, topluluğun homojenitesini arttırdığını ve topluluğun misyon ve değerlerini dışarıya aktardığını belirtiyor. Bununla birlikte topluluklarca kullanılan semboller kökenleri ve anlamlarıyla tartışma konusu da olabiliyor. Örneğin, sembolizmin insan düşüncesinin en arkaik formlarından birisi olduğunu, sembol sözcüğünün Latince “symbolum” ve Yunanca “symbolon” veya “symballo” sözcüklerinden köken aldığını belirten Young ve arkadaşları², hekimlik sembolünün tarihsel ve etik değerleri yansıtıcı niteliğe sahip olduğunu, son beş yüz yıldır bir yanlış algılama sonucu tıbbın sembolü olarak kullanılan Hermes’in caduceus’unun³ gerçekte ticaretin sembolü olduğunu, Asklepios’un asası ile Hermes’in kadüsesinin iki farklı profesyonel grubu tanımladığını, etik açıdan bu ikisinin karıştırılmaması gerektiğini, hekimlerin gerçek sembollerini ve sembolün tarihsel kökeni ve anlamını bilmeleri gerektiğini vurguluyor. Sembollerin anlamı ve önemini vurgulayan, bu arada aynı sembol için farklı önermeler aktarabilen farklı çalışmalara ulaşmak olası. Bir diğer gerçeklik, sembollerin yaşamın içinde çok yaygın bir yer kapladığı, bireylerin kimi

---

¹ Shin YJ, 2007.

² Young P et al, 2013.

³ Caduceus, Hermes’in kanatlı ve iki yılanın dolaştığı asasına verilen isimdir. Kimi zaman, Asklepios ve Hermes’in asaları aynı isimlendirme ile caduceus olarak adlandırılrsa da, bu aynılaştırmanın hatalı olduğunu gösteren çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmada Hermes’in asası “kadüse”, Asklepios’un asası “yılanlı asa” olarak adlandırılacaktır.

zaman anlamı ve kökenini bilerek, kimi zamansa bunlara yönelik bilgisi olmadan, hatta onun bir sembol olduğunun farkında bile olmadan sembollerini kullanıyor olduğu. Örneğin, sembollerin değer verdiğimiz şeyleri simgelediğini vurgulayan Lahey⁴, kiliselerin çatısına koyulan haçı, sol elde taşınan evlilik yüzüğünü, ulusal bayramlarda dalgalanan bayrakları örnek gösteriyor ve sembollerin kişilere ideal, hedef ve vizyon sunduğuna, bunların tıp sembolü için de geçerli olduğuna değiniyor.

Semboller, ortaya çıkış ya da kullanım nedenleri ile pek çok kültürün değerlendirilmesinde yoğun olarak kullanılırlar; farklı toplumlara ait kültürel örüntülerin, benzer ya da farklı sembollerini, gelenekleri ve/veya inanç sistemleri ile anlamlandırdıkları bilinmekte. Kimi zaman belli bir sembolün aynı anlamlandırma ile kültürden kültüre geçişi ya da aktarımı söz konusu iken, kimi zaman da aynı sembolün farklı kültürlerde farklı anlamlandırmalar ile var olduğu izlenir. Günümüzde çok sayıda kurum, kuruluş, organizasyon ve/veya topluluk kendilerine ait amblemler, logolar, geniş anlamda semboller kullanmaktadır. Hekimliğin bir “meslek” olarak kabulü tarihsel sürecin uzun yolculuğunda görece yeni olmakla birlikte, insanların hastalıklar ve yaralanmalar karşısında “iyileşme/iyileştirme/şifa arama” çabalarının insanlık tarihinin başlangıcıyla eş zamanlı olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Dolayısıyla, tıp tarihi, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olan iyileşme/iyileştirme/şifa arama çabalarının bir öyküsü niteliğindedir. Günümüzde çok sayıda meslek de, çoğu zaman o mesleğin tarihsel gelişimine dayanarak, kendisini ifade eden semboller kullanmaktadır. Bu kapsamda, hekimlik mesleği de tarihsel öyküsü içerisinde kendisini çeşitli sembollerle ifade etmiştir. Söz konusu semboller hekimlik mesleği üyelerince geliştirilmiş olabileceği gibi, toplumun hekimlik mesleğine atfettiği anlamı/anamları ifade etmek üzere toplumlar tarafından da geliştirilmiş olabilir. Diğer pekçok sembol için de geçerli olan bu durum, hangisi hangisini etkilemiş olursa olsun, sembol-topluluk birlikteliğini değiştirmez. Tarihsel süreçte vardığımız noktada, her iki etkileşim de bütüncül bir niteliğe ulaşmış durumdadır. Günümüzde hekimlik mesleği ile en yaygın biçimde özdeşleşen/özdeşleştirilen üç ana sembol yılanlı asa, beyaz önlük ve stetoskop olarak ön plana çıkar. Sembollerden yılanlı asa tarihsel olarak daha köklü bir geçmişe sahip ve “ana sembol”

---

⁴ Lahey T, 1999.

niteliğinde iken, beyaz önlük ve stetoskop tıbbın modernleşme yolculuğunda görece yeni dönemlerde benimsenmiş sembollerdir. Denilebilir ki, eğer hekimlik mesleğine ait tek bir sembol varsa, o da yılanlı asadır.

Ancak, daha başlangıçta, bir noktaya değinmek gerekiyor. Kısa bir internet araştırması bile gösteriyor ki, günümüzde hekimlik mesleği için kullanılan çok sayıda farklı sembol bulunuyor. Üstelik başlangıçta “hekimlik mesleği sembolü” olan sembol, tarihsel süreçte, bugün sadece hekimlik ile açıklanamayacak bir boyuta ulaşmış ve “tıp sembolü” haline dönüşmüş durumda. Sembolün genişleyen anlamı, geçmişte neredeyse tümüyle hekimler tarafından sunulan sağlık hizmetlerinin bugün çok sayıda profesyonelin birlikte üretimini gerektirecek bir boyuta ulaşmasının doğal bir sonucu olabilirse de, kimi zaman farklı yorumlamalarla karşımıza çıkan sembol, sağlıkla ilintili çok sayıda kamu ve özel sektör kuruluşu tarafından da kullanılmakta. İlk bakışta, tüm bu farklı/farklılaşmış/farklılaştırılmış sembollerin neredeyse tamamının iki temel sembolden, tarihsel geçmişleri ve atfedilen anlamları birbirinden önemli farklılıklar gösteren Asklepios’un ve Hermes’in asalarından türediği göze çarpıyor. Dahası, çok sayıda araştırmacı, hekimlik mesleğinin “gerçek sembol”üne yönelik bilgi ve algının, hekimlik mesleğinin etik değerlerinin korunması ve sürdürülmesi için önemli olduğunu vurguluyor.

Mitler, Mitolojik Anlatılar ve Tarihsel Aktarım

Asklepios, ile özdeşleştirilen yılanlı asanın öyküsüne devam etmeden önce, bu öyküde zaman zaman kaçınılmaz biçimde değineceğimiz mitler ve mitolojik anlatımlarla ilgili bazı noktalara değinmek yararlı olacak. Öncelikle, yılan, asa ve/veya yılanlı asa, Asklepios anlatısının öncesini de kapsayan çok sayıda mitolojik anlatımda karşımıza çıkan semboller. Hatta yılan ve asanın mitolojik anlatımlarda belki de en sık kullanılan semboller arasında olduğu söylenebilir. Bu durum konumuz açısından önemli karmaşıklıklara yol açabilir. Bununla birlikte, mitolojik öykülerin anlamı, kaynağı ve tarihsel yolculuğuna yönelik bazı özellikleri yılanlı asanın yolculuğu açısından ayrıca önemli. Buxton⁵, miti, “toplumsal bakımdan güçlü geleneksel hikaye” olarak tanımlıyor ve bu tanımlamanın bazı öğelerine dikkat çekiyor. Öğelerden birisi mitlerin birer “hikaye” oluşu, diğeri “geleneksel” olmalarıdır. Buxton’un mitlere yönelik vurguladığı diğer özellik “toplumsal güç” öğesi, mitlerin toplum içerisinde önemli bir yere/değere sahip olmasıdır. Leeming⁶, mitlerin, insanların kullandığı ortak dilde, akıl/gerçek dışı olduğunu söylediği halde genel kabul görmüş olan bir inanç olduğunu vurgular ve “kimilerince gerçek olduğuna inanılan, kimlerince ise besbelli asılsız olduğu düşünülen, genelde tanrılar ve kahramanları konu alan daha sofistike öyküdür” tanımlamasını paylaşır. Leeming de Buxton gibi, mitlerin belli bir grup insan için çok önem taşıyan öyküler olduğunu belirtir. Her iki araştırmacının vurgularından anlaşılıyor ki, akılla değerlendirildiğinde gerçek dışı oldukları kolaylıkla görüle de, özünde birer hikaye de olsalar, mitler, toplumun belirgin bir bölümü tarafından inanılan ya da benimsenen, bu nedenle de “güçlü”, “kalıcı” ve “sahip çıkılan” öyküler. Mitolojik anlatıların insanı sarmalayan destansı bir havası da var.

---

⁵Buxton R, 2016:18.

⁶Leeming DA, 2017:15-26.

Leeming'e göre mit sözcüğü Yunanca "mı" sesinden türetilmiş, bu ses daha sonra bir kavrama dönüşmüş ve Yunanca mithos (sözcük) kelimesi ortaya çıkmış, mithos epik şair Homeros zamanında sözcüklerin bir öykü oluşturacak şekilde biçimsel olarak düzenlenmesi anlamını kazanmış, Platon mithosu "insan bilgisinin ötesindeki gerçekleri açıklayan mecazi masallar" olarak görmüş, daha sonrasında Aristoteles mithosu "olayların anlamlı biçimde düzenlenmesini ifade eden", Yunan tragedyasının en önemli unsuru olan olay örgüsü ile bir tutmuştur. Bu noktada, Platon'un değinisi önemli bir unsurdur. Toplumlar, çağlar boyunca, var olan bilgi düzeyinin açıklayamadığı bazı olguları merak etmeye devam etmiş, olguların nedenine yönelik gerçek ya da gerçek dışı düşünceler üretmiş ve oluşturdukları kurguları mithoslar da dahil çeşitli yollarla açıklamaya çalışmıştır; yaratılış anlatıları bunun tipik bir örneğidir.

Mitler, farklı kişiler ve gruplarca "doğal olayları açıklamak için yapılan ilkel girişimler", "dini ritüellerin öykü biçiminde ifade edilmesi", "insanların evrenle alakalarını hissetmelerine yardımcı olan veya bireyleri bir grup haline getirip birleştiren metafor ve alegoriler", "hayal eden kültürün endişelerini, nevrozlarını, önceliklerini yansıtan rüyalar" gibi farklı yaklaşımlarla ele alınmış olmakla birlikte, Leeming, son noktada mitlerin, "belli bir insan grubunun doğayla, dünyayla ve bilinmeyenle ilişkilerini yansıtan gerçek öyküler olduğunu" vurgular. Şüphesiz ki, Leeming'in mitlere yönelik "gerçek öyküler" vurgusu, öyküde anlatılanların gerçekliğini değil, bu öykülerin gerçekten de var olduğunu, anlatıldığını belirtmektedir. Halikarnas Balıkcısı⁷, "Anadolunun Sesi"nde mitolojinin sık değinilmeyen bir yararına dikkat çeker; günümüze ulaşan mitler, oluşturulduğu ve anlatıldığı toplumlarda o toplumun hangi tanrılara taptığını aktarır ve tapılan tanrılar da o toplumun hangi soydan geldiğini belirleyici bilgiler içerir⁸. Bu anlamda mitolojik öyküler/anlatılar, gerçekçilik ya da masalsılık tartışmasının ötesinde toplumların tanrısallık yükledikleri karakterlere atfettikleri özelliklerin izlerini de taşır ve bu karakterlere yönelik resim ve heykel gibi görseller veya metinler çeşitli simgelerle sembolize edilir.

---

⁷ Cevat Şakir Kabaağaçlı.

⁸Kabaağaçlı CŞ, 2008:35.

Bilim insanlarının çoğu, Üst Paleolitik'te Avrupa'da yaşayan Homo sapiens'in dinsel bir duyarlılık ve mitoloji geliştirmiş olduğu konusunda hemfikirdir. Bu görüş birliği, açıkçası ölümlerin tören eşliğinde gömüldüğü mezar yerlerinin ve özellikle taş heykelciklerle mağara resimlerinin varlığına dayanmaktadır. MÖ 40000 yılına tarihlenen aslan başlı adam heykelciği Almanya'daki bir mağarada bulunmuştur ve o zamanlar mitolojik bir anlatının var olduğunu düşündürmektedir.

Antropolog Marija Gimbutas ve diğerleri, en bilineni 20000 yıllık Laussel Venüsü olan, abartılı kalçalara ve göğüslere sahip birçok kadın figürünün bulunmasına dayanarak, Avrupa'da erken dönemde mitleri de kullanmış bir tanrıça dini olduğu kuramını geliştirmişlerdir. Fransa'daki Les Trois Frères ve Lascaux ile İspanya'da Cantabria'daki El Castillo gibi büyük mağara tapınaklarındaki resimlerdir. Mağara resimlerindeki insan ve hayvan figürleri akla törensel avları ve sihirli güçleri getirir. Bunların, mitolojinin varlığını ima eden kurban törenlerini temsil ettiği varsayılmaktadır.

**-David A. Leeming,
A'dan Z'ye Dünya Mitolojisi-**

Mitolojik öyküler aynı karaktere ve/veya aynı olaya yönelik farklı anlatımlar içerebilmekle birlikte, bu farklı anlatımlar belirgin biçimde benzerliklere de sahiptir. Daha da ötesinde, farklı toplumlarda anlatılan öykülerin içeriklerinde de şaşırtıcı benzerlikler söz konusudur. Yine mitlere yönelik bir diğer olgu da, belirli bir gücün ya da yeteneğin çoğu zaman birden çok kahramana atfedilmiş olmasıdır. Aslında, farklı öykülerde sadece öykünün kahramanına yönelik olarak değil, öyküde anlatılan olaya ve sembollere yönelik olarak da yer alan benzerlikler, ilk bakışta bir karmaşıklık algısına yol açabilirse de, tarih boyunca ortaya çıkan toplumların ve kültürlerin birbirleriyle hiç temas etmeden değil, aksine birbirleriyle sürekli temas ederek ve birbirlerini etkileyerek var oldukları ve mitolojik öykülerin kökenleri düşünüldüğünde, şaşırtıcı olmaktan uzak, beklendik bir durumdur; bu benzerlikler ve benzerlikleri ortaya çıkartan etkileşimler, izini

sürdüğümüz yılanlı asanın öyküsü açısından da ilerleyen bölümlerde karşımıza çıkacaktır.

Mitlerin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığını, ilk olarak kimin ya da kimlerin anlattığını kesin olarak belirlemek neredeyse olanaksızdır. Ancak, neredeyse tartışmasız bir biçimde hemfikir olunan bir nokta bulunuyor; mitler yazı bulunmadan ve kullanılmaya başlanmadan önce ortaya çıkmış, sözlü anlatımlarla, söylencelerle, dinsel içerikli ritüellerle, hatta kimi zaman tiyatro oyunları gibi sanatsal eylemlerle kuşaktan kuşağa, toplumdan topluma aktarılmış ve yazının bulunmasını takiben de yazılı metinlere yansımıştır. Yazıdan önceki dönem çoğu araştırmacı tarafından “tarih öncesi dönem” olarak adlandırmaktadır ve tarih/yazı öncesi dönemde ortaya koyulmuş motifler, resimler ve heykeller Leeming tarafından bu durumun önemli destekleyicileri olarak vurgulanmaktadır. Benzer bir vurgulama Buxton tarafından da yapılmaktadır ve bu yaklaşım oldukça akılcıdır. Arkeolojik kazılarda ele geçen ve yazının bulunmasından öncesine tarihlenen eserlerde yer alan sembollerin, yazının bulunması sonrasında yazılı metinlerde kullanımı bu noktanın açık bir göstergesi niteliğindedir.

Mitlerin üç biçimi dünyanın hemen bütün coğrafyalarında kendini gösterir ve bu türler benzer özelliklere sahiptir⁹. İlki, “yaratılış mitleri”. Bunlar toplumların nereden geldiğini, kökenlerinin nereye dayandığını ve varoluşlarını bireylerin gözünde anlamlandıran mitler. İkinci tür, “tanrı mitleri”. Kültürlerin çoğunda, belirli özellikleri olan ayrıntılı panteonlar, tanrısal aileler ya da tanrı toplulukları bulunuyor; örneğin Antik Mısır’da “sekizli” olarak bilinen ve sekiz tanrı ve tanrıçadan oluşan bir panteon bulunurken, Yunanistan’da, Zeus’un başkanlığında 12 tanrı ve tanrıçadan oluşan ve yaşadıkları yere atfen “Olimposlular” denilen bir panteon var. Üçüncü grup olan “kahraman mitleri”nde yer alan kahramanlar çoğu kültürde benzer evrelerden geçiyor; normal insandan farklılar, çoğunlukla mucizevi bir biçimde dünyaya geliyorlar ve neredeyse her zaman, kendini veya yaşamını anlamlandırmak ya da ölümsüzlük bilgisine ulaşmak gibi önemli arayışlara giriyorlar. Asklepios’un öyküsü de bu anlamda benzer motifler içeriyor; olağan dışı bir doğum öyküsü, yarı hayvan yarı insan bir varlıktan öğrenilenler, ölüleri diriltmeye varan bilgi düzeyi. Mitolojik

---

⁹Leeming DA, 2017:21-23.

anlatılanların kuşaktan kuşağa, toplumdan topluma aktarımı, her üç türde de, özellikle de tanrı ve kahraman mitlerinde kendisini hissettirir. Sıkça değinilen Mısır ve Yunan tanrıları arasındaki benzerlik de çoğu araştırmacının ilgisini çeken, tanrıların, tanrıçaların, kahramanların toplumlar ve kültürler arasındaki yolculuğuna yönelik örnekler içerir.

Yurdundan haksız yere kovulunca ölünceye dek gurbet ellerinde süründü, sonunda Sicilya'da öldü. Kendisi insanoğlu tarihinde ilk düzyazı (nesir) yazarı sayılabilir. Bir düz tümceye bir şiir dizesinin derinliğini verebilen candır. Yapıtına serüven adını vermesine rağmen o serüvenleri yazmasaydı birçok tarihsel gerçekleri bilemeyecektik. Dünyanın ilk turistidir. Günümüzde trenle, otobüsle, vapur ve uçakla seyahati zor olan ellere, ya eşeğe binerek, ya taban teperek gitmiş, gezip tozmuştur. Elinde avucunda para namına metelik kalmayınca, oturup kitap yazmış ve ölmüştür. Tatlı tatlı gevezeleyen bu Can'a memleketinden merhabalar olsun. Yurttaş! Nasrettin Hoca'yla beraber nur içinde yatsın.

***-Halikarnas Balıkcısı,
Anadolunun Sesi-***

Halikarnas Balıkcısının “yurttaşımız” diyerek tanıttığı, Bodrum’dan, Halikarnosuslu Herodotus 9 kitaptan oluşan ünlü eseri Historia’nın¹⁰ ikinci kitabı olan Euterpe’de Mısırlı tanrılar için şunları yazar¹¹: “Mısırlıların hepsi aynı tanrılara tapmazlar, hepsinin birden taptığı yalnız İsis ve Osiris’tir, ikincisi Dyonisos’a karşılık gelir. Herakles’in hakkında Mısır’da kimseden bir şey işitmedim. Ne olursa olsun Mısırlılar Herakles adını Yunanlılardan almış olamazlar, daha çok Yunanlıların Mısırlılardan almış oldukları düşünülebilir. O tarihte Mısırlılar çok zamandır uzak deniz yolculuğu yapıyorlardı ve buna karşılık Yunanlılar arasında da denizciler bulunduğunu biliyorum. Gerçek şudur ki, Mısırlıların bu ad altında bilinen çok eski tanrıları vardır;

---

¹⁰ Birinci kitap Klio, ikinci kitap Euterpe, üçüncü kitap Thalia, dördüncü kitap Melpomene, beşinci kitap Terpsikhore, altıncı kitap Erato, yedinci kitap Polymnia, sekizinci kitap Urania, dokuzuncu kitap Kalliope.

¹¹ Herodotos, 1991:98-99.

kendilerinin dediklerine bakılırsa, tanrıların sayısını sekizden on ikiye çıkarıp bu arada Herakles'i de tanrı olarak tanımları, Amasis zamanında on yedi bin yıl öncesine dayanmaktadır.”

Bu noktada, mitler ve mitolojik öykülere yönelik bazı özellikleri özetleyebiliriz.

- Mitler gerçektir. Burada sözü edilen gerçeklik, mitolojik öykülerde anlatılan olayın gerçekliği, yaşanmışlığı değil, mitin o toplum için var olmuşluğu gerçeğidir.
- Mitler, tarih öncesi dönem olarak adlandırılan, yazının bulunmasından önceki dönemlerde de vardır; sözel anlatımlar, söylenceler, ritüeller, tiyatro oyunları, vb. ile kuşaktan kuşağa aktarılmışlar ve yazının bulunması sonrasında yazılı metinlerde yer almışlardır.
- Mitler, onu yaratan, ona inanan, onu aktaran toplumlar hakkında bilgi verirler.
- Farklı toplumlara ait mitler ve mitolojik öyküler benzerlik göstermektedir. Tarihsel süreç içerisinde birbiriyle karşılaşan, temas eden toplumların ve kültürlerin birbirlerinin mitlerini ve mitolojik öykülerinin kimi zaman bazı değişikliklerle sürdürmesini “tarihsel aktarım” olarak adlandırıyoruz. Bunun en tipik örneklerinden birisi, üzerinde görece daha çok çalışma yapılmış olan Mısır ve Yunan mitleri ve mitolojik kahramanlarıdır.
- Mitlerde ve mitolojik öykülerde değinilen yetenek ve beceriler birden fazla kahramanda görülebilir. Bu durum, söz konusu beceri ve yetenekler ile bunlara atfedilen sembollerin kökeni konusunda

Görsel-1:

Halikarnosuslu Herodotus

karışıklığa yol açabilir ve bu karışıklık günümüzde de varlığını devam ettiren bazı semboller için yapılan farklı tanımlamaların, anlamlandırmaların kaynağı olabilir.

- Tüm dünya mitolojilerinde karşılaşılan üç ortak mit türü bulunmaktadır; yaratılış mitleri, tanrı mitleri ve kahraman mitleri. Kahraman mitlerinin de ortak bir üçlemesi bulunuyor; kahraman normal insandan farklı becerilere sahip, mucizevi bir biçimde dünyaya geliyor ve kendini veya yaşamını anlamlandırmak ya da ölümsüzlük bilgisine ulaşmak için bir arayışa giriyor.

Genel özellikleriyle mitler ve mitolojik anlatımlar, tarihsel aktarım esnasında yaşadığı küçük ya da büyük değişimlerle zaman zaman karışıklık algısına yol açabilirse de, hemen her coğrafyada ve kültürde çoğu zaman korunan ana bir örüntüye sahiptirler. Bir mitolojik anlatının, tarihsel süreçte baskın bir hale gelip ardından yok olması ya da silikleşmesi gibi, silikleşen, geri plana düşen bir mitolojik anlatının yeniden parlaması da sıkça karşılaşılan bir durumdur. Asklepios anlatısının özellikle Hristiyanlığın yaygınlaşmasıyla birlikte geri plana düşüp ardından sembolleriyle yeniden yaygınlaşması bunun ilgi çekici örneklerinden birisidir.

Mitler ve mitolojik öykülere yönelik genel anımsama sonrasında yılanlı asanın öyküsünün izini sürmeye başlayabiliriz. “Yılanlı asanın öyküsü Asklepios ile mi başlıyor?”, “yılanlı asa mı, kadüse mi?”, “tek yılan mı, iki yılan mı?”, “genel anlamda tıp, özelde hekimlik ile ilgili başka semboller var mı?” gibi yanıt aranması gereken sorular bulunuyor. İlerleyen bölümlerde bu soruların da yanıtlarını bulmaya çalışacağız.

Asklepios'un Öyküsü

Yılanlı asanın tarihsel yolculuğunu incelerken “olmazsa olmaz” nitelikte “mutlak” değinilmesi gereken öykü, şüphesiz ki, yılanlı asanın yaygın bir kabulle özdeşleştirildiği Asklepios’un, Roma kültüründeki adıyla Aesculapius’un öyküsü. Yılanlı asanın öyküsüne, ilerde görece detaylandırarak yeniden değineceğimiz, Asklepios’un öyküsünden başlıyoruz. Ancak, henüz başlangıçtayken bir olguya değinmek yararlı olacaktır. Daha önce de değindiğimiz gibi, mitolojik öyküler, farklı kaynaklarda, ana örüntüsü çok değışmese de farklı detaylarla, hatta kimi zaman isimler ve mekanlar değışerek yer alabiliyor. Bu anlamda, aktarılan bir mitolojik öyküye “hatalı” diyerek karşı çıkmak olası. Asklepios’un burada yer verilen öyküsü genel ve yaygın anlatıyı kapsıyor.

Asklepios, 12 tanrı ve tanrıçaya ev sahipliği yapan Olimpos panteonunun tanınmış simalarından Apollon’un oğlu. Olimposluların listesi kimi kaynaklarda bazı değışiklikler içerse de, liste birkaç ismin dışında ortak. Zeus, Hera, Poseidon, Athena, Apollon, Artemis, Ares, Afrodit, Hephaistos, Hermes hemen hemen her listede yer alıyor; sayıyı 12’ye tamamlama ise sıklıkla Demeter, Dyonyos, Hestia ve Hades ile yapılıyor. Sayının 12 ile tanımlanması Yahudilikte 12 İsrail ailesi, Hristiyanlıkta İsa’nın 12 havarisi, Şii inancında 12 imam ve Zodyak’ın 12 burcunda da karşımıza çıkan bir aktarım. Tanrıların çoğunun, kendileri ile birlikte görselleştirildiği simgeler bulunuyor; simgeler de farklı kaynaklarda farklılık gösteriyor; burada sıklıkla karşımıza çıkanlara değineceğiz.

Olimpos’ta olup bitenleri anlamak kimi zaman zor; karışıklıklar içeriyor. Olimpos tanrılarının sıra dışı güçleri ve yetenekleri var, ne var ki, onlar da insanoğlu gibi, çekişmeler yaşıyor, savaşıyor, kıskanıyor, seviyorlar. Tanrıların ve tanrıçaların birbirlerinden olan çocukları da tanrı ya da tanrıça sayılıyor. Onların ölümlülerden olan çocuklarıysa, özellikli ve ayrıcalıklı

olmalarına karşın birer ölümlü oluyorlar. Başlarında, “tanrılar tanrısı”, “tanrıların kralı” ya da “baba tanrı” diye tanımlayabileceğimiz Zeus bulunuyor. Zaten Olimposluların bir kısmı Zeus’un kardeşleri. Zeus, aslında üçüncü kuşak bir Olimposlu. Olimpos’un ilk kuşak tanrılarında olan yeryüzü tanrıçası Gaya ve gökyüzü tanrısı Uranus’tan türeyen Tiranlar ikinci kuşak olimpos tanrıları. Zeus, bir anlamda yeryüzü ve gökyüzünün birleşmesinde olan bu Tiranlardan, ana tanrıça Rea ve Tiranların lideri Kronos’un oğlu. Zeus da babası Kronos’un yolundan gidiyor, onun yaptığını yapıyor. Kronos’un yönetimi ilk kuşak tanrılardan devralışı gibi, Zeus da babasını yenerek üçüncü kuşak Olimpos tanrılarının lideri oluyor. Gökyüzü ve şimşek tanrısı, göklerin yöneticisi, yeminlerin ve kutsal yerlerin garantörü olan Zeus’un en sık karşılaşılan simgeleri kartal, şimşek/yıldırım ve asa.

Zeus’un eşi Hera, aynı zamanda Zeus’un kardeşi. Hera, evlilik tanrıçası; evlilik, bereket ve doğumlardan sorumlu. Taç, nar, tavus kuşu ve inek Hera’nın sık karşılaşılan sembolleri. Denizlerin, depremlerin ve atların tanrısı Poseidon, Zeus’un kardeşi; sembolleri at, boğa, yunus ve, belki de en çok bilineni, üç uçlu mızrak. Denizcilerin korkulu rüyası. Bu arada, mitolojik öykülerden kalan bazı izler halen kendisini hissettirebiliyor. Örneğin, bazı denizcilerin halen benimsediği ve uyguladığı teknede açılan içki şişesinden bir kısmın denize-dökülmesi, Poseidon’u mutlu etmek ve kötü havalardan korunmak adına gerçekleştirilen bir ritüel. Ölüler diyarı ve yeraltının tanrısı Hades, Zeus’un kardeşi. Bazı kaynaklarda Olimpos tanrıları arasında sayılmamasının temel nedeni Olimpos’ta değil yeraltında yaşıyor olması. Demeter de Zeus’un kardeşi. Doğurganlık, tarım, doğa ve mevsimlerin tanrıçası; “toprak ana”. Ancak, Demeter’in Anadolu’daki Kibele ve Mısır’daki Hathor gibi “toprak ana” gelenekleri ile de benzerlikleri bulunuyor. Sembolleri gelincik, meşale ve buğday. Hestia da Zeus’un kardeşi ve aslında Olimpos tanrılarının en yaşlısı, ancak Olimpos’taki yerini Dionysos’a bırakmış görünüyor; Hestia, düzen ve aile tanrıçası olarak biliniyor. Sessizliğinden ve pasifliğinden, olasılıkla ataerkil toplumun ideal kadın modeli olduğundan söz ediliyor.

Görsel-2: Poseidon, Neptün Çeşmesi, Piazza della Signoria, Floransa.

Olimpos tanrılarının diğer grubu Zeus'un çeşitli kadınlardan doğan çocukları. Athena, Zeus'un Metis'ten doğan çocuğu. Bilgelik, savunma ve savaş stratejileri tanrıçası; sembolleri baykuş ve zeytin ağacı. Artemis Zeus'un Leto'dan olan kızı ve Apollon'un ikiz kardeşi. Avcılık, bakirelik, doğum, okçuluk ve ay tanrıçası; sembolleri ay ve geyik. Artemis'in de Demeter gibi, kendinden önceki "toprak ana" anlatıları ile benzerlikleri var. Frigya ana tanrıçası Kibele ile de benzerlikleri var. Ares Zeus'un Hera'dan olan oğlu, ateş ve savaş tanrısı; simgeleri kalkan, mızrak ve köpek. Zeus'un Dione'den olan kızı Afrodit, aşk, şevhet ve güzellik tanrıçası, insanların akılsızca karar vermelerine yol açacak kadar zihinlerini karıştırabiliyor, yakışıklı bir ölümlü olan Adonis de dahil çok sayıda aşığı var; Hermes ile ilişkisinden Hermafrodit, başka bir beraberliğinden bereket sembolü Priapus doğuyor; sembolleri kuş, elma, arı, kuğu ve gül. Zeus'un Hera'dan olan ikinci çocuğu olan Hephaistos demir ve ateş tanrısı, tanrılar için

demircilik yapıyor ve silah üretiyor. Olimpos tanrılarının en çirkini olarak bilinen Hephaistos öylesine çirkin ki, topallığının nedeni kimi anlatımlarda babası Zeus'un kayalardan kayalara fırlatması, kimi anlatımlarda ise annesi Hera'nın doğurduğu çirkin çocuğu Olimpos'tan aşağı atması. Ancak ne var ki, çirkin Hephaistos, güzeller güzeli Afrodit'in kocası. Eşinin aldatmalarına kızan Hephaistos bir anlatıda kendisini aldatan eşini suçüstü yakalayarak bir ağın içerisinde kapana kısıyor ve ifşa ederek Olimposluların onlarla alay etmesini sağlıyor. Sembolleri balta, demir dövme maşaları ve örs. Dionysos şarap, tören ve eğlence tanrısı, esrime ve sarhoşluk O'ndan soruluyor; yaygın simgeleri sarmaşık, asma ve panter. Bir anlatıda Zeus'un Dionysos'u henüz doğmadan Semele'den çıkarıp kendi baldırına diktiği ve oradan tekrar doğurduğu anlatılıyor. Sarhoş edici içkiler ve taşkınlık ölçüsünde hareket özgürlüğü içeren Dionysos, adına düzenlenen gizemli törenlerle de ilintili. O'nun bazı özellikleri Mısırlıların Osiris'i, Sümerlerin Tammuz ve İnanna'sı ve Fenike'nin Adonis anlatıları ile benzerlik içeriyor. İleride daha detaylı değinmemiz gerekecek kahramanlardan biri olan Hermes, tanrılarının habercisi, ticaret, hırsızlık ve oyun tanrısı, tanrılarının en kurnazı ve en hızlısı olarak biliniyor; kanatlı sandaletleri, kenarlıklı şapkası ve kadüse olarak tanınan iki yılanın dolaştığı kanatlı asası yaygın sembolleri. Kahramanımız Asklepios'un babası Apollon, Zeus'un Leto'dan olan oğlu ve Artemis'in ikiz kardeşi. Işık, bilgi ve şifa tanrısı. Kızgınlığında salgınlar yaratabiliyor, istediğinde şifa veriyor. Müzik, sanat, güneş ve şiirin tanrısı olarak da tanınıyor. Bazı kaynaklar kendisinin biseksüel oluşundan söz ediyor. Apollon'un bilicilik, kahinlik özelliği de bulunuyor. Sembolleri ok, yay, lir ve defne. Aslında bir de asası var Apollon'un, ancak ileride değineceğimiz bir öyküye göre bu asa Hermes'e geçiyor. Bazı kaynaklar onun çok uzaklara atabildiği oklarının hem iyileştirici, hem de hasta edici özelliği olduğundan söz ediyor. Tarihsel sürecin belirli bir bölümünde hekimliğin sıklıkla babadan oğula geçen bir meslek olarak karşımıza çıktığı düşünülürse, Apollon'un bazı özellikleri onu "hekimin babası" yapmaya yetiyor. Apollon'u anlatan bazı heykelerde Apollon'un yanındaki ağaca dolaşan yılan da ilgi çekici bir ayrıntı oluşturuyor. Bu aşamada bir noktaya daha değinelim. Olimpos tanrılarının mitolojik öyküleri de sembolleri de, kendilerinden önceki ve sonraki dönemlerin mitolojik anlatıları ile önemli benzerliklere sahip. Aslında bu durum mitolojik öykülerin tarihsel aktarımı ile de uyumlu bir niteliğe sahip.

Asklepios'un öyküsüne, deyim yerindeyse filmi biraz geriye sararak Zeus'tan başlıyoruz. Zeus, daha önce de değindiğimiz gibi Asklepios'un dedesi. Başka bir ifade ile, kahramanımız bir anlamda Tanrıların Kralı Zeus'un soyundan. Zeus'un sıklıkla dile getirilen bir özelliği var; özellikle ölümlü kadınlara düşkünlüğü ve çapkınlıkları ile de meşhur. Kaçamaklarında sıklıkla bir hayvan kılığına bürünüyor; böylece etki alanını güçlendiriyor ama bu arada kıskanç karısı Hera'dan da gizlenmiş oluyor. Bir keresinde, Girit uygarlığını yaratan Minos'u ve kardeşiyle girdiği taht kavgasında yenilince Anadolu topraklarına göç ederek Işık Ülkesi Likya'nın saygın kahramanlarından biri olan Sarpedon'u ve ölümünden sonra yeraltı dünyasının yargıcı olan Rhadamanthys'i doğuran, göz alıcı bakışları ve parlak teniyle dillere destan Avrupa için beyaz bir boğa kılığına giriyor, güzeller güzeli Europa'yı sırtına alıp Girit'e uçuyor. Zeus başka bir macerasında Leda'yı kandırabilmek için kuğu kılığına giriyor. Leda, evli bir kadın, Sparta Kralı Tyndaros'un eşi. Leda, Zeus ile beraber olduğu gece eşile de beraber oluyor ve iki yumurta doğuruyor. Her bir yumurtadan ikişer çocuk dünyaya geliyor. Leda'nın doğurduğu yumurtalardan birinden dünyaya gelen Kastor ve Klytimestra'nın babası, eşi Tyndaros. Diğer yumurtadan dünyaya gelen çocuklar Zeus'un çocukları. Biri, diğer yumurtadan çıkan Kastor ile hiç ayrılmadan birlikte yaşayan Polydeukes; ölümleri sonrasında Zeus tarafından yıldız olarak gökyüzüne yerleştirilmişler. Yunan mitolojisine göre onlar, denizcilere yol gösteren Kutup Yıldızı ve Şafak Yıldızı. Dioskurlar olarak adlandırılan kardeşlerin ikizler burcunun sembolü olduğu düşünülüyor. Zeus'un babası olduğu yumurtadan çıkan diğer çocuk ise meşhur Helen; yaşadığı çağın en güzel kadını olarak kabul edilen, Troya Savaşı'nın başlangıç nedeni/bahanesi olarak anlatılan Troyalı Helen.

Zeus'a ilişkin değineceğimiz son öykü Zeus ile Leto'nun öyküsü; öykü Apollon'a, Asklepios'un babasına dair. Kendileri de birer tanrı ve tanrıça olan Kios ve Phoibe'nin çocuğu, dolayısıyla bir tanrıça olan, güzel saçları ile dillere destan Leto da Zeus'un sayısız aşklarından birisi. Aşk meyvesini verir ve Leto Zeus'tan hamile kalır. Ancak, önemli bir sorun vardır; Zeus'un kıskanç eşi Hera Leto'nun hiçbir yerde doğurmamasını buyurur. Dört bir diyarı dolaşıp doğum yapacak bir yer arayan Leto'yu susuz, ağaçsız, kurak ve çorak bir kayalıktan ibaret olan Delos Adası kabul eder. Aslında bu lanetlenenlerin dayanışması gibidir. Delos Adası, Denizler Tanrısı Poseidon'un üç uçlu mızrağını yere vurmasıyla oluşmuştur ve üstüne üstlük

Görsel-3: Apollon

sabit bir yeri olmaksızın yüzüp durmaktadır. Leto'yu kabul eden Delos Adası bu davranışıyla Poseidon'u etkiler ve sabit bir yere ulaşmakla ödüllendirilir. Leto bu adada ikiz çocuklarını doğurur; Apollon ve Artemis.

Ne var ki, sorunlar bitmemiştir. Leto'nun çocuklarını yıkayıp büyütmesi bu adada pek de olası değildir. Leto, çocuklarını da alarak Anadolu topraklarına gider; verimli mi verimli Ksanthos Vadisi'ne¹². Köylüler Leto ve çocuklarının su kaynağına ulaşmasını engellemeye çalışırlar, hatta ayakları ile suyu karıştırıp bulandırırılar. Ama bilmedikleri bir şey vardır ki, bir tanrı ve tanrıçanın çocuğu olan Leto da bir tanrıçadır, üstelik kucağındaki

çocuklar da tanrılar tanrısı Zeus'un çocuklarıdır. Köylüler yaptıklarına pişman olsalar da iş işten geçmiştir. Leto, köylüleri kurbağaya çevirir, kendi yarattıkları bulanık suda yaşamaya mahkum eder. Mitolojik öykülerin Rönesans döneminde deyim yerindeyse yeniden keşfedildiği ve birçok sanatçıya esin kaynağı olduğu biliniyor. Çok sayıdaki örneklerden biri de Leto'nun köylülere verdiği cezayı betimleyen ve Amsterdam'da Rijks Müzesi'nde sergilenen Jan Brueghel The Elder tarafından tuvale aktarılan 37x56 cm boyutlarındaki yağlı boya çalışması "Latona and the Lycian Peasents".

---

¹² Ksanthos Vadisi, günümüzde Anadolu'nun güneybatısındaki Teke Yarımadası'nda Eşen Çayı'nın geçtiği ve suladığı, Fethiye ile Kalkan arasında kalan, Ksanthos, Patara ve Letoon antik kentlerinin bulunduğu yeri tanımlıyor.

*Görsel-4: Latona and the Lycian Peasents
(Jan brueghel The Elder, 1605)*

Asklepios'un babası Apollon'un doğumunu anlatan ve sıklıkla aktarılan bir diğer öyküde Leto doğumu kimsenin göremeyeceği, doğum çığlıklarının duyulmayacağı bir vadide, günümüzün Saklıkent Kanyonu'nda gerçekleştirir. Önce Apollon doğar, o doğar doğmaz kanyonun her yanı, en gizli köşeleri bile aydınlanır, ışıkla dolar. Ardından Artemis doğar, kayalıklarda çiçekler açar, kanyonun her yanı mis gibi kokularla dolar. Her iki öykü de ortak bir sona bağlanır. Leto çocuklarıyla birlikte Patara'ya yerleşir. Bundan sonra da Likya toprakları Apollon'un ışıkları ile aydınlanan Işık Ülkesi olur; Işık Ülkesi Likya'nın verimli güzelliği ise Artemis'tendir. Bu aşamada bir noktaya daha değinelim. Apollon çoğu zaman Anadolu olarak tanımlanır, onun Troya Savaşı sırasında Troya'nın yanında yer alması, Likyalı karaman Sarpedon'un ölümü üzerine Apollon'un Sarpedon'un ölü bedenini Likya topraklarına taşıması da bunun göstergelerinden biri olarak sıkça vurgulanır. Apollon'un nereli olduğu tartışmaya açık olsa da en azından "Akdenizli" olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Apollon'un esasına ne

olduğunu daha ileriye bırakarak Asklepios'un izini sürmeye devam edelim.

Öncelikle anımsayalım ki, Apollon, bir tanrı ile tanrıçanın çocuğu, dolayısıyla kendisi de bir tanrı. Onun da kendisine atfedilen güçleri, sembolleri var. Apollon'un belki de en bilindik öyküsü büyük bir tutkuyla peşinden koştuğu ama ulaşamadığı, sahip olamadığı, ilk aşkı, nehir tanrısı Peneus'un¹³ kızı Daphne'ye olan aşkı. Mitolojik öykünün Bulfinch'in¹⁴ aktardığı Romalı bir anlatımında sevdiğinin kendisini beklemesini, kaçmamasını dileyen Apollon ona şöyle seslenir: "Bekle Peneus'un kızı. Ben düşman değilim. Kuzunun kurttan, güvercinin şahinden kaçtığı gibi kaçma benden... Yalvarırım yavaşla... Ne bir soytarıyım, ne de köylüyüm. Babam Jupiter¹⁵... Bugün ve gelecekte olan her şeyi bilirim. Şarkıların ve lirin tanrısıyım. Oklarım hedefine gider, ama heyhat. Benimkilerden daha da ölümcül bir ok deldi geçti yüreğimi. Tıp tanrısıyım, şifalı otların bilirim maharetlerini. Ama ne acı ki, hiçbir merhemin derman olmadığı bir derde düştüm." Böylece, kendisine atfedilen güçler bir de Apollon'un ağzından dile getiriliyor; geleceği bilme, şifa verme gibi. Ne var ki, geleceği bilmekle, kehanet yeteneğiyle övünen Apollon başına gelecekleri bilememiş gibi. Ya da bildiği halde gitti Daphne'nin peşinden.

Öykünün devamında Apollon sevdiğine kavuşamaz ama onun en önemli sembollerinden birinin kökeni de aktarılır. Dapne, tam da Apollon'un nefesini sırtında hissetmişken bir ağaca dönüşür. Göğsünde körpe bir kabuk oluşur, saçları yapraklara, kolları dallara dönüşür. Dallara sarılır Apollon, ağacı öper boş yere, o öptükçe büzülür dallar. "Madem karım olmayacaksın" der Apollon, "bari ağacım ol. Seni başıma taç yapacağım. Lirimi ve sadağımı seninle donatacağım. Romalı fatihler görkemli zaferlerinin ardından Capitalium'a çıkarken alınlarını süsleyen çelenkler senden dokunacak. Ve sonsuz gençlik nasıl benimse, sen de her daim yeşil kalacaksın. Yaprakların solmak nedir bilmeyecek." Böylece, Apollon'un neredeyse bütün betimlemelerinde görülen ünlü sembolü defne dallarından yapılan tacı da öyküleştirelim oluyor. Mitolojik öyküler zengin mi zengin. Tanrılar ve tanrıçalar bir yana, neredeyse her kahramanın, hatta her sembolün bir

---

¹³ Peneus bazı anlatılarda deniz tanrılarında biri olarak da betimlenir.

¹⁴ Bulfinch T, 2017:31.

¹⁵ Roma mitolojisinde Zeus Jupiter'e dönüşüyor.

öyküsüne ulaşmak olası. Anımsanacak olursa, mitolojik öykülerin toplumsal yapıyı kurgulamakta üstlendiği işlevsel rolleri de vardı. Değindiğimiz öykü, bir yandan Apollon'un sembolü tacını anlatırken, bir yandan da bu tanrısal sembolü Roma'nın komutanlarının başına taşıyarak, onları tanrısal bir güçle tanımlıyor; tanrıların desteğini almış, güçlü, dolayısıyla da karşı konulamaz komutanlar. Belki de şimdi, bu ulaşılmaz komutanların arkasında Roma'nın üstün çıkarları için savaştan savaşa koşmak ve ölmek daha kolay. Şimdi, Asklepios'un izini sürmeye devam edelim.

Apollon'un eşi Coronis; Teselya Kralı Phlegyas'ın kızı. Bu anlamda bir ölümlü. Ondan bir nymphe olarak bahseden anlatılar da var. "Nymphe"ler Yunan mitolojisinin uzun süre hayatta kalan, daima genç ve güzel kalan perileri. Hatta onlardan Zeus'un kızları olarak da söz edilebiliyor; kahramanların çoğu nymphe olan annelerden dünyaya geliyor, böylece ölümsüz, yarı ölümlü, ölümlü olarak betimlenen "tanrısal kahramanlar" tek bir tanrısal soydan gelmiş oluyorlar. Coronis, Apollon ile evli ve hamile iken yasak bir aşk yaşar. Eşinden şüphelenen Apollon bir kargayı¹⁶ eşini takip etmekle görevlendirir. Karga bir süre sonra Apollon'a eşinin kendisine sadık olmadığı bilgisini verir. Eşinin kendisinden hamile olduğunu bilmeyen Apollon gelen habere öfkelenerek karganın rengini siyaha çevirir¹⁷ ve kardeşi Artemis'ten oklarıyla eşi Coronis'i öldürmesini ister. Genç kadının ölen bedeni ateşin üzerine koyulduğunda Apollon eşinin hamile olduğunu öğrenir ve oğlunu annesinin rahminden çıkartarak alevlerden kurtarır. Bazı anlatımlar, Apollon'un oğlunun kurtarılması için kardeşi Hermes'ten yardım istediğini betimler. Doğan çocuk Asklepios'tur. Mitolojik öykülere, özellikle de kahraman mitlerine yönelik olarak daha önce de değindiğimiz bir özellik yeniden karşımıza çıkıyor; kahramanların olağanüstü bir şekilde dünyaya gelmesi. Alevler içerisindeki annesinin rahminden çıkartılan Asklepios, henüz doğarken, mitolojide ölümsüzlük sınavı olarak bilinen ateş sınavından geçiyor; ileride kendisinden "yaşamı ve ölümü tersine çeviren tanrı" olarak söz edilecek olan Asklepios, ölüm ateşinden çıkıyor¹⁸.

---

¹⁶ Karga, bazı anlatılarda alakarga veya kuzgun olarak da belirtilir.

¹⁷ Mitolojik anlatımlara göre, daha önceden beyaz olan kargaların renkleri bu nedenle siyaha dönüşmüştür.

¹⁸ Yiğitler C, 2003.

Ölüm ateşinden çıkarak dünyaya gelen Asklepios doğumundan sonra babası tarafından yarı insan yarı at olan Kheiron'a emanet edilir. Asklepios Kherion'dan tıp üzerine bilgiler edinir, sihirli sözler söylemeyi, büyülu ilaçlar yapmayı ve engelli insanları iyileştiren cerrahi uygulamaları öğrenir. Onun büyüleyici doğum öyküsü ve Güney Yunanistan'da bulunan Epidaurus'taki tapınaklarında rüyalar ve uyku uygulamaları ile hastalıkları iyileştirdiği şeklindeki Asklepios kültü Teselya'dan başlayarak her yere yayılır. Zamanla ünü de kültü de sınırları aşar; MÖ 293'te yaşanan bir salgın sonrasında, olasılıkla bir veba salgını sonrasında, kült Roma'ya geçer¹⁹. Asklepios kültürünün Roma'ya geçiş yolculuğuna ilerde daha ayrıntılı değineceğiz.

Asklepios zamanla öylesine bir bilgiğe ulaşır ki, ölenleri bile yeniden hayata döndürebilmektedir. Onun ölenleri yaşama döndürme yeteneği kazanması bazı anlatılarda, konumuz açısından da ilgi çekici olabilecek bir biçimde anlatılır. Asklepios bir yılanın üzerine basarak ölümüne neden olur. Ancak, ortaya çıkan ikinci bir yılan, ağzında taşıdığı bitki ile ölen yılanı hayata döndürür. Asklepios bu bitkiden kendisine de alarak yılanın "diğeri" hayata döndüren sırrına ulaşır. Ölümsüzlük bitkisi ilerleyen bölümlerde

de karşımıza çıkacak. Asklepios'un yaşama döndürme öyküleri tanınmış kişileri de kapsar. Bunlardan biri, Theseus'un Auriga/arabacı olarak da bilinen, üvey annesinin kendisine duyduğu ilgiye karşılık vermediği için üvey annesi tarafından iftiraya uğrayan, babasının isteği üzerine Poseidon tarafından cezalandırılarak arabasının atları denizden çıkan bir boğadan ürkünce kaza yaparak ölen oğlu Hippolytus'tur. Hippolytus bazı anlatılarda

Görsel-5: Asklepios

¹⁹www.floranceinferno.com

Artemis'in sevgilisi olarak anlatılır; bu durumda Asklepios, kendisi bir tanrıça olan halasının sevgilisini kurtarmış oluyor. Auriga, aynı zamanda, kuzey yarım kürenin en parlak yıldızlarından biri olan Capella yıldızını da içeren bir takımyıldızın adı.

Sadece Hippolytus değil, Girit Kralı Minos'un bal fıçısına düşüp boğularak ölen oğlu Glaucón ve akrep sokması sonucu ölen büyük avcı Orion da Asklepios'un yaşama döndükleri arasındadır. Asklepios'un ölenleri yaşama döndürme becerisi ve bu anlamda dilden dile yayılan öyküleri bir yandan onu yüceltip ününe ün katarken, bir yandan da bazıları için rahatsız edicidir; onun becerisi, insanların yaşamına ve ölümüne hükmedebilen baş tanrı Zeus ve ölümler ülkesinin, yeraltı dünyasının yöneticisi Hades için tehdit edici bir durumdur. Beklenen olur, Hades Asklepios'un yaptıklarını Zeus'a aktarır, şikayet eder, Zeus yıldırımını ile Asklepios'u öldürür. Mitolojik öykülerin toplumsal yapıyı ve insanların davranışlarını yönlendiren işlevleri dikkate alındığında, Asklepios'un Zeus tarafından cezalandırılarak öldürülmesine yönelik mitolojik öykünün "hekimlerin doğa kurallarına karşı çıkmaması gerektiği", "hekimlerin tanrının belirlediği kadere müdahale etmemesi gerektiği" ya da "hekimlerin ölüme çare bulmayı başaramayacağı" yönünde mesajlar içerdiğine yönelik yorumlar da yapılabilir.

Hades'in yüce tanrı Zeus'a Asklepios'u şikayet ederken onun tarafından ölümüne hükmedilmiş kişileri de hayata geri döndürdüğü ve böylece yüce tanrı Zeus'un gücüne ve etkisine gölge düşürdüğü yönünde bir anlatım kullanıp kullanmadığını bilemesek de, yine mitolojik anlatıma göre, Zeus Asklepios'u öldürdüğünde Asklepios'un elinde bulunan kağıda yazılı bir reçete yere düşer ve yağmurla toprağa karışan mürekkebin aktığı yerde, günümüzde "şifalı bitkiler" arasında sıkça değinilen sarımsak bitkisi yeşerir. Ancak, Zeus'un Asklepios'a yaptıkları Apollon'u kızdırır. Oğlunun babası tarafından öldürülmesine öfkelenen Apollon, Zeus'un tek gözlü yardımcıları olan "Cyclope"leri öldürür. Apollon'un öfkesini dindirmek isteyen Zeus, onun çok sevdiği oğlu Asklepios'u Yılan Takımyıldızı ya da Yılanca Takımyıldızı olarak da adlandırılan "Orphiuchus Takımyıldızı"na dönüştürür. Bazı kaynaklarda Orphiuchus Takımyıldızı'nın 13. burç olabileceği savunulmaktadır.

Yılanlı Asanın Öyküsünde Asklepios Öncesi

Mitolojik anlatımlarla değindiğimiz Asklepios'un doğumu ve ölümü, ya da daha genel bir ifade ile Asklepios, bir başlangıç noktası mı? Asklepios anlatılarıyla yapılan Yunan ve Roma mitolojilerinin kendisinden önceki öyküleri sahiplenme çabası mı? Sorulara farklı yanıtlar vermek olası olsa da, tarihsel süreç içerisinde birbiriyle temas eden farklı toplumlara ait anlatıların belirgin benzerlikler içerdiği de açık; Mısır, Yunan ve Roma tanrı ve tanrıçaları bu bağlamda belki de en sık araştırılanlar. Bu noktada, Adalı²⁰ tarafından yapılan iki vurguya değinmek yararlı olacaktır. Değınmelerden ilki, mitler ve ritüellere yönelik; mitlerin kökeni veya işlevi konusunda ritüelleri ön plana çıkartan yaklaşımın öncülerinden Harrison'un bir vurgusu; ritüeller daha köklü ve zor değışen toplumsal olgular olup mitler daha değışkendir ve bazı durumlarda mitler ritüellere anlam yüklemek için üretilmiştir. Adalı'nın değınilerinden ikincisi, mitolojik anlatıların benzerliklerine yönelik. Adalı, Trubetzkoy'un toplumların uzun süre etkileşimde bulunmasına bağlı olarak dillerin birbirinden özellikler alması savunusundan hareketle, mitolojik öykülerde yer alan motif ve fikirlerin de kültürler arasında dolaşım ve yayılım halinde olabileceğini belirtiyor. Mitolojik öykülerin toplumlar/kültürler arası geçişi çok sayıda araştırmacı tarafından vurgulanan bir olgu. Yılmaz²¹, Yunan mitolojisinin köklerini büyük oranda Yakındoğudan aldığını, Yakındoğuda ortaya çıkan tanrıların çoğunun doğudan batıya aktarılarak Yunan dünyasında ana özelliklerinin bir kısmını koruyarak, adları değışerek çağlar boyunca varlığını sürdürdüğünü belirtiyor. Yılmaz'ın bir vurgusu daha var; tanrıların doğudan batıya aktarımı arkeolojik ve filolojik kaynaklarla da destekleniyor. Mitolojik öykülerin incelenmesinde sıklıkla kaynak oluşturan yapıtlardan biri, doğum ve ölüm tarihi net olarak bilinmeyen, MÖ 750-650 yılları arasında yaşamış ve eserler

---

²⁰ Adalı SF, 2019.

²¹ Yılmaz D, 2019.

ortaya koymuş olduğu düşünölen Hesiodos'un "Theogonia"sı. Yunan tanrılarını anlatan Theogonia'nın doğudan izler taşıdığı da pek çok araştırmacı tarafından tartışılmış ve açıklanmış. Toplumsal/kültürel aktarımın en bilinen ve oldukça sık değinilen örneklerinden birisi de Yunan tanrı ve tanrıçalarından Zeus'un Jupiter, Hera'nın Juno, Poseidon'un Neptunus, Athena'nın Minerva, Artemis'in Diana, Ares'in Mars, Afrodite'in Venus, Hephaestus'un Volcanus, Hestia'nın Vesta, Hermes'in Mercurius, Demeter'in Ceres olarak Roma tanrı ve tanrıçaları arasında yolculuğuna devam etmesi. İsmi değışmeyen birisi de var; Asklepios'un babası Apollon.

Çok sayıda araştırmada değinilen, Yılmaz ve Adalı'nın da vurguladığı toplumlar/kültürler arası aktarım aslında bir değışim, dönüşüm, hatta zenginleşme öyküsü. Tarihsel süreç boyunca birbiriyle temas eden toplumların kültürel dokuları, kimi zaman acımasız savaşların da yaşandığı bu temasta birbirinden etkileniyor, bu anlamda değışip dönüşüyor ve birbirlerinden alarak zenginleşiyor. Dolayısıyla, iyileştirme arayışlarının neredeyse insanlık tarihi ile birlikte başladığını, Hitit, Sümer, Mısır ya da Çin uygarlıkları gibi uygarlıkların var oldukları dönemdeki belirleyici ve uzun süreli etkileri ve benzer etkileşimler birlikte dikkate alındığında, Asklepios'un bir figür olarak kendisinden önceki dönemlerde hekimliğe atfedilen anlamların bir bileşkesi olarak ortaya çıkması ve betimlenmesi de doğal/beklendik bir hal alıyor. Bu tablo, Anadolu'yu, doğu ve batı arasında farklı kültürlerin aynı potada eriyip zenginleştiğı özellikli ve önemli bir geçiş noktası niteliğine taşıyor. Tam da bu noktada, yanıtlanması zor bir soru gündeme geliyor. Yunan mitolojisinin anlatımıyla karşımıza çıkan Asklepios'un geçmişteki izlerini hangi coğrafyalarda, hangi zaman dilimlerinde aramalıyız; sınırlar net ve açık değil. Bu bağlamda şimdi, Asklepios'a ve onun kültürünün izlerini sürmek için filmi bir kez daha geriye sarmak, Asklepios öncesine gözetmek gerekiyor.

Hellenlerin atası olan Akaların MÖ 1600-1200 arasında Myken uygarlığını yaratarak Yunan Yarımadası, Orta ve Doğu Akdeniz kıyılarında ticaret kolonileri kurdukları, Ege göçü nedeniyle son bulan bu uygarlıktan sonra Hellenlerin 400 yıl boyunca ilkel bir düzeye geriledikleri, yine Ege göçünün bir sonucu olarak Hellas'ın üç büyük topluluğundan Dor boylarının Rodos ve Günetbatı Anadolu'ya, İon boylarının Sisam, Sakız gibi adalara ve Orta Batı Anadolu'ya, Aiollerin Lesbos/Midilli Adası ile Batı Anadolu'nun

kuzey kıyılarına göç ettikleri, Anadolu'daki ilk kolonilerin MÖ 1050-1000 yıllarında kurulduğu, İon boylarının kısa zamanda Doğu Akdeniz'de etkin hale geldikleri²² dikkate alındığında, Hellenlerin Anadolu, Mezopotamya ve Mısır kültürleri ile temasları sonucunda bu coğrafyaların kültürel unsurlarını da almış olmaları olasılığını destekler niteliktedir²³. Yine Akurgal tarafından yapılan vurgulardan bir diğeri, Anadolu İon kültürünün İonialıların Lydia, Karia ve Lykia gibi eski Anadolu kavimleri ile Anadolu'da bir kavim niteliği kazanmış olan Fryglerin ortak yaratacılığı olduğu ve bu yeni uygarlığın gelişiminde Mısır, Fenike ve Mezopotamya ile birlikte Hitit ve Urartu etkilerinin de büyük rol oynadığı şeklindedir. Şüphesiz ki, Hellenlerin diğer uygarlıklardan etkilenimi gibi bir durum, Hellenlerden sonra gelenlerin de Hellenlerden etkilendiği gerçekliği ile bütünleşir. Tarihsel anlatımlarda araştırmacılar ve yazarlar tarafından, incelemeyi ve/veya okunmayı kolaylaştırmak için yapılan dönemlemeler kimi zaman okuyanlarda dönemlerin birbirinden kopuk ya da bağımsız olduğu gibi bir algıya yol açabilirse de, tarihin gerçekliğinde böyle bir kopukluk söz konusu değildir. Akılcı bir düşünce ile, herhangi bir uygarlığın var olduğu dönemdeki başka bir uygarlıktan hiç etkilenmemesi için o uygarlıkla "hiçbir biçimde" temas etmemesi ya da o uygarlığı "etkilenime izin vermeyecek bir sürede" canlı ve cansız öğeleriyle tümüyle ortadan kaldırması gerekir; kaldı ki, böyle bir durum bile o uygarlığı geçmişinden tümüyle arındırmaya yetmeyecektir.

"Yılanlı asanın Asklepios öncesi öyküsünde nereye bakmak gerekiyor?" sorusuna net bir yanıt vermek, hele de yılan ve asanın çok sık kullanılan semboller olduğu düşünüldüğünde güçlükler içermekle birlikte, yazılanlar ve vurgulananlar en azından Mezopotamya, Mısır ve Anadolu'nun mutlak değinilmesi gereken coğrafyalar olduğunu belirtiyor. Daha önce de değinildiği gibi, aynı ya da benzer olgulara yönelik olarak farklı toplumlarda ve kültürlerde anlatılan mitolojik öykülerin önemli oranlarda benzerlik içermesi nadir karşılaşılan bir durum değildir ve bu olgu mitlerin kökeni ile de yakından ilgilidir. Bu benzerlikler kimi zaman kahramanların, bazen isim değiştirerek de olsa, toplumdaki topluma, kültürden kültüre geçtiği izlenimi

---

²² Akurgal E, 2014:196.

²³ Akurgal, Mısırlılar, Mezopotamyalılar ve sonraları İranlıların Hellenleri İonyalılar olarak adlandırdığını, bugün bizim de Hellenlere Yunanlılar dememizin bu eski Doğu geleneğinden kaynaklandığını belirtmektedir.

verebilir, üstelik bu izlenimde önemli oranda da gerçeklik söz konusudur. Asklepios'un öyküsünü anlatan Yunan mitolojisinin etkileşim içerisinde olduğu Anadolu, Mezopotamya ve Mısır kültürlerine ait mitolojik anlatımlarda yılan figürünün, her zaman aynı anlamlandırmaya sahip olmamakla birlikte, sıkça karşımıza çıkması da bu izlenimi destekler niteliktedir.

“Günümüzden beş bin yıl önce Mısır’da bir terzi yaşadı. Bu terzi, yüz bin yıllık bilinç diyalektiğinin oluşturduğu bir düşünceydi. Beş bin yıldan beri, gök ve yer ölçüleri içinde parlayan bütün ışıklarda bu terzinin kıvılcımı vardır. Terzi, Mısır papiruslarında “Hermes Tut” adını taşıyor. Yunanlılar O’na Ermis (Hermes), ya da üç kez bilge anlamında “Trismegiste” diyorlar. Yahudilere göre adı “Hanok”tur. Araplar “Hermesül Haramise” adıyla anmaktadırlar. Kuran’a göre O, Adem ve oğlu Şit’ten sonra gelen üçüncü valvaç olan İdris’tir.

Ancak O’nun adı yaşadığı çağda “İmhotep” idi.

Terzi İmhotep’in kendinden sonraki tüm düşünsel akımlara ışık tutan düşüncesi şudur: İnsanlar ölümlü tanrılar, tanrılar ölümsüz insanlardır.

-Hançerlioğlu-

“Tarihsel aktarım” olarak adlandırabileceğimiz bu olgunun ilginç örneklerinden birisi, Mısır tanrıları Thot ve İmhotep ile Yunan tanrıları Hermes ve Asklepios için karşımıza çıkar. Mısır tanrılarının tarihsel akış içerisinde Yunan tanrılarına dönüştüğü ya da dönüştürüldüğü sıkça değinilen bir olgudur. Bununla birlikte, hangisinin hangisine dönüştüğü, farklı kaynaklarda farklı biçimde anlatılabilir. Eren’in²⁴ Hançerlioğlu’ndan aktardıkları buna yönelik ilgi çekici örneklerden birisidir; aktarım, Mısır’dan İslam inancına uzanan bir tarihsel yolculukta “aynı kahramanın” farklı kültürlerdeki varlığına dikkat çeker. Bu anlamda, Asklepios’un Yunan mitolojisindeki öyküsünde de bulunan ve Asklepios’un babası Apollon’un kardeşi olarak karşımıza çıkan Hermes, Asklepios öncesine yönelik değerlendirmeler açısından da iyi bir örnek oluşturur. Üstelik, Hermes de Asklepios gibi bir asa taşımaktadır ve Hermes’in kadüse adlı kanatlı ve çift

²⁴ Eren N, 1996:16.

yılanlı asası, ne kadar tartışmalı olursa olsun, günümüzde de hekimlik sembolü olarak sıkça kullanılmaktadır. Ancak, bu geçişe yönelik aktarımlarda Mısır tanrılarında Thot'un Hermes'e, İmhotep'in Asklepios'a dönüştüğü de sıkça vurgulanmaktadır. Hermes'in iki yılanın dolaşmış olduğu kanatlı asasının hekimlik sembolü olarak kullanılmasına ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

Asklepios'un, günümüzde en yaygın kullanılan hekimlik sembolü olan yılanlı asası yılan ve asayı birleştiren bir niteliğe sahiptir. Her ikisi de mitolojik anlatımlarda sıkça karşılaşılan semboller. Asa, Asklepios ile ilgili hemen bütün görsellerde ağaç dalı olarak betimlenmiştir. Yaygın düşünce bu asanın, yaratılış ile ilgili mitlerin hemen hepsinde rastlanan "hayat ağacı"nın bir parçası, dalı olduğu şeklindedir. Asklepios'un, yaratılış mitlerinde yaşamı, iyiliği, bilgiyi sembolize eden hayat ağacının parçasını sembolize eden asayı taşıması, Asklepios'a atfedilen güçlerle oldukça uyumludur. Asa ya da bastonun aynı zamanda görmüş geçirmiş, hayata dair deneyimler edinmiş yaşlı insanlarla özdeşleşen bir sembol olduğu düşünüldüğünde, hekimliğin yaşamdan yana olması, bilgi ve deneyime dayanması gibi özellikleri Asklepios'un asasında anlam kazanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Asklepios'un asası şaşırtıcı değildir.

Asaya yüklenen anlamlar günümüz tıbbının etik yaklaşımlarını yansıtan nitelikte olmakla birlikte, kökeninin daha basit bir gereğe dayanması da olasıdır. Nayernouri²⁵, Asklepios kültünün hakim olduğu dönemde Yunanlı hekimlerin çalışma şekline dikkat çekiyor; hekimler, ülkenin geniş coğrafyasında dolaşarak iş arıyorlar, yanlarında gereksinim duydukları araç gereç ve ilaçlarla birlikte, zorlu coğrafyada yürürken kendilerine yardımcı olacak bir asa taşıyorlar. Ancak, kökeni ne olursa olsun, bugün asaya atfedilen anlamlar hekimlik mesleğinin önemli değer yargılarını yansıtmaya devam etmektedir.

Bununla birlikte, yılan-hekimlik ilişkisini tanımlamak asa-hekimlik bağlantısı kadar kolay olmayabilir. Tarih boyunca olumlu ya da olumsuz anlamlar yüklenen yılanın, nasıl olup da yaşamın korunması ve sürdürülmesini amaçlayan hekimlik sembolleri arasına katıldığı, üzerinde

---

²⁵ Nayernouri T, 2010.

daha çok düşünölen ve araştırılan bir konu olmuştur. Tabii, bu bağlantı için de tartışılan önermeler bulunuyor. Yılan, ölümcül sonuçlara yol açabilen zehri, kendisini gizleyebilme başarısı, sessiz, hızlı ve zor fark edilebilir hareket yeteneği, karada (özellikle yeraltında) ve/veya suda yaşayabilme, deri değiştirme gibi özellikleri nedeniyle pek çok kültürün mitolojik öyküsünde yer bulan, toplumlarca olumlu ya da olumsuz anlamlar atfedilebilen bir semboldür. Örneğin, yılanın deri değiştirme özelliği ölümsüzlük olarak yorumlanırken, yeraltına girip çıkması da ölümler diyarına gidip gelebilme gücü olarak yorumlanmış. Yılanın, aynı zamanda zehirli ve ölümcül olması da, bu özellikler genel anlamda olumsuz özellikler olmasına karşın, ona atfedilen anlamları gizemli kılacak bir özellik olarak yorumlanmıştır. Sümer²⁶, bazı toplumlarda kötölüğün simgesi, bazı toplumlarda hem zehir hem şifa olabilen özellikleriyle “tanrısal bir hayvan” olarak kabul edilen yılanın Sümerlerden Hititlere, Anadolu’dan Akdeniz’e uzanan geniş bir coğrafyada öykülere konu olduğunu, Mısır, Yunan ve Roma gibi farklı antik toplumlarda mitolojinin başat figürü olduğunu vurgularken, yeraltında yaşadığı için ölü atalarla ilişkili olduğuna dair yaygın bir kanaat olduğuna ve bazı dönemlerde tanrısal bir varlık olarak algılanarak yılanın tapıldığına değinir ve Hançerlioğlu’ndan²⁷ aktarımla yılanın atfedilen tanrısalılığın ilk çağlarda daha ön plana çıkmış olsa da günümüzün ilkel kabilelerinde hala devam ettiğini vurgular. Bu noktada şunu söylemek olasıdır ki, yılan, tarihsel sürecin çok eski dönemlerinden itibaren önemli bir mitolojik figür olagelmıştir. Bununla birlikte, anımsanması gereken bir nokta da, yılanın kimi mitolojik öykülerde ejderha olarak karşımıza çıktığıdır.

Asklepios’un hayat ağacının dalı olan asasına dolanan yılanın mitolojik öyküsüne Mezopotamya’dan ve Sümerlerden başlamak doğru olacaktır. Antik Mezopotamya’da yılan tanrısı olan Nirah, Der şehrinin tanrıçası İştara’nın elçisidir, yılan-ejderha önce Ninurta’nın, sonrasında Marduk’un hayvanı olarak sembolleşir, Akadça’da Muşhuşsu olarak adlandırılan yılan-ejderha koruyucu, büyülü ve hizmetkar bir anlam kazanır²⁸. Yılanla ilgili ve olumsuz anlam yükleyen anlatılardan birisi Sümer kralı Etena’nın öyküsüdür. Sümer, daha önce de değindiğimiz çalışmasında

---

²⁶ Sümer N, 2016.

²⁷ Hançerlioğlu O, 1995:561.

²⁸ Sümer N, 2016.

Yılan:

Kutsal ve kimi yerde yaratıcı tanrı sayılan sürüngen hayvan. Yılan, en ilkelinden en gelişmişine kadar hemen her toplumda kutsal, kimi topluluklarda da tanrı sayılmıştır. Sümer'lerden Hitit'lere, Anadolu'dan Kafkasya'ya kadar uzanan geniş bir zaman ve alanda İlluyanka (İlluyanka da denir) adlı dev bir yılanın çeşitli öyküleri anlatılmıştır. Bu yılan kimi yerde tanrılarla, kimi yerde kartallarla savaşmıştır. Çeşitli mitolojiler çeşitli yılan öyküleri ile doludur. Antikçağın Orfik dininde evrenin oluşması, Kybele'yle Oriyon adlı yılanın sevişme sarsıntıları ile açıklanır. Attika'lıların ilk kralı Kekrops, ikinci kralları Erekteus birer yılanıdır. Sümer'lerin yaratılış efsanelerinde gökyüzü ve yeryüzü tanrılarını yaratan Lakmu'yla Lakamu, erkek ve dişi birer yılanıdır. Mısır efsanelerinde gökyüzünde yaşayan yılan Apofi, her gün güneşi doğudan batıya taşıyan tanrı Ra'nın peşinde dolaşır bir gün onu sokup öldürür. İskandinav tanrısı Votan, ikide bir yılan kılığında girer. Slav efsanelerinin ünlü kahramanı Vsevlaviç bir yılanın oğludur. İlkeller yılanları deri değiştirdiklerinden ötürü ölümsüz sayar ve ölümsüzlüğü elde edemeyişlerini ona bağlarlar. İlkellerin birçok totemleri de yılanlıdır. Yunan tanrılarında çoğu yılan görünüşündedir; hastaları iyileştiren Asklepios, evlerle kentleri koruyan Agathodaemon birer yılanıdır. Yılan, Yahudi-Hristiyan-İslam geleneğinde şeytanla bir tutulur ve insanı baştan çıkardığına inanılır.

-Orhan Hançerlioğlu, Dünya İnançları Sözlüğü-

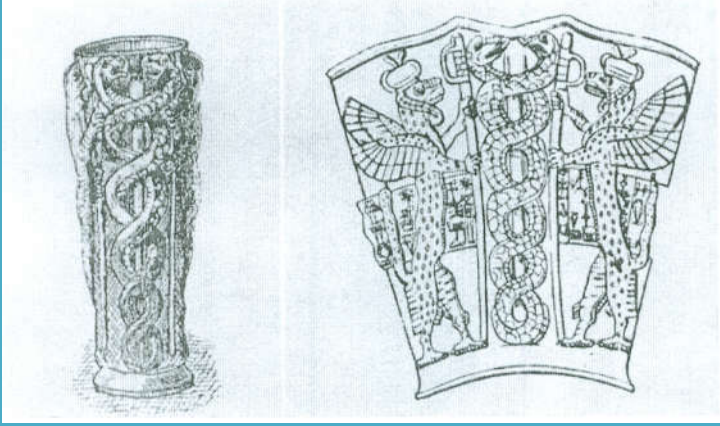
Etana'nın öyküsünü şöyle aktarır. Tanrısal ritüellere sadık olmakla birlikte çocuğu olmaması nedeniyle kaygılanan Etana, gökyüzünde, bir ölümünün ulaşamayacağı kadar yükseklerde bulunan doğum otunun peşine düşer ve bir kartaldan yardım alır. Yılanla sıkı dostluğu bulunan kartal yılanın ihanetine uğrar ve yılan kartalın yavrusunu yiyerek bir çukura atar. Böylece yılan, dostluğu uzun süre devam ettirmeyen ve istediğinde ihanet edebilen bir varlık olarak anlamlandırılır. Sümer, Kramer'den²⁹ aktarımla, yılanın kötülük vasfının birçok antik toplumda söz konusu olduğunu vurgular. Hanci³⁰, yılan kelimesinin etimolojik kökeninin Çince'de bulunan "lung"

²⁹Kramer SN, 2002.

³⁰Hanci İH, 2005.

kelimesi olduğunu, yılanın luu, ejder, ejderha, nek, mar, soğulcan, evran, dragon, griffon gibi adlarla anıldığını, sanat tarihi çalışmalarında yılanın tıp sembolü olarak kullanılmasının ilk kez Sümerlerde görüldüğünü belirttiğini, Sümer tanrılarında adı “yaşam ağacının hakimi” anlamına gelen Ningișzida’nın sembolünün ağaca sarılmış biri erkek, diğeri diși iki yılan olduğunu aktarır.

Görsel-6: Ningișzida’nın yılanlı asası ve Gudea’nın vazosu

Ningișzida (Ningishzida) Sümer mitolojisinde tanrı Ninazu’nun oğludur ve Sümer hükümdarlarından Gudea onu kendisinin koruyucusu olarak kabul etmiştir. Gudea’nın koruyucu tanrısı Ningișzida’ya armağan etmek için yaptırdığı ve üzerinde asaya sarılmış iki yılan figürü bulunan vazo günümüzde Paris’te Louvre Müzesinde bulunuyor. Nayernouri³¹, Ningișzida’nın sembolü olarak özdeşleştirilen figürün, yılanın sağlık ve büyü ile ilişkilendirildiği en eski örneklerden birisi olduğunu vurgular ve Ningișzida’nın Sümerlerin doğurganlık tanrısı olduğunu, daha sonra sağlık tanrısı olarak anlamlandırıldığını ve sembolün asaya dolaşmış iki yılan ve onlara eşlik eden kartal kanatlarına sahip aslan vücutlu iki gryphon’dan

³¹ Nayernouri T, 2010.

oluşturduğunu belirtir. Nayernouri, son dönemde İran'ın güneydoğusunda Jiroft'ta³² bulunan ve MÖ 3. yüzyılın ortalarına tarihlenen mermer vazodaki benzer grifon ve yılanlı asa figürünün de, doğrudan bağlantısal bir ilinti kurulamamış olsa da, ciddi bir sembolik öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Sümer kültürüne ait bu sembol ile ilgili farklı bir vurgu Cirlot'un Semboller Sözlüğü'nde³³ yer alır ve sembol "kadüsenin erken örneği" olarak değerlendirilir.

Çığ³⁴, "Uygarlığın Kökeni Sumerliler-2 Sumerlilerde Günlük Yaşam"³⁵ başlıklı çalışmasında, Sümerlilerde tıp konusuna yönelik bilgiler paylaşıyor ve tıp uygulamalarının sihirle iç içe olduğunu, hastalıkların olduğu gibi büyü'nün de koruyucu bir tanrısı olduğunu ve onun bilgelik ve su tanrısı Enki olduğunu belirtiyor. Çığ'ın diğer bir vurgusu, Sümerlilerde bir hekim/doktor sınıfı olduğu, bunlara "suyu bilen" anlamında Azu denildiği, her kurumun olduğu gibi doktorluğun da koruyucu tanrıları bulunduğu ve bunların en başının sihir ve büyücülükte olduğu gibi su ve bilgelik tanrısı Enki olduğu yönünde. Ningişzida ile ilgili bir değini Çığ tarafından da yapılıyor. Çığ, hekimliğin bir başka koruyucu tanrısının sembolünün zamanımıza kadar geldiğini belirtirken, eski bir Sümer şehri olan Lagaş'ta³⁶ yapılan kazılarda çıkan mermer vazodan ve vazunun üzerindeki "iki cin tarafından korumaya alınan bir ağaca sarılı iki yılan kabartması"ndan söz ediyor. Soplanın hayat ağacını, ona sarılmış biri dişi, diğeri erkek iki yılanın gençliği simgelediğini belirten Çığ, önemli de bir saptama paylaşıyor: "Sopaya sarılmış yılan Yunanlılardan gelen hekimlik sembolü olarak biliniyordu. Şimdi onun tarihi onlardan binlerce yıl önceye gidiyor. İşin ilginç yanı o da şifa tanrısının, hayat ağacının beyi anlamına gelen Nin.giş.zida'nın sembolü... Bu motif binlerce

---

³² İran'ın Kirman eyaletinde bulunan Ciruft şehri.

³³ Cirlot JE, 1971:35-37.

³⁴ Çığ Mİ, 2017:209-215.

³⁵ Dilimizde yaygın biçimde "Sümer" olarak kullanılan sözcük, Çığ'ın eserlerinde "Sumer" olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada, eleştiriye açık olmakla birlikte ve Çığ'a saygısızlık amacı gütmeyen, yaygın kullanılan "Sümer" sözcüğünü kullanıyoruz.

³⁶ Güney Mezopotamya'da İran'ın güneydoğusunda Fırat ve Dicle Nehirlerinin kesişim noktasının kuzeyinde bulunan antik şehir. Şehrin en parlak döneminin MÖ 3000-2700 arasında olduğu belirtiliyor. MÖ 22. yüzyılda Gudea Dönemi'nde kentin bir parlak dönem daha yaşadığı belirtiliyor.

yıl çeşitli ülkelerde yalnız sopa veya sopa-yılan, tek yılan, birbirine sarılı 2 yılan halinde koruyucu veya şifa verici bir sembol olarak resimlerde, kabartmalarda kullanılmış ve Asklepios yoluyla doktorluğun sembolü olmuştur.” Çığ’ın saptaması Asklepios’un yılanlı asasının kökenini Sümerlere kadar götürüyor.

Çığ’ın Sümerli hekimlerin baş tanrısı olarak tanımladığı Enki ile ilgili aktardığı diğer bir mitolojik öykü de ilgi çekici. Su ve bilgelik tanrısı Enki, aynı zamanda şifa verici bitkilerin ne işe yaradığını da biliyor. Enki’nin dışında çeşitli organların iyileşmesine yardım eden başka tanrılar da var; şifa veren sekiz tanrıdan beşi tanrıça. Çığ’a göre bu, hekimlikteki ilk ihtisaslaşma dallarını gösteriyor. Çığ’ın aktardığı mitolojik öykü “bu tanrıların var oluşu hakkında Tevrat’a geçip zamanımıza kadar gelmiş” bir Sümer efsanesi. Yer tanrıçası Ninhursak su tanrısı Enki ile birleşerek çeşitli tanrılar doğurduktan sonra yine su tanrısının tohumlarından tanrılar bahçesinde sekiz türlü şifa verici bitki yetiştiriyor. Bu bitkilerin yenmesi yasak. Enki, bu bitkilerin ne işe yaradığını araştırırken hepsinden birer parça alarak tadına bakıyor. Ninhursak buna çok kızıyor ve Enki’yi lanetleyerek ortadan kayboluyor. Lanetlenen Enki ağır bir biçimde hastalanıyor. Ortadan kaybolan Ninhursak uzun uğraşlar sonucu bulunuyor, tanrıça Enki’nin yanına oturarak neresinin ağrıdığını soruyor; Enki’nin yediği sekiz bitkiye karşılık sekiz organı hasta. Tanrıça Ninhursak bunları iyileştirmek için beşi tanrıça olan sekiz tanrı yaratıyor. Efsaneye göre en son iyileştirilen organ kaburga; bunu iyileştirecek tanrıçanın adı da “kaburganın hanımı” anlamına gelen Nintiti. Nintiti, Sümerce’de aynı zamanda yaşam anlamına geliyor. Efsane Tevrat’a alınırken, kadın Adem’in kaburgasından yaratılıyor ve adı ti’nin hayat anlamı alınarak Havva konuluyor. Bu arada, meraklısı için, Çığ’ın aktarımlarından küçük bir notu paylaşalım. “Sarayın doktorları olduğu gibi özel doktorlar da vardı. Doktorlar ayın 7, 14, 21 ve 29. günleri çalışmazlar zorunlu dinlenirlerdi ki, bu ilk hafta tatilini göstermektedir. Kadın doktorlar da var. Ebeler yalnız kadın”.

Asklepios öncesi döneme yönelik yılanlı anlatıların önemli ve görece çok bilindik örneklerinden birisi Sümerlere ait Gılgamış Destanı’dır. Leeming³⁷, Sümerlerin, Sami ırkıdan olup daha sonraları o toprakları

---

³⁷Leeming DA, 2017:29.

fethedenler tarafından Sümerler olarak adlandırılan³⁸, bugünkü Irak'ın güneyinde, Mezopotamya'da yaşamış olan Kenger halkı olduğunu, bir teoriye göre, Sami halkından olmayan bu halkın MÖ 4. binyılda Orta Asya'dan Mezopotamya'ya göç ettiklerini ve burada en azından MÖ 5. binyıldan beri burada yaşayan ve kendileri gibi Sami halkından olmayan Ubeydler ile karışıklarını, bölgedeki bataklıklar boyunca ilk şehirleri kurduklarını, bu şehirlerden daha sonra ünlü Sümer şehirleri olan Ur, Eridu, Unug (ya da Uruk) ve Nippur şehirlerinin geliştiğini ve bu şehirlerin MÖ 3. binyılın sonunda I. Sargon yönetimindeki Akadlar tarafından fethedildiğini, daha sonrasında MÖ 2. binyılda Babillilerce fethedilerek yeniden güçlendiklerini ve bölgeyi ve mitolojisini dilsel, hukuki, dini, siyasi ve mimari esaslar açısından önemli biçimde etkilediklerini belirtir. Leeming tarafından önemle vurgulanan bir nokta da, Sümerlerin mitolojik-dini geleneklerinin, komşuları olup, sonrasında onları fetheden Sami ırkından halklar, özellikle Akadlar, Asurlular ve Babilliler tarafından devralındığıdır³⁹. Leeming'in bu vurgusu da daha önce değindiğimiz tarihsel aktarım olgusunun bir örneğini oluşturuyor. Leeming'in Sümer, Akad, Asur ve Babil mitolojisine yönelik aktarımlarını biraz daha ilerde değinmek üzere bırakıp Hançerlioğlu'nun Gilgameş hakkında yazdıklarına değineceğiz. Bu arada, Muazzez İlmiye Çığ tarafından yazılan ve 2017 yılında 21. baskısı yapılan "Gilgameş Tarihte İlk Kral Kahraman" başlıklı kitap da destana yönelik ayrıntılı bilgiler paylaşıyor.

---

³⁸ Bayat, Tıp Tarihi başlıklı çalışmasında "Sümer" kelimesinin kökeninin Akadların, kendilerini Kenger olarak tanımlayan bu halkı anlatmak için kullandıkları "Şümeru" sözcüğünden geldiğini belirtmektedir.

³⁹ Sümerlerin kültür ve inanışlarının kendilerinden sonra gelen kültürlerle etkisi/aktarımı Leeming tarafından sadece Akad, Asur ve Babillilerle sınırlı olarak vurgulanmamıştır. Örneğin, Leeming, Sümer mitolojisinin önemli anlatılarından birisi olan Inanna'nın öyküsünün ilk kısmının Gilgameş'i da içerirken buradaki "ağaç" anlatısının Kutsal Kitap'ın Yaratılış bölümü ve İskandinav Yggdrasil efsanesindeki kutsal ağaçları çağrıştırdığını, Inanna'nın öyküsünün diğer bölümlerinde Yunan Persephone'nin, Mısırlı Osiris'in hatta Hz. İsa'nın öyküsünü çağrıştıran izler olduğunu belirtmektedir.

Görsel-7: Gilgamiş ve Enkidu

Uruk kralı Gilgamiş, halkının da kendisi gibi boş durmayıp çalışmasını isteyen, akıllı ve çalışkan genç bir kraldır ve bütün delikanlıları işe koşmaktadır. Uruklu kadınlar ve kızlar tanrılara yalvarıp kocalarının ve sevgililerinin biraz da kendilerine bırakılmalarını isterler. Kadınların ve kızların yalvarmalarını duyan ve onlara acıyan tanrıça Aruru, toprak vücutlu yarı hayvan Enkidu'yu yaratarak Gilgamiş ile dost etmeye karar verir ve böylece genç ve cesur kralı serüvenlere sürükleyerek Uruk erkeklerini rahat bırakmasını sağlar. İki güçlü kahramanın dostluğu bir güreşle başlar. Gilgamiş olağanüstü gücüyle Enkidu'yu yere serer ve yaratıldığından beri ilk kez yenilen Enkidu buna çok şaşırır. Oysa Gilgamiş, bu galibiyette iştah

rahibelerinden yardım almıştır⁴⁰. Gilgamiş, ormanda yaşadığını duyduğu Enkidu'yu kandırıp şehre getirmesi için İştâr rahibelerinden birisini görevlendirir, Enkidu yedi gün yedi gece bu rahibe ile yatarak ondan insancıl olmasını öğrenir. İki kahramanın ilk serüveni tanrı Enlil'in Sedir Dağı'nı korumakla görevlendirdiği Humbaba (ya da Kumbaba) adlı devi öldürmektir. Bu başarı Gilgamiş'ı öyle yüceleştirir ki, tanrıça İştâr onunla evlenmek ister ama Gilgamiş bunu kabul etmez ve tanrıçayla alay eder. Onuru kırılan tanrıça buna çok kızar ve tanrı Anu'ya başvurarak ondan öcünü alabilecek kutsal bir boğa yaratmasını ister. Kahramanların ikinci serüveni bu boğayı öldürmek olur. Gilgamiş, Uruk kentini çevreleyen duvarların üzerine çıkarak boğanın başını bir baltayla keser. İki kahramanın serüvenleri boyunca devleri, boğaları, vb.ni öldüren hep Gilgamiş'tir ve arkadaşı Enkidu yardımcı durumdadır. Bütün bu serüvenlerin sonunda Enkidu hastalanır ve ölür. Gilgamiş arkadaşının ölümüne çok üzülür, ilk kez ölüm acısıyla tanışır ve ölümsüzlüğe erişmenin yollarını aramaya başlar. Dedelerinden Utnapiştım'ın⁴¹ tufandan kurtulup ölümsüzlüğe kavuştuğunu hatırlayarak ona ulaşip ölümsüzlüğün yolunu bulmak ister. Birçok serüven sonrasında dedesine ulaşan Gilgamiş ondan ünlü tufan öyküsünü dinler ve dedesi Gilgamiş'a denizlerin dibinde büyülü bir ot bulunduğunu, bu otu bulup yiyebilirse ölümsüzlüğe ulaşabileceğini söyler. Gilgamiş'ın denizlerin dibine dalarak bulduğu otu bir yılan yer. Ölümsüzlük umudunu yitirerek Uruk'a dönen Gilgamiş, yer altı tanrısı Nergal'in izniyle yeryüzüne dönmüş olan Enkidu'nun ruhuyla konuşup avunmaya çalışır ve ölümün kesin olduğunu bildiğinden dostuna öbür dünya ile ilgili sorular sorar. Destan, bu sorulardan oluşan bir bölümle sona erer. Gilgamiş Destanı için anlatılan öykülerde sıkça karşılaşılan anlatılardan birisi Gilgamiş'ın, bulduğu ölümsüzlük otunu yiyen yılanı fark edip gördüğünde yılanın deri değiştirerek gençleştiği şeklindedir.

Şimdi, Leeming'in Sümer, Akad, Asur ve Babil mitolojisi ve Gilgamiş Destanı için aktardıklarına dönebiliriz⁴². Sümerlerin yaşadığı toprakları fetheden ve Sümerlerin mitolojik-dini geleneklerini büyük ölçüde devralan

---

⁴⁰Hançerlioğlu, Gilgamiş hakkındaki bölümde İştâr rahibelerinden "bir çeşit orospular" olarak söz eder.

⁴¹Utnapiştım, Mezopotamya anlatılarındaki Nuh'tur.

⁴²Leeming DA, 2017:35-36.

Akad, Asur ve Babilliler Sami halkındandır⁴³. Akad, bugünkü Bağdat yakınlarında olduğu tahmin edilen bir kent. Bu kentin kralı olan ve bir bakireden doğduğu, bir sepete koyularak nehre bırakıldığı, bir hizmetçi tarafından evlat edinildiği anlatılan I. Sargon, MÖ 2390-2330 yılları arasında Mezopotamya'nın önemli bir bölümünü fethetmiştir. Akadlar kendi Sami dillerini Sümerlerin çivi yazısıyla yazmışlar ve bu dil bütün bölgenin ortak dili haline gelmiştir. Asurluların başkentlerinin ve halkının adı panteonlarının başı olan tanrı Asur'dan gelmektedir. MÖ 24. yüzyıldan başlayarak bölgede zaman zaman önemli bir güç oluşturmuşlardır. Akadlar ve Babilliler gibi, birkaç uyarlama yaparak eski Sümer dinini benimsemişlerdir. Amoritler olarak bilinen Sami halkı, MÖ 2. binyılda Babil'de bir başkent kurdular. Babil krallarının en tanınmış olan Hammurabi, krallık topraklarında yaşayan farklı ırkları birleştirici bir dizi kanun çıkartmıştır. Eski Sümer-Akad dili az çok dini amaçla kullanılmış, Gılgamış Destanı'nın Babil versiyonu ve Enumaeliş olarak bilinen büyük yaratılış destanı bu dönemde yazılmış, eski Sümer tanrıları, Sami isimleri verilerek korunmuş, öyküleri Babil devletinin önceliklerini yansıtacak şekilde bir ölçüde değiştirilmiştir; bir tarihsel aktarım örneği daha.

Babil, MÖ 1600'de Hititler, MÖ 1225'te Asurluların eline geçer. Binyılın sonuna doğru kral I. Nebukadnezar Babil kanunlarını ve eski Sümerlere dayanan dini ve mitolojiyi yeniden geçerli hale getirir. Bununla birlikte Babillilerin Asurlular ve diğer gruplarla savaşları II. Nebukadnezar Yeni Babil olarak adlandırılan devleti kurana kadar devam etmiştir. Yeni Babil olarak adlandırılan bu dönem, ünlü asma bahçelerinin ve Kutsal Kitap'ta Babil Kulesi adını alan ziguratların yapılışını, Nebukadnezar'ın Kudüs'teki Yahudi tapınağını yıkması sonucunda İsraililerin Esareti ya da Babil Sürgünü adı verilen olayları içine alan dönemdir. Yeni Babilliler de, eski tanrılara tapmaya devam etmişlerdir. Halikarnas Balıkçısı "Anadolunun Sesi" kitabında burada sözü edilen ziguratlarla ilgili bazı bilgiler verir: "Mitoloji hangi toplumun hangi tanrılara taptığını bildirir. Tapılan tanrılar ise toplumun hangi soydan olduğunu belirtir. Grekler tüm olarak başta Zeus (tanrıların tanrısı), on iki Olimposlu tanrıya tapıyordu. Olimposlu dağ tanrısı

---

⁴³Leeming, Akadlar, Asurlular ve Babilliler dışında, Amoritler, Aramiler, Fenikeliler de dahil Kenanlılar, İsraililer ve Arapların da Sami halklarından olduğunu belirtmektedir.

demektir. Anadolu'da 20'den fazla Olimpos dağı vardır. Herodot, Greklerin tanrılarının adlarını, görevleri ve huylarını Homeros tayin etti der. Bunların topu da Anadoluludur. Belki çıkışları Sümer ve Mezopotamyadır. Çünkü onlar asıl yurtlarındaki dağlardan göç edip, hep düzlük olan Sümer'e varınca tapınak diye ziguratlar, yani yapma dağlar yapıyorlardı. Babilon'un asma bahçeleri denmesi de, ormanlık dağa benzesin diye yapma dağlara ekilen bitki ve diken ağaçlardan ötürüdür.”

Sümer kültürünün, inanışlarının ve mitolojik anlatılarının kendilerinden sonra gelen Akad, Asur ve Babilliler tarafından, bazı değişikliklerle de olsa, devralınmasındaki en önemli etmenlerden birisi Sümerlerin yazıyı bulmasıdır. Leeming yazının MÖ 4. binyılın ikinci yarısında bulunduğunu belirtirken, yarı tanrı kral Enmerkar'ın savaşta bir habercinin bir mesajı tam olarak tekrar edememesi üzerine, bir tablet üzerine resimden kelimeler oluşturduğunu aktarır. Bayat⁴⁴, Sümer ve Mısır kültürlerini Ön Asya ve Yakın Doğu medeniyetlerinin iki kaynağı olarak vurgularken, Sümer kültürünü başlangıcından itibaren çevreye açık, yaratıcı ve itici güce sahip olarak, Mısır kültürünü ise kendine dönük ve içe kapalı olarak tanımlar. Yine Bayat tarafından vurgulanan bir öge de, biçim ve içerik gelişimini MÖ 2700'lerde tamamlayan ve kil tabletler üzerine yazılan bu yazıda, kalıcı olması istenen tabletlerin/yazıların pişirilerek dayanıklı hale getirildiği, bu alfabeyle yazılmış son yazının tarihinin MS 75 olduğudur. Yazının bulunuşu ve böylece bilginin gelecek kuşaklara aktarılmasının önemine yönelik olarak Bayat tarafından yapılan bir vurguyu daha anımsamak yararlı olacaktır; Mezopotamya tıbbına ait bilgilerimizin temeli, Sümer-Babil kültürünün önemli isimlerinden Asurbanipal'in, Nippur kazılarında ortaya çıkartılan kütüphanesidir ve kütüphanenin temeli Asurbanipal'in emriyle Babil'den getirtilen tabletler ile yine Asurbanipal'in emriyle saray yazıcıları tarafından kopyaları oluşturulan metinlerdir. Saray yazıcıları tarafından kopya edilen metinler 10000'i tam, 15000'i eksik metinden oluşmaktadır ve önceki dönemlerde yazılmış eserlerin kopyasıdır.

Leeming, Akad-Babil-Asur mitolojisinde öne çıkan iki kahraman olarak Etana ve Gilgamiş'a dikkat çekerken, Gilgamiş efsanesinin MÖ 2. binyılın ortalarında Mezopotamya'da hayranlık kazanan bir kahramanla ilgili

---

⁴⁴ Bayat AH, 2016.

büyük Babil destanının içinde yer aldığını, Gilgamiş'in Sümerlerden beri iyi bilindiğini ve büyük olasılıkla Babil versiyonundan önce bir Sümer destanı, Hitit ve Asur versiyonları da bulunduğunu, Gilgamiş'in MÖ 3. binyılın ortalarında Uruk'un Sümer kralı olduğunu, Gilgamiş Destanı'nın ilk epik şiir olduğunu ve Gilgamiş'in da olasılıkla bilinen ilk kahraman olduğunu belirtir ve kil tabletlerde anlatılan Gilgamiş Destanı'nı aktarır⁴⁵. Leeming tarafından Gilgamiş Destanı için aktarılan bilgiler, daha önce paylaştığımız Hançerlioğlu'nun aktarımından bazı farklılıklar içeriyor. Kısaca Leeming'in aktarımlarına da değinelim. Destan, şehrin duvarlarını inşa ettiren ve maceralarını konu alan öyküleri tabletlere yazdıran Uruk Kralı Gilgamiş'i tanıtarak başlar. Gilgamiş övülmesine karşın, daha ilk tablette önemli bir kusuruna değinilir. Kral, halkını zorbalıkla yönetmekte, hatta tüm gelinlerden kocalık hakkı talep ederek büyük kibir göstermektedir. Halk, Anu'dan yardım talep eder, O da bir ana tanrıça olan Aruru'ya Gilgamiş'in gücünü azaltacak bir yol bulmasını emreder. Aruru, Enkidu'yu yaratır, Enkidu'nun varlığından haberdar olan Gilgamiş onu ehlileştirme için güzel fahişe Samhat'ı gönderir. Enkidu, altı gün yedi gece sevişmenin etkisiyle uysallaşarak bir parça insancıllaşır. Gilgamiş Uruk'ta içinde Enkidu'nun olduğu garip rüyalar görür ve annesi bu rüyaların onun yakın arkadaşı olacak bir adamla ilgili olarak yorumlar. Destanın ikinci tabletinde Gilgamiş Enkidu'yu güreşte güç bela yener, cesaretinden ve kuvvetinden etkilenerek baş refakatçisi yapar. Takip eden üç tablette iki kahramanın öldürdükleri Humbaba'nın (Sümerler'de Havava) tarafından korunan Enlil'in Sedir Ormanı'ndaki kahramanlıkları anlatılır. Altıncı tablette, Gilgamiş'in Sümerlerdeki İnanna'ya karşılık gelen İştar'ı reddedişi anlatılır. Humbaba'yı öldürdükten sonra zorba yönlerinden arınmış bir adam olarak Uruk'a dönen Gilgamiş'a tanrıça İştar evlenme teklif eder ancak küstah bir biçimde reddedilir. Buna öfkelenen İştar, Anu'nun Gökyüzü Boğası'nı Gilgamiş, Enkidu ve Uruk halkına saldırmak üzere gönderir. İki kahraman Gökyüzü Boğası'nı öldürene kadar yüzlerce insan ölür, sonunda Gilgamiş canavarı yener, bir budunu keserek İştar'a fırlatır. Bir not; Leeming burada anlatılan boğanın olasılıkla bir salgın hastalığı anlatan metafor olduğunu belirtiyor. Yedinci tablette gökyüzü tanrısı Anu, bilgelik ve su tanrısı Ea ile güneş tanrısı Şamaş, Humbaba ve Gökyüzü Boğası'nın öldürülmesini Gilgamiş ya da Enkidu'nun hayatlarıyla ödemesi gerektiğine karar verirler. Sekizinci

---

⁴⁵Leeming DA, 2017:38-42.

tablette Enkidu ölür ve bundan etkilenen Gilgamiş yas tutar. Dokuzuncu tablet Gilgamiş'in kahramanca yeraltına inişinin ilk kısmını anlatır. Gilgamiş bu bölümde uzun karanlık bir tünelden geçmesine izin vermeleri için akrep insanları ikna eder, mücevherli bahçesinde güzel Siduri ile ilişki kurar, Siduri Gilgamiş'a davasında gönülsüzce destek olur. Onuncu tablette, Urşanabi Gilgamiş'ı sandalıyla Ölüm Suları'ndan, antik Mezopotamya'nın Nuh figürü olan Utnapiştim'e (Sümerler'de Ziusudra) götürür. Utnapiştim, kendisi için sonsuz hayat, Enkidu için yeni bir hayat arayışında olan Gilgamiş'a yaşama ölümü ancak tanrıların kontrol edebileceğini hatırlatır.

On birinci tablet, tufan mitini içerir. Yine bir not; Leeming 11. tablette anlatılan tufan mitinin birçok bilim insanı tarafından belirtildiği gibi, Kutsal Kitap'ın Yaratılış bölümünde anlatılan Nuh Tufanı ile dikkati çekecek benzerlikler içerdiğini belirtiyor. Halikarnas Balıkçısı da Anadolu'nun Sesi'nde arkeolojik kazıların MÖ 3000'e doğru Sümerlerde büyük seller yaşandığını desteklediğine değinir. Biz yine 11. tablete dönelim. Gilgamiş'in kendisinden sonsuz hayata nasıl erişeceğini açıklamasını istediği Utnapiştim tufanın öyküsünü anlatarak bu isteği karşılar. Ea, Utnapiştim ve karısına bir tufanın insanlığı yok etmek üzere olduğunu, ölçülerini verdiği bir gemi yaparlarsa Utnapiştim ve ailesinin kurtulacağını söyler. Utnapiştim söylenen gemiyi yapar, içine ailesini ve bütün türlerin temsilcilerini koyar, seller yeryüzünü kaplar, yedi gün sonra gemi Nisir Dağı'nda karaya oturur. Başka bir kara bulmak üzere gönderilen güvercin ve kırlangıçtan sonra görevlendirilen kuzgun geri gelmeyince Utnapiştim tufanın bittiğini anlar, tanrılara teşekkür ederek adaklar adar, Enlil de Utnapiştim'e en büyük hediye olan sonsuz hayatı bağışlar. Sonsuz hayata erişmiş olan Utnapiştim, Gilgamiş'in buna erişme yeteneğini test etmek için kahramandan altı gün yedi gece boyunca uyumamasını ister, ancak Gilgamiş uyur. Bir insan olarak sınırlılıklarının farkına varan Gilgamiş Utnapiştim'den ayrılırken yaşlı adam, karısının da ısrarlarıyla, genç adama en azından gençliğini koruyabileceği bir sualtı bitkisinden bahseder. Urşanabi, sandalıyla onu Ölüm Suları'ndan geçirip geri götürürken Gilgamiş suya dalarak bitkiyi almayı başarır, ancak bir kez daha uykuya dalar ve bir yılan bitkiyi çalar. Yılanlar bu yüzden eski derilerini atarak yenisiyle değiştirebilirler. Ağlayarak Urşanabi ile Uruk'a dönen Gilgamiş, akli başına gelerek sandalcıdan şehrini ve duvarlarını incelemesini ister, bir anlamda insan olduğunu kabullenir. Leeming, çoğunlukla destana dahil edilen on ikinci tabletin sadece Asur versiyonunda

mevcut olduğunu ve aslında önceki Sümer Gilgamiş döngüsünde bulunan Gilgamiş, Enkidu ve yeraltı dünyası öyküsünün yeniden anlatımı olduğunu belirtir.

Gerek Hançerlioğlu'nun, gerekse de Leeming'in anlatımlarında konumuz açısından önemli olan ortak nokta, Gilgamiş'in bulunduğu sonsuz yaşam ya da gençliğin korunmasını sağlayan otun bir yılan tarafından yenilmesidir. Böylece, sonsuz yaşam ya da gençliğin korunması gibi "tanrısal yetiler" insanların yetisi olmaktan çıkarken, yılan bu tanrısal yetiye ulaşan bir figür haline gelir ve onun kabuk değiştirme becerisi de ölümsüzlük, gençleşme, eski halinden çıkarak yenilenme gibi anlamlarda sembolleşir. Gilgamiş Destanı, yeraltında yaşama özelliği nedeniyle ölümle yaşam arasında gidip gelebilme özelliği atfedilen yılanın, genel anlamda "yaşamın devam ettirilmesi" yetisine ulaştığını anlatan/betimleyen bilinen en eski destandır. Gilgamiş Destanı'nda karşımıza çıkan yılan ve ona atfedilen gizemli güç, onun Asklepios'un asasına dolaşmış olmasını da destekleyecek niteliktedir.

Şüphesiz ki, Gilgamiş Destanı'nın önemi, yılanın öyküsüne yönelik anlatımların çok ötesindedir. Gilgamiş Destanı'nı insanlığın en eski destanı olarak vurgulayan Hançerlioğlu, destanı düşünce yapısı bakımından da mitolojik kalıntıların en ilginç olarak tanımlar, bugün elimizde bulunan metnin Sümerlerden kaldığını, Asur ve Akadlardan kalan bölümler de bulunduğunu, ilk olarak Thompson tarafından "The Epic of Gilgamiş" adıyla İngilizce olarak yayınlandığını, daha sonra Almanca, Fransızca ve Türkçe çeviriler yapıldığını, bu destanın bulunmasıyla Herakles mitosunu ve tufan öyküsü gibi birçok gelişmiş mitin kaynaklarının da ortaya çıktığını belirtir⁴⁶. Hançerlioğlu'na göre Gilgamiş Destanı, temel düşünce olarak doğanın sırlarını bilmek isteyen insanın araştırmacı çabasını, tanrılara kafa tutacak ölçüdeki gücünü işler. Ölümsüzlük insan için olanaksızdır, insan önüne çıkacak doğa engellerini yenerek kendi yolunu kendisi yaratacaktır. İnsanın kendi yolunu açmasına tanrılar bile engel olamayacak, tufan bile gönderseler insan soyunu yok edemeyeceklerdir; tanrılar ve doğa, insana her gün biraz daha yenilecek ve sırlarını her gün biraz daha kaptıracaktır. Hançerlioğlu'na göre destanın bir diğer özelliği de, insanın inançla değil,

---

⁴⁶Hançerlioğlu O, 1995:169.

bilgiyle davranması gerektiğini belirtmesidir, bilmek ve anlamak Gilgamiş'in insanlık niteliğidir. Gilgamiş Destanı'na yönelik Leeming tarafından vurgulanan bazı özellikler de dikkat çekicidir⁴⁷. Leeming, Gilgamiş'in tanrıça İştar'ı reddetmesinin alışılmadık bir durum olduğunu, krallar ile tanrıçaların kutsal evliliklerinin eski Sümerler döneminden itibaren Mezopotamya kültürünün temeli olduğunu, bu olayın Babil'in Ebuma Eliş Destanı'nda izlenen Tiamat'ın yenilgisi ile aynı türden bir değişime işaret ettiğini belirtir; güçlü "tanrıça"ya tapılan inanç kurgusundan uzaklaşılması. Leeming'e göre Gilgamiş'in yeraltı dünyasına yolculuğu sırasında Siduri ile ilişki kurması Homeros'un Odyseeia'sında Yunan kahraman ile Kalipso ve Kirke arasında yaşanan cilveleşmeleri ve Roma'nın Aeneas'ında Aeneas'ın Dido ile olan aşk ilişkisini anımsatmaktadır; bunların hepsi destanları yazarlar tarafından, kadının, cinsellik yoluyla baştan çıkardığı ataerkil bir kahramanın görevini baltalaması olarak görülmüştür. Gilgamiş Destanının Homeros'un Odyseeia'sı ve Vergilius'un Homeros'un iki destanını da bilerek yapılandığı Aeneas Destanı arasındaki benzerliklere dikkat çeken Leeming'e göre, bu yönde bir kanıt bulunmamakla birlikte, MÖ 8. yüzyılda Homeros dönemi şairlerinin Mezopotamya destanını duymuş olmaları olasıdır.

Bu noktada şunu söylemek olası. Mitolojik öykülerin tarihsel aktarımı açısından önemli bir başlangıç niteliğinde olan Sümerlilerin Gilgamiş, Enki ve Ningişzida anlatıları, gelecekte tıbbın sembolü haline gelecek yılanın öyküsü için de uygun bir başlangıç oluşturuyor. Sümer⁴⁸, daha önce de değindiğimiz çalışmada, yılan figürünün Zerdüşt inancında da bulunduğunu, MS 190'larda bir Mitra tapınağında bulunan figürde aslan başlı bir adamının çıplak vücudunun bir yılan tarafından yedi kez sarıldığını, figürde bulunan dört kanadın mevsimleri, yedi halkalı yılanın ise geçiciliği ve haftanın günlerini sembolize ettiğini aktarır; yılan hayatın geçiciliğini ve ölümlülüğü sembolize ederken, gerçeğe ulaşmak için seçilecek mistik yolları da ifade etmektedir. Aynı çalışmada Sümer'in değindiği bir diğer konu da Türklerdeki yılan ata ve yılan ana kavramlarıdır. Yılan ata, yılanların kendisinden türediğine inanılan efsanevi varlıktır; belden aşağısı yılan, üst kısmı insan olarak tasvir edilir. Yerin yedi kat altında yaşar ve her derde deva

---

⁴⁷Leeming DA, 2017:40-43.

⁴⁸Sümer N, 2016.

olduğuna inanılır. Yılan ana yılanlara hükmeden bir tanrıçadır, yer altı güçlerini temsil eder ve yılan atanın aksine beyaz renklidir. Onun karnının altını sıvazlayan kimselerin her şeyin gizemini çözebileceğine inanılır. Sümer, çalışmasında yılan ata ve yılan ana figürlerinin Türklerde ölümlüleri iyileştiren ve sırları açığa çıkartan bir varlık olarak ön plana çıktığını vurgular ve Karabulut'tan⁴⁹ aktarımla, sonsuz yaşamı simgeleyen yılanın, diğer kültürlerde olduğu gibi, burada da hastalıklara şifa dağıtması veya sağaltıcı özellikte olduğunu belirtir.

Yılanın öyküsünde Asklepios öncesi döneme yönelik olarak değinilmesi gereken coğrafyalardan birisi de Mısır'dır. Yılan, Mısır mitolojisinde kabuk değıştirebilen ve kendini yenileyebilen bir varlık olarak betimlenir, sonsuz yenilenmenin sembolüdür, aynı zamanda bereketli yaşamın ve bol hasadın sembolüdür⁵⁰. Teb şehri ile İmhotep ve Thoth, konumuz açısından Mısır'da değinilmesi gereken önemli köşe taşları olarak karşımıza çıkar. Leeming⁵¹, MÖ 5. binyılda Mısır tarihinin Hanedan Öncesi denilen döneminde Nil çevresinde yerleşimler bulunduğunu, bu dönemin sonunda Mısır'ın "İki Ülke" olarak tanındığını, çoğu bilim insanının kuzeyde (Aşağı Mısır'da) yaşayan halkın Doğu Akdeniz ile bağları olan Merimde kültüründen geldiği, güneyde yaşayan halkın ise kaynağı Kuzeydoğu Afrika ve Nübye olan Nakadi ve Badari kültüründen geldiği konusunda hemfikir olduğunu aktararak Mısır ile ilgili bilgileri paylaşmaya devam eder. MÖ 3100 yıllarında, Birinci Hanedan Dönemi'nin başlangıcında Kral Narmer ya da oğlu iki ülkeyi birleştirir, günümüz Kahire'si yakınlarında başkent Memfis bulunur. Mısır tarihi genellikle hanedan ve ara dönemler şeklinde ayrılmaktadır. Eski Krallık Dönemi MÖ 2780 civarında, Birinci Ara Dönem MÖ 2250'de, Orta Krallık Dönemi MÖ 2050'de başlar, ardından Mısır'ın Hiksoslar olarak bilinen istilacıların kontrolünde kaldığı ikinci Ara Dönem yaşanır. MÖ 1580'de Yeni Krallık Dönemi başlar ve bunu Yunan Ptolemaios hanedanından firavunların⁵² hükümdarlığındaki dönemler izler.

---

⁴⁹ Karabulut D. Türk Söylence Sözlüğü, e-kitap.

⁵⁰ Sümer N, 2016.

⁵¹ Leeming DA, 2017:55-70.

⁵² Leeming, bunların en tanınmışının Kleopatra olduğunu belirtir.

Görsel-8: Rosetta Taşı

Kleopatra ile Marcus Antonius'un yenilgisinin ardından MÖ 30'da Roma Dönemi başlar. Mısır'ın bu tarihsel dönemleri de açıkça göstermektedir ki, tarihsel süreç içerisinde Yunan ve Roma kültürleri ile Mısır kültürü arasında belirgin bir temas yaşanmıştır. MÖ 196'da V. Ptolemaios zamanında Memfis'te bir taş levhaya yazılan bazı metinler üç farklı dilin kullanıldığı bir buyruk niteliğindedir; Antik Mısır hiyeroglifi, halkın kullandığı Demotik Mısır dili ve eski Yunanca. Bu antik levha, ortaçağda Reşit (Rosetta) adlı bir yerleşim yerinin yakınında inşa edilen bir kalede inşaat

malzemesi olarak kullanılır. 1799'da bir Fransız askeri tarafından keşfedilen bu levha İngilizlerin Mısır'da Fransızları yenmesinin ardından İngilizlerce yerinden sökülerek götürülür ve günümüzde British Museum'da sergilenmektedir. Rosetta Taşı'nda aynı metnin üç farklı dilde yazılması ve burada kullanılan Yunanca, eski Mısır dilinin deşifre edilmesinde kilit rol oynamıştır.

Leeming, Mısır'da yazının tanrı Thoth tarafından bulunduğu inanıldığını ve hiyeroglif kelimesinin de esasen Mısır dilinde "tanrının kelimeleri" anlamına gelen sözcüğün Yunancası (hiros=kutsal, glypho=yazıt) olduğunu belirtir. Mısır dininde ve mitolojisindeki en belirgin yön, ölümden sonra yaşama olan ilgidir. Mısır'ın belki de en çok bilinen özelliklerinden birisi olan piramitlerin şekli yeryüzünün ilk başta kadim bir höyükten doğduğuna ilişkin yaygın bir inançla ilgilidir ve yapıldıkları zamanda evrenin modeli olarak görülmüşlerdir. Piramitler, güneşe uzanan sivri uçlarıyla yüce güneş tanrısını çağrıştırırken, giderek genişleyen cepheleri de yeryüzündeki yaşamı sürdüren güneş ışınlarını simgeler. Leeming bu yönde bir değinim yapmasa da, piramitler ziguratlar oluşturma geleneği ile ilişkili bir unsur da olabilir. Mısır'ın önemli sembollerinden bir diğeri olan Sfenksler de aslan vücudu şeklindeki yapıları ve başka bir yaratığın ya da kralın kafasına sahip oluşları ile ilgi çekicidirler. Leeming, Sfenkslerin neyi temsil ettiğinden emin olunmadığını, bununla birlikte aslanın Yakın Doğu'da geleneksel olarak güneşi ve güneş tanrılarını çağrıştırması nedeniyle, sfenkslerdeki aslan vücudu ve insan başının güneş tanrısı ile onun oğlu firavunu simgeliyor olabileceğine değinir. Anımsanacak olursa, Gılgamış için yapılan bir görselde de Gılgamış'ın kucağında bir aslan figürü bulunmaktadır.

Fagan⁵³ da, firavunların öldükten sonra güneş tanrısının gökyüzündeki yolculuğuna eşlik ettiklerine, piramitlerin de gökyüzüne uzanan merdivenler ya da bulutların arasından dünyayı aydınlatan güneş ışınları olduğuna inanıldığını aktarır. Fagan'ın aktardığı diğeri bir bilgi de MÖ 2630'da Kral Zoser'in mimarı ve baş veziri İmhotep'in Sakkara'da Basamak Piramiti'ni inşa ettiği ve MÖ 2550'de Giza Ovası'nda zirveye ulaşacak olan Kral Piramitleri geleneğini başlattığı şeklindedir. İmhotep'in inşa ettirdiği basamak Piramiti 6 basamaklıdır ve 60 m yüksekliğindedir; piramit 278 x 545

---

⁵³Fagan B, 2003: 53.

metrelik bir alanın ortasında bulunur ve zemini 107 x 122 metredir.

İlginç bir özellik, İmhotep, piramidin altına 108 x 107 metre boyutlarında bir saray avlusu yapmıştır. Piramidin yapımı için gereken lojistik planlama oldukça yorucudur; İmhotep ve görevli memurlar ülkenin dört bir yanından gelen/getirilen işçilerin istihdamını, ulaşımlarını, gıda ve konaklamasını planlamış, her işçinin görevini tanımlamış ve yapılan bütün işlerin tarlalarda ekin olmadığı zaman yapılmasını sağlamıştır. Burada yeri gelmişken, Fagan'ın yazı ve yazmaya ilişkin paylaştığı bilgilere de değinebiliriz⁵⁴. Fagan, yazıyı yazmanların/yazıcıların tanrısı Thoth'un icat ettiğini vurgular; yazmanlar okuma-yazma bilen azınlıktandırlar, ellerinde gücün anahtarı olan bilgi vardır; yazmanlar krallık dahilinde özel bir konuma sahiptirler, okur-yazarlık babadan oğla geçer, kralların sağ kolu olan yazmanlar, kalemleri, paletleri ve papirüsleriyle her yerde bulunur, hasadı denetler, sayım yapar ve envanter çıkartırlar.

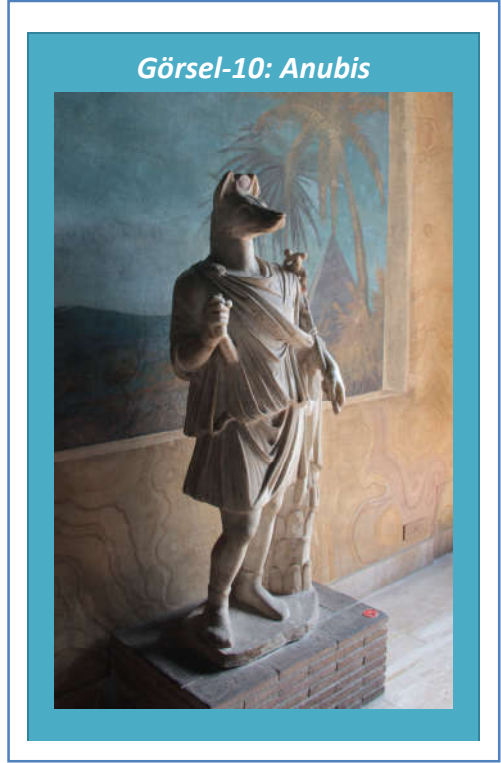
Görsel-9: Basamak (Zoser) Piramidi

---

⁵⁴Fagan B, 2003: 63.

Antik Mısır'ın inanç sistemine yönelik iki özellik dikkat çekici. Bunlardan birisi Mısırlıların ölümden sonraki yaşama olan ilgileri ve verdikleri değer. Eski Mısır inancına göre kişinin öldükten sonra sonsuz kadar mutlu bir yaşam sürmesi için dünyada geçirdiği erdem sınavını başarıyla vermesi gerekir, bu sınavda başarısız olanlar öldükten sonra yeniden öldürülerek yok ediliyorlar⁵⁵. Mumyalamanın bu denli gelişmiş olması da bu inancın bir sonucu olarak yorumlanır. Ölen kişi önünde bir terazi bulunan Osiris'in karşına çıkartılır. Terazinin bir kefesinde ölen kişinin kalbi,

diğer kefesinde ise bir tüy bulunur. Terazinin önüne gelen kişinin ağzından bir metin okunur⁵⁶ ve ölen kişi yaşadığı hayatın hesabını doğru olarak verebildiyse sonsuz yaşam ile ödüllendirilir⁵⁷. Sözü edilen tartma işini yapan ölülerin koruyucusu ve yüceltici, çakal başlı Anubis; onun ölüleri canlandırabilme yetisi olduğuna inanılıyor; görselde paylaşılan Vatikan Müzesi'ndeki heykelinde sol elinde yılanlı ve kanatlı bir asası bulunuyor. Mısır inanç sisteminin diğer özelliği, tanrıların hayvan sembolleri ile betimlenmesidir ve Eski Mısır kültürünün ve inanç sisteminin önemli bir parçası olduğu sıkça vurgulanmaktadır. Bu kapsamda yılan da karşımıza

⁵⁵Hançerlioğlu O, 1995:329-330.

⁵⁶ Metnin Hançerlioğlu tarafından aktarılan bir örneği çerçeve içerisinde sunulmuştur.

⁵⁷Hançerlioğlu, Dünya İnançları Sözlüğü'nde, daha sonra ortaya çıkan bütün dinlerin bu temele dayandığına vurgu yapmaktadır.

çıkan hayvan figürlerinden birisidir. Haçerlioğlu, Antik Mısır'ın inanç sisteminde evrenin yaratılışı ile ilgili mitolojik anlatıda gök boşluğunda önce dört yılan bulunduğunu, bu yılanların uçurum, karanlık, görünmezlik ve su olduğunu, evrenin çevresinin de "yaratılmamış"ı simgeleyen Apofis adlı yılanla sarılmış olduğunu aktarır.

Hiç kimseye kötülük etmedim. Yakınlarımı bahtsızlığa sürüklemedim. Gerçek evinde alçaklık etmedim. Kimseyi gücünün dışında çalıştırmadım. Benim yüzümden kimse korku duymadı, yoksulluk ve acı çekmedi. Tanrıların kötü gördükleri şeyleri hiçbir zaman yapmadım. Kölelere kötü davranmadım. Kimseyi aç bırakmadım. Kimseye gözyaşı döktürmedim. Kimseyi öldürmedim. Kimsenin kahpece öldürülmesini buyurmadım. Kimseye yalan söylemedim. Hiçbir utandırıcı davranışta bulunmadım. Zina etmedim. Yiyecekleri pahalı ve eksik satmadım. Terazinin dirhemi üzerine hiçbir zaman elimi bastırmadım. Süt çocuklarının ağzından süt uzaklaştırmadım. Hayvanları çalmadım. Tanrının kuşlarını ağ kurup avlamadım. Ölmüş balığı tutmadım. Hiçbir arkın suyunu başka yöne çevirmedim. Ben temizim, temizim, temizim.

-Haçerlioğlu, Dünya İnançları Sözlüğü-

Mısır ile ilgili genel değinilerin ardından yılanlı asanın öyküsüne yönelik olarak önemli olduğu düşünülen önemli bazı Mısır sembollerine değinebiliriz. Değinilmesi gereken unsurlardan ilki Mısır'ın Teb şehri. Mısır hakkında yazılanlar Mısırlı hekimlerin hekimlikte oldukça ustalık sahibi olduklarını belirtmektedir. Akdeniz'in yaklaşık 800 km güneyinde, Nil Nehri'nin doğusunda, günümüzde Luxor şehrinin bulunduğu yerde bulunan ve bazı kaynaklarda firavunların başkenti olarak da vurgulanan Teb şehri Antik Mısır'ın önemli yerleşim alanlarından birisidir. Bazı anlatılara göre şehrin 100 kapısı vardır ve bunlardan birisi bir sır olarak saklıdır. Homeros, İlyada'da Teb şehriden "Mısır'ın, evleri muhteşem hazinelerle dolup taşan yüz kapılı şehri" olarak bahseder. Thebai, Thebes gibi isimlerle de anılan Teb şehri o dönemde Mısır'ın en önemli sağlık merkezidir ve şehrin simgesi yilandır; şehir aynı zamanda çok önemli bir siyasal güce sahiptir. Herodot⁵⁸

⁵⁸ Herodotos, 1991:107, 109.

da 9 kitaptan oluşan ünlü eserinde Mısır'da bir hekimin yalnız bir hastalığa baktığına ve bundan dolayı hekim sayısının çokluğuna değinirken, Teb şehri dolaylarında kutsal yılanların olduğunu, bu yılanların insanlara hiç saldırmadığını, boylarının küçük ve başlarının tepesinde iki boynuzları olduğunu, bu yılanların ölülerinin Zeus tapınağına gömüldüğünü çünkü bu tanrıya adanmış olduklarını anlatır.

Görsel-11: İmhotep

Bu ve benzeri anlatımlar ve elde edilen tarihsel belgeler Mısırlı hekimlerin oldukça bilgili ve becerili olduklarını, hatta kralları ya da önde gelen kişileri tedavi etmek üzere başka ülkelere davet edildiklerini vurgulamaktadır. Bu anlamda birer örnek olarak Arab⁵⁹, MÖ 1400'e tarihlenen bir mezar resminde kralın yazmanı ve doktoru olan Nebamun'un Sümer Prensi'nden gelen hediyeleri alışının işlendiğini, Herodot'a göre Pers Kralı Cyrus'un Mısır Kralı Amasis'ten ülkesindeki tüm göz doktorları içerisinde en becerikli olanını kendisine göndermesini istediğini aktarır. Herodot'un bu

anlatıları, Mısır ve Yunan kültürlerinin karşılaşmaları ve etkileşmelerine yönelik bilgiler de içermektedir. Hancı⁶⁰, tıp sözcüğünün kökenini oluşturan Teb (Thebai) şehrinin sembolünün yılan olduğunu ve Eski Mısır'ın en önemli sağlık merkezi olduğunu, Mısır'da tıbbın iki sembolünün yılan ve İmhotep'in olduğunu aktarırken, İmhotep'in tarihte bilinen ilk hekim olduğunun iddia

⁵⁹ Arab SM.

⁶⁰ Hancı İH, 2005.

edildiğini, adının “sulh ve sükundan gelen” anlamında olduğunu aktarmaktadır. Bununla birlikte, İmhotep’in hekimlikle ilişkilendirilmesi bir yana, onun tarihte bilinen ilk hekim olduğu iddiası tartışmaya açık bir konudur. Aynı çalışmada, Eski Yakındoğu’da olduğu gibi Eski Mısır’da da yılanın ilahi varlık sayıldığını vurgulayan Hancı, Antik Mısır’ın yılan suretindeki tanrıçası LütutkarUto ya da Wazit’e ve kuyruğunu ısırın yılan Uroborus’a, ebedi dönüş, döngüsel zaman ve yaşam, bölünmezlik, sonsuzluk gibi anlamlar yüklenen bu sembolün Roma’dan Hindistan’a, Mısır’dan Çin’e geniş bir coğrafyada izlendiğine ve Budistlerin onu samsara döngüsü ile özdeşleştirdiğine dikkat çeker. Böylece, Asklepios’un esasına dolaşın yılan, Mısır’da sağlıklı ilişkili ve olumlu bir anlamla karşımıza çıkar. Fagan, Firavunlar Ülkesi Mısır başlıklı çalışmasında Teb şehrini Amon’un kenti olarak tanıtır ve Amon’un büyük bir gizemlilikle kaplı olduğunu, bilinmez olmasına karşın, sıklıkla başı iki uzun tüyle taçlandırılmış bir erkek olarak figüre edildiğini aktarır⁶¹. Leeming⁶², Teb’in Yunanlılarca kente verilen isim olduğunu, MÖ 3200’lerde kurulan şehrin Yukarı Mısır’ın en büyük şehri olduğunu ve çeşitli zamanlarda başkent olarak kullanıldığını aktararak şu bilgileri paylaşır: Büyük Kanal tapınağı şehrin yakınında bulunur, burada baş tanrı ve yaratıcı, bazen bir koç başıyla betimlenen Amon, yani “gizli olan” bulunur; Amon cinsel gücü simgeler ve “tanrının eli” ile işbirliği yapar, bu el yaratabilmesi için Amon’un cinselliğini uyarır; daha sonra güneş tanrısı Ra ile işbirliği yapıp Amon-Ra olarak anılacaktır, kraliçesi Mut, oğulları ay tanrısı Khonsu’dur.

Mısır ile ilgili olarak değineceğimiz diğer iki sembol olan Thoth ve İmhotep ile ilgili paylaşılanlar kimi zamanlar karışıklık gösterecek kadar benzerlik içerebilir. Thoth ve/veya İmhotep, Mısır ve Yunan kültürlerinin karşılaşması ve etkileşmesi yönünden önemli rol oynadıkları gibi, bugün hekimlik sembolü olarak yaygın biçimde kullanılan kanatlı asaya dolaşmış iki yılan sembolünün kökeni açısından da önemlidir. Bu nedenle, bu bölümde farklı araştırmacılar tarafından aktarılan bilgilere ayrı ayrı değinilecektir. Bayat⁶³, Tıp Tarihi başlıklı çalışmasında, Thoth’un Mısır tanrılar panteonunda ibis kuşu ile sembolize edildiğini aktarır. Yazının ve bilimlerin

---

⁶¹Fagan B, 2003:186.

⁶²Leeming DA, 2017:60.

⁶³Bayat AH, 2016:58-69.

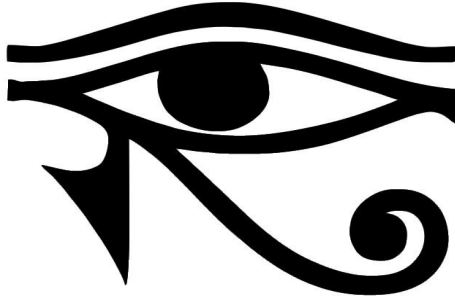
kurucusu kabul edilen Thoth'un Yukarı Mısır'da Hermopolis Magna'da tapınağı vardır ve "üç kere büyük, mürşit, öğretmen" anlamlarına gelen ismi Yunanca'ya geçerken "o megaskaimegas" olarak tercüme edilmiştir. Bayat, Thoth'un daha sonraları Greko-Latin kültüründe Yunan tanrısı Hermes'le aynılaştırılarak astrologların, gizemli konularla uğraşanların ve düşünürlerin koruyucusu, büyüleyici tanrı kabul edildiğini ve "üç kere takdis edilmiş" anlamına gelen "Hermes trismegistos" veya "Trismegasmegistus" adı verildiğini, İslam medeniyetinde ise "el-müselles bi'l-ni'me" (kendini nimetle üç kere doldurmuş olan) olarak adlandırıldığını belirtmektedir. Gizemli konuların, ölçünün, sayının, yazının, kitaplıkların ve arşivin yaratıcısı kabul edilen Hermes'in yazdığına inanılan ve Corpus Hermeticum (Hermetika) adıyla bilenen 42 kitabın son altısı tıbbı aittir (1. kitap anatomi, 2. kitap hastalıklar, 3. kitap tıp aletleri, 4. kitap ilaçlar, 5. kitap göz hastalıkları, 6. kitap kadın hastalıkları). Bayat, Thoth'a ait tıbbi kitaplarda yer alan bilgilerin bazılarının günümüze kadar geldiğini belirtir. Bayat, Mısır'da tıp tanrısı kavramının Hellenistik çağda ortaya çıktığını, MÖ 2800'lerde yaşamış ve önemli mevkilerde bulunmuş İmhotep'in firavun sarayında baş mimar, baş rahib, hekimbaşı, vezir ve baş müneccim olarak görev yaptığını, buna karşılık, Eski İmparatorluk dönemindeki Mısır toplumu ve hekimliği konusunda bilgi veren kaynaklarda hekimlik yaptığına dair bilgi olmadığını vurgular. Bayat'ın aktardığı bir diğer bilgi, İmhotep'in Yeni İmparatorluk döneminde yüceltildiği ve zamanla tanrılaştırılarak Yunan tıp tanrısı Asklepios ile özdeşleşmesidir; İmhotep kültü Grek ve Roma dönemlerinde doruğa ulaşmıştır, Nil Nehri'ndeki Philai Adası'nda bulunan tapınaklar rüyalarında şifa yolunu göstereceği inancıyla İmhotep'e dua etmeye ve uyumaya gelen hastalarla dolup taşmıştır. "İmhotep'e dua etmek ve uyumak" benzer bir biçimde, ileride Asklepios kültüründe de karşımıza çıkacak. Bayat'ın buraya kadarki değinilerinden Mısır mitolojisindeki iki farklı figürün Yunan mitolojisine iki farklı fügür olarak geçtiğini, Thoth'un Hermes'e, İmhotep'in Asklepios'a dönüştüğünü görüyoruz.

Diğer araştırmacıların aktardıklarına geçmeden önce, Bayat'ın aktardığı bir başka bilgiye değinmek, konumuzla doğrudan ilgisi olmasa da, ilgi çekici olabilir. Çok tanrılı dinlerde sıkça karşılaşılan, çok sayıdaki tanrının sağlık ya da hastalık ile ilişkilendirilmesi Mısır için de söz konusudur; şahin başıyla sembolize edilen Horus, çirkin ve cüce olarak sembolize edilen Bes, Seth ve aslan başıyla sembolize edilen Sekhmet bunlardan bazıları. Mısır

tanrıları panteonunda güneş tanrısı Osiris, eşi ay tanrıçası İsis ve oğulları sağlık tanrısı Horus bir üçlü oluşturmaktadır. Bunların yanında bilimlerin kurucusu Thoth ile Osiris'in kardeşi karanlıklar tanrısı Seth bulunur. Osiris kardeşi Seth tarafından hileyle öldürülüp cesedi 14 parçaya ayrılıp ülkenin çeşitli yerlerine atıldığında İsis gittiği her yerde tapınaklar yaptırarak kocasının parçalarını toplamaya çalışır ancak 14. parça olan su aygırının yuttuğu üreme organını bulamaz ve Osiris'ten sihir gücüyle Horus'a hamile kalır. Babasının öcünü almak için Seth ile savaşıyor Horus'un bir gözü parçalanır, Thoth parçalanmış gözü tamamlamak için Horus'a yardımcı olur ve bulamadığı parçayı sihirle tamamlar.

Görsel-12: Horus'un Gözü (Oudjat Gözü)

Bu mitolojik öyküye dayanarak, Horus'un gözünün bölümleri Mısır matematiğinde bütünü kesirlerini ifade etmek için kullanılır; bu kısımlar toplandığında $\frac{63}{64}$ etmektedir⁶⁴ ve eksik kalan $\frac{1}{64}$ ise Thoth'un sihirle tamamladığı eksik parçadır. Horus'un Gözü ya da Oudjat Gözü olarak

⁶⁴ $\frac{1}{2} + \frac{1}{4} + \frac{1}{8} + \frac{1}{16} + \frac{1}{32} + \frac{1}{64} = \frac{63}{64}$

adlandırılan bu hiyeroglif ileri görüşlülüğün, dokunulmazlığın ve sonsuz doğurganlığın sembolüdür ve tehlikeye uğrama olasılığı bulunan objelerin üzerine konulur veya çizilir. Sembol, eğitiminin bir kısmı için İskenderiye’de bulunan Galenus tarafından Batı tıbbına taşınır ve Galenus tarafından hastaları telkin etmek amacıyla kullanılır. Diğer hekimler de Galenus’un yaptıklarını izlerken zamanla hiyeroglifteki çizgiler sadeleşir, hiyeroglif R harfine dönüşür. Eczacılığın ortaçağda ayrı bir dal olarak ortaya çıkmasıyla birlikte R’ye yeni bir anlam yüklenir ve hekimin eczacı tarafından hazırlanmasını istediği ilaçların terkiibini yazdığı reçetelerde geçen “recipe (alınız)” kelimesinin ilk harfi olduğu ileri sürülür. Daha sonra, Fransızca’nın Avrupa’da tıp dili olarak Latince’nin yerini aldığı dönemde aynı anlama gelen “recipez” kelimesini ifade eden “Rp” kullanılmaya başlar.

Değineceğimiz bir diğer araştırmacı ve eseri Hançerlioğlu ve Dünya İnançları Sözlüğü’dür⁶⁵. Anımsanacak olursa, daha önce Hançerlioğlu’ndan Eren’in⁶⁶ aktarımı ile paylaştığımız alıntıda Mısır’daki Hermes Tut, Yunan’lılardaki Hermes, Yahudilikteki Hanok, Araplardaki Hermesül Haramise ve İslamiyet’teki İdris’in aynı kişilikler olduğu ve bu kişinin İmhotep olduğu vurgusu bulunmaktaydı. Bu vurgulama, daha önce de değindiğimiz farklı kültürlerin mitolojik anlatılarındaki benzerliği ve/veya mitolojik öykülerin kültürler arası geçişini, aktarımını destekler niteliktedir. Bununla birlikte Hançerlioğlu, Dünya İnançları Sözlüğü başlıklı eserinde İmhotep için tanrı Ptah’ın oğlu olduğunu, özellikle Memfis’te ana tanrıça Skernet ile birlikte bu tanrı ailesi üçlüye tapıldığını, İmhotep’in MÖ üçüncü binyılda yaşamış bir mimar olduğunu, Zoser’in ünlü piramidini yaptığını, halk tarafından kahramanlaştırılarak MÖ 6. yüzyılda tanrılığa yükseltildiğinin söylendiğini ve Yunanlıların onu Asklepios ile bir tuttuğunu aktarır. Hançerlioğlu aynı eserde Thoth ile ilgili olarak, ay tanrı olduğunu, Mısırlıların Cehuti dediklerini ve Thoth biçiminde de yazıldığını, Mısır mitolojisinin en önemli tanrılarında olduğunu, her şeyi yaratan, yazıyı bulan, ruhların günahlarını teraziyile tartan kişi olduğunu, Yunanlıların onu Hermes ile bir tuttuğunu, kara leylek ya da şebek biçiminde tasarımılandırıldığını, Bilge Thoth ve Hekim Tanrı da denildiğini, Seth ile Horus arasındaki kavgada ikisini de iyileştirdiğini, tanrı Ra’nın dilediği zaman başka tanrıların kılığına

---

⁶⁵Hançerlioğlu O, 1995:216,510.

⁶⁶Eren N, 1996.

girebilen ünlü gözünü Tefnet'ten kurtaranın o olduğunu ve bunu yapabilmek için maymun kılığına girerek çöle gittiğini aktarmaktadır. Hançerlioğlu'nun değinilerinde de, Bayat'ta olduğu gibi Thoth-Hermes, İmhotep-Asklepios bağlantısı izleniyor.

Fagan⁶⁷ da İmhotep ve Thoth'u Mısır kültüründeki farklı öğeler olarak ele alır, onun öneminden bahsederek bazı özelliklerini aktarır. İmhotep, Üçüncü Hanedan döneminin en muhteşem firavunu Zoser'in veziri, Aşağı Mısır Kralı'nın hazinedarı, Yukarı Mısır Kralı'ndan sonraki Birinci Adam, Büyük Saray'ın idarecisi, Kalıtsal Efendi, Heliopolis'in Yüksek Rahibi, müteahhit, heykeltıraş, taş vazo yontucusudur. Fagan, bir mimar olan Kaneferu'nun oğlu olan İmhotep'in Eski Krallık döneminin gelmiş geçmiş en büyük dahisi olduğunu, devlet adamı, mimar, yazman ve şifacı olarak büyük ün kazanarak 1400 yıl sonra Mısırlılar tarafından tanrılık mertebesine yükseltildiğini vurgular. İmhotep, Ra'nın Yüksek Rahibi'dir ve Memfis'in 30 km güneyindeki Heliopolis'de yaşamıştır. Emrindeki rahipler, gökcisimlerinin hareketlerini inceleyen gökbilimcilerdir; yıldızların doğuşuna ve batışına bakarak geçen zamanı hesaplıyor ve yönlerini bulmak için gezegenleri kullanıyorlardı. Fagan, İmhotep için "asıl ünü mimarının başarısına dayanan bir kralın tahtının ardındaki kuvvet" tanımlamasını kullanmaktadır.

Aktarılanlardan açıkça görülebildiği gibi İmhotep ve Thoth Mısır kültüründe önemli ve güçlü yerleri olan farklı kişiliklerdir ve ikisi de sağlıklı ilişkilendirilmiş olmakla birlikte mitolojik öykülerin Mısır ve Yunan kültürlerinin etkileşimi esnasında İmhotep Asklepios'a, Thoth ise Hermes'e dönüşerek Yunan kültürüne geçmiştir. Çok tanrılı inanç sistemlerinde birden fazla tanrı ya da tanrıçanın aynı ya da benzer konu ile ilişkilendirilmesi, dolayısıyla çok sayıda tanrı ya da tanrıçanın sağlıklı ve/veya hastalıkla ilişkilendirilmesi, daha önce de değindiğimiz gibi, bilimsel bilgi birikiminin var olan düzeyi ve insanların başlarına gelen olumlu ve olumsuz olayları doğaüstü güçlerle açıklama çabalarının beklendik bir sonucudur; bu durum, Mezopotamya, Mısır ya da Yunan kültürlerinde de karşılaşılan bir durumdur. Bununla birlikte, değindiğimiz kültürler arası geçiş konumuz açısından önemlidir. Şöyle ki Yunan tanrıları olarak karşımıza çıkan Asklepios

---

⁶⁷Fagan B, 2003:72.

ve Hermes farklı asalar ile sembolize edilmişlerdir ve her ikisinin asası da hekimlik sembolü olarak günümüzde kullanılmaktadır. Bu tabloda ilgi çekici bir nokta daha var. Mısır'ın tanrısallıkteki Thoht'u Yunan kültürüne aktarılırken yine tanrısallıkteki bir figüre, Hermes'e dönüşüyor. Bu durumda ilk akla gelen, İmhotep'in de Yunan kültürüne geçerken sağlık ve hastalıkla ilişkilendirilen Apollon'a dönüşmesi beklentisi. Ne var ki, İmhotep tanrısallıkteki niteliğe sahip değil, daha sonra "tanrısallaştırılıyor". Belki de bu nedenle, deyim yerindeyse oyunun kurallarını bozmamak adına, İmhotep tanrısallıkteki Apollon'a değil, tanrısallaştırılan Asklepios'a dönüşüyor.

Bu noktada bir konuya değinmek yararlı olacaktır. Hekimlik sembollerinin kökeninin Asklepios olduğu, Asklepios'un Mısır kültürünün önemli figürlerinden İmhotep ile özdeşleştirildiği, Yunan kültüründeki Asklepios kültürünün kendisinden sonra gelenleri de etkileyerek sembollerini devam ettirdiği üzerinde neredeyse hemfikir olunmuş bir olgu iken, Mısır kültürünün diğer bir önemli figürü olan Thoth ile özdeşleştirilen Yunan tanrısı Hermes'in sembolü olan yılanlı asanın da hekimlik sembolü olarak, üstelik de yaygın biçimde kullanılması açık bir çelişkiye neden olmaktadır. Bu çelişki çok sayıda araştırmacının da ilgisini çekmiş ve sıkça değinilmiştir. Dolayısıyla, Mezopotamya ve Mısır kültürlerinin ardından, daha önce mitolojik anlatılardaki öyküsünü aktardığımız Asklepios'un da parçası olduğu Antik Yunan kültürüne değinmek yerinde olacaktır. Ancak, Yunan mitolojisinin zengin içeriği düşüldüğünde, Yunan mitolojisine ait aktarımlar daha çok yılanlı asanın öyküsünde en sık karşılaşılan Asklepios ve Hermes ile sınırlı tutulacaktır.

Yeniden Asklepios ve Asklepios Kültü

Yılanlı asanın tarihsel öyküsünde Mezopotamya ve Mısır anlatılarına değindikten sonra bu bölümde Yunan kültürüne yeniden dönüyor, önce Asklepios kültüne ve etkisine değindikten sonra ileride bir karışıklık nedeni olarak karşımıza çıkacak olan Yunan mitolojisinin önemli kahramanlarından Hermes'e de değiniyoruz.

Daha önce aktardığımız Asklepios'un mitolojik öyküsünden anımsanacağı üzere, Asklepios, 12 Olimpos tanrısından birisi olan Apollon'un oğludur, Hermes de Apollon gibi Olimpos tanrılarında birisidir. Asklepios'a yönelik mitolojik öyküler, ana örüntüsü değişmemekle birlikte farklı kaynaklarda bazı farklılıklar içerek karşımıza çıkabilir. Öykünün genel örüntüsünde Asklepios bir tanrının oğludur, daha doğarken önemli bir ateş sınavından geçmiştir ve yarı insan yarı hayvan olan Kheiron'a emanet edilmiş, onun tarafından eğitilmiş, hastaların ve engellilerin tedavisinde uçsuz bilgi ve beceriye ulaşmış, hatta ölüleri bile canlandırmaya başlamış, bunun üzerine baş tanrı Zeus'un tepkisini çekerek Zeus tarafından öldürülmüş, ölümü esnasında elinden düşen reçeteden damlayan mürekkep sarımsak bitkisine dönüşmüş ve ölümünden sonra yine Zeus tarafından Yılan Takımyıldızı'na dönüştürülmüştür.

Asklepios'un mitolojik öyküsüne yönelik aktarımlarda, ana örüntü korunmakla birlikte bazı farklılıklarla karşılaşıldığına değinmiştik. Örneğin bir kaynakta, Athena'nın hekimlik sanatında muhteşem ustalığa ulaşan Asklepios'a vücudunun sol yanındaki damarlardan akan kanın öldürücü, sağ yanındaki damarlardan akan kanın ölüyü diriltilebilecek panzehir olduğu korkunç Gorgo'nun kesik başından akan güçlü kanı verdiği anlatılır. Aynı kaynakta Apollon'un karısı Coronis'in eşini aldattığı kişinin Eletos'un oğlu Iskhys olduğu ve Coronis'in kardeşini aldatmasına kızan Artemis'in kızgınlığı ile Artemis tarafından öldürüldüğü belirtilir. Yine bazı kaynaklar Apollon'un eşi Coronis'in Artemis'in oklarıyla öldürüldükten sonra ateşe koyularak

yakıldığını, bazı kaynaklar ise Artemis'in Coronis'in ateşte yakılarak öldürülmesini emrettiğini ve Coronis'in Hephasteos'un yaktığı ateşte öldürüldüğünü aktarır. Asklepios'un doğumu ile ilişkili farklı anlatımlar da bulunmaktadır. Bu anlatılardan birinde, Jayne⁶⁸ ve Graves'den⁶⁹ aktarımla, Apollon'dan hamile kalan Coronis bebeği Titthion Dağı'nda gizlice doğurarak terk eder, dağda kaybolan keçisini ve köpeğini arayan çoban Arasthanas, bebeğin bir keçinin memesinden süt emdiğini ve vücudundan beyaz bir ışık çıktığını görür^{70,71}. Tüm anlatımların arka planında Asklepios'un doğumuna "sıra dışı" bir anlam yüklenmektedir ve bu, mitolojik anlatıların daha önce de değindiğimiz ortak özelliklerinden biridir.

Anlatılarda görülen farklılıkların yanı sıra anlatılara yüklenen anlamlar da farklılık gösterebilir. Bunun tipik örneklerinden birisi bazı kaynaklarda Apollon'un eşinin karnını yararak oğlu Asklepios'u çıkartmasının sezaryen ameliyatını sembolize ettiği belirtilir ve böyle bir sembolizasyonun o dönemde sezaryen ameliyatının bilindiğini düşündürdüğüne vurgu yapılır. Görsel-13'te paylaşılan "Asklepios'un Doğumu" isimli resim 1549 yılında, Parma'da doğan, daha çok Yunanistan ve Girit'te yaşayıp çalışan, bir dönem Venedik Ordusu'nda genel cerrah olarak da görev yapan ve Historia Corporis Humani Sive Anatomica isimli bir anatomi kitabı yazan Alessandro Beneditti (1450-1522) tarafından yapılmış. Asklepios'un bir Olimpos tanrısının ölümlü bir insandan olan çocuğu olması, onun, zaman zaman kızgınlıklarıyla insanları cezalandıran Olimpos tanrılarının aksine, insanlara yardım eden, insana dönük, insancıl bir figür oluşunu da destekler. Asklepios'un bir tanrı tarafından öldürülmesi ve yine aynı tanrı tarafından takımyıldıza dönüştürülerek gökyüzüne yerleştirilmesi de, bir "tanrılaştırma" anlatısı olarak "yüceltici" etkiyi arttırmaktadır. Asklepios'un bir tanrının çocuğu olarak mucizevi doğum öyküsü, şifa verici ve insanlara yardım edici yaşam öyküsü ve öldürülmesi sonrasında yeniden tanrılar katına yükselişi, Hristiyanlığın yaygınlaşması aşamasında onunla İsa

---

⁶⁸ Jayne WA, 1965. (aktaran: Patacı, 2016)

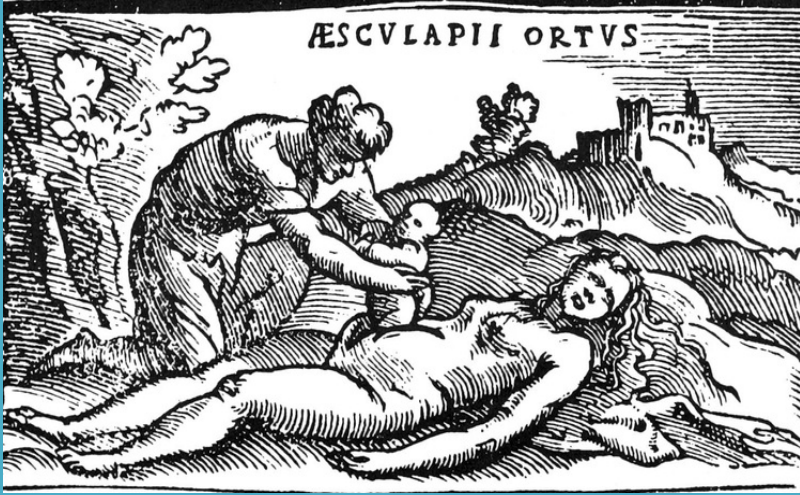
⁶⁹ Graves R, 1998. (aktaran: Patacı, 2016)

⁷⁰ Patacı B, 2016.

⁷¹ Bu anlatım, ilerleyen bölümlerde değineceğimiz Asklepios konulu resimlerde görülen bazı betimlemeler ile benzerlik göstermektedir.

Peygamber arasında ilişki kurulmasına neden olmuştur; Patacı'ya⁷² göre, ikili arasında kurgulanan benzerlik MS 4. yüzyılda ikilinin karşılaştırılmasına ve Asklepios kültünün, o dönemde politik güce sahip Hristiyanlarca sonlandırılmasına neden olacaktır.

Görsel-13: Asklepios'un doğumu, Beneditti, 1549

Asklepios'un ve onun adıyla anılan Asklepios kültünün ortaya çıktığı ve var olduğu dönemde güçlü bir etkiye sahip olduğu neredeyse tartışmaya yer vermeyecek şekilde açıktır ve çok sayıda çalışmada da doğruluğu kabul edilmiştir. Asklepios ile ilgili bilgi veren ilk kaynak olarak kabul edilen Homeros'un Iliada'sında Asklepios'tan becerikli bir doktor ve Truva Savaşı'na katılan Machaon ve Podaleirius isimli iki Yunanlı doktorun babası olarak bahsedilir, ancak ilerleyen zamanlarda Asklepios bir kahraman olarak onurlandırılır ve sonunda bir tanrıya dönüşür. Iliada'da Asklepios için kullanılan "kusursuz hekim" tanımlaması henüz MÖ 8. yüzyılda Asklepios'un

⁷² Patacı B, 2016.

tedavi edici özelliğinin bilindiğini göstermektedir⁷³. Homeros'un Asklepios değinişini başka mitolojik anlatımlar da izlemiştir. Homeros şiirlerindeki ölçü kullanıldığı için Homerik İlahiler, Yunan mitolojisinin önemli yazarlarından Hesiodos, kültün kalıcı olmasını ve yaygınlaşmasını sağlayan Pindaros bu anlamda öne çıkanlardır; Asklepios'un hekimliğine ve reçetelerine değınen Marcus Aurelius'un Maditationes'i, Asklepios'u tıbbın kurucusu olarak tanımlayan Celsus, yaşamı boyunca Asklepios'un hizmetinde olacağını söyleyen Galenos, Platon, Epictetus, İmparator Julianus, Hristiyan yazarlar Tertullianus, Justin Martyr, Origenes ve Eusebios da Asklepios'a ilişkin bilgi aktarmaktadır⁷⁴. Yine Patacı tarafından paylaşılan bir diğerk bilgi de ilgi çekicidir; Barnstone ve McCulloh'dan⁷⁵ aktarımla, MÖ 7. ve 6. yüzyıl arasındaki Yunan şiirinin bir koleksiyonu olan Anthologia Palatina'da Platon'a ilişkin bir şiirde Asklepios'tan behsedilmektedir:

“Eğerk Apollon Platon'a vermemiş olsaydı Yunanistan'ı
Yazılarıyla nasıl iyileştirecekti insanların ruhlarını
Apollon oğlu Asklepios, iyileştirirken insanların bedenlerini
Platon iyileştirir ölümsüz ruhları.”

Diğerk bir şiir de şöyledir:

“Apollon'un iki oğlu vardı
Asklepios ve Platon
Biri bedenleri
Diğerk ise ruhları kurtardı.”

Aktarılan şiir örnekleri Asklepios'a atfedilen önemi destekler nitelikte olduğu gibi, Platon'u yüceltme veya övme çabasında destek olmak amacıyla da Asklepios'un ismi kullanılmış olabilir. Ancak, bu örnekler de Asklepios kültünün etkisini gösteren örnekler olarak kabul edilebilir.

---

⁷³ Patacı B, 2016.

⁷⁴ Patacı B, 2016.

⁷⁵ Ancient Greek Lyrics, 2010.

Görülebileceği gibi, Asklepios ile ilgili anlatılar bazı farklılıklar içerse de, Asklepios ve kültüne yönelik genel örüntü aynıdır ve kültün var olduğu

Görsel-14: Asklepios

dönemde güçlü ve yaygın bir etkiye sahip olduğu açıktır. Asklepios'un hekimlikle ilgili öyküsünün başlangıç noktasını kesin olarak belirlemek güç olsa bile MÖ 6. yüzyıl civarında kültün yaygın olduğu gözlenmektedir. Nayernouri⁷⁶, MÖ 10. ve 9. yüzyıllara tarihlendiğini vurguladığı İliada'da Asklepios'dan söz edildiğini, Asklepios'un Apollon'un oğlu bir yarı-tanrı olduğu yönündeki ilk değininin MÖ 8. yüzyıl civarlarında yaşamış olan ve Homer ile birlikte Yunanlı ozanların ilk örnekleri arasında sayılan Hesiodos'a ait olduğunu aktarır. Nayernouri'nin vurguladığı bilgiler Asklepios'un gerçekte yaşamış başarılı bir hekim olduğu, daha sonra mitolojik öyküler ile birlikte tanrılaştırıldığı olasılığını canlı tutmaktadır. Bununla birlikte, kökeni nasıl ve nereden gelmiş olursa olsun, Asklepios miti MÖ

500'lerde bilinmektedir. Nayernouri'nin bir diğer vurgusu, MÖ 522-443 yıllarında yaşayan Yunanlı ozan Pindarus'un, Asklepios'un bir ölüyü canlandırması üzerine Zeus tarafından öldürülüşünü anlattığı eseri ile Asklepios'un öyküsünü ölümsüzleştirdiği yönündedir. Asklepios'u ölümsüzleştiren bir diğer öykü de Nayernouri'nin aktardığı Atina'da yaşanan veba salgınıdır; MÖ 420'de Atina'da yayılan ve halkın üçte birinin ölümüne yol açan veba salgınında halk Olimpos tanrılarında yardım diler ancak salgının devam etmesi üzerine Epidaurus'taki Asklepios'un yardımı istenir, salgının bundan kısa süre sonra sonlanması üzerine Asklepios Olimpos tanrıları arasına kabul edilir.

⁷⁶ Nayernouri T, 2010.

Asklepios'un Antik Yunan kültüründeki güçlü etkisini destekleyen bir olgu da, yaklaşık 8 yüzyıl boyunca hastalıklarına çare arayanların umut kapısı olan, iyileştirici hekimlik yöntemlerinin dinsel ritüeller/törenler ile birlikte ve iç içe uygulandığı, iyileşen insanların öykülerinin tunç levhalara yazılarak duvarlara asıldığı, onun adına yapılmış "Asklepion" adı verilen tapınaklardır; Asklepionlarda yetişen ve çalışan hekimlere Asklepios'un takipçileri anlamında "Asklepiades", hekimlerin kurduğu loncalara da "Asklepiad" adı verilmektedir. Asklepionların duvarlarına asılan levhalarda yer alan öyküler, öykülerin geleceğe aktarılması ya da hastalar için yol göstericilik yapmasının dışında, bir yandan çare aramak için tapınaklara başvuran hastalara umut verirken, diğer yandan da "başarılı tedavi öyküleri" olarak tapınakların ünlenmesini de sağlamıştır. Bu anlamda düşünüldüğünde, başarılı tedavi öykülerinin görünürlüğünü arttıran levhalar hekimlik alanındaki ilk "reklam" örnekleri olarak da değerlendirilebilir.

Bununla birlikte, hastalıklarla mücadele deneyimlerinin paylaşılmasına yönelik erken örneklerden birisi de Babil'dedir. Herodot⁷⁷ Babil'de yaşananları şöyle aktarır: "Babil'de hastalananları kentin meydanına getirip koyarlar, çünkü hekim yoktur. Gelen geçen hastaya hastalığı üzerine öğütler verir, kimisinin kendi başından da böyle bir hastalık geçmiştir, kimisi bir başkasında görmüştür; hastanın yanına gelirler, çareler gösterirler, kendilerinin o hastalıktan öyle kurtulmuş olduklarını ya da başka birisinin öyle kurtulduğunu gördüklerini söylerler. Hastaya bir şey söylemeden geçmek yasaktır; yoluna gitmeden önce, derdinin ne olduğunu öğrenmek gerekir."

Asklepionlar, içinde bulunduğu dönemin özelliklerine uygun olarak, birer "tapınak" niteliğinde olmakla birlikte, aynı zamanda günümüzün hastanelerine de benziyor. Görünen o ki, bir yanda daha önce de değindiğimiz gibi ellerinde "hekimlik araç gereçleri" ile coğrafyayı dolaşan ve buldukları hastaları tedavi eden hekimler, diğer yanda da hastane işlevli tapınaklarda tedavi hizmeti sunan hekimler bulunuyor. Belki de, hastanecilik tarihinin başlangıcını da bu tapınaklar oluşturuyor.

---

⁷⁷ Herodotos, 1991:79.

Asklepios adına yapılan bu Asklepionların sayısı hakkında net bir bilgiye ulaşmak çok olası görünmüyor. Ancak, onun adını taşıyarak güçlenen Asklepionlardan iyi bilinen üçü ön plana çıkıyor; ikisi Yunanistan’da, biri ülkemizde; Yunanistan’ın Ege kıyılarında bulunan ve bazı mitolojik anlatımlarda Asklepios’un doğduğu yer olarak belirtilen Epidavros’da bulunan Epidauros Asklepionu, Yunanistan’ın, Hipokrat’ın doğum yeri olan ve ünlü tıp okulunun bulunduğu Kos (İstanköy) Adası’nda bulunan Kos Asklepionu ile Bergama’da ortaya çıkartılan, MÖ 4. yüzyıl ortalarında Geyikli Dağı eteklerinde yapılan Bergama Asklepionu.

Görsel-15: Epidauros Asklepionu

Günümüzün önemli turistik merkezlerden birisi olan Epidauros Asklepionu 1988 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne alınmış; 160 oda, stadyum ve mineralli su kaynağı bulunmakta. Asklepion MÖ 87’de Romalı General Sulla ve MÖ 67’de korsanlar tarafından yağmalanmış, MÖ 340’ta yapıya bir tiyatro eklenmiş. Tiyatronun ilk kez Asklepios adına düzenlenen bir şenlikte kullanıldığı düşünülüyor.

Yaşadığı çağın ve tıp tarihinin ünlü hekimlerinden olan ve “Gladyatörlerin Hekimi” olarak da tanınan Galen’in de bir süre hekimlik

Görsel-16: Bergama

yaptığı Bergama Asklepiyonu'nun girişinde yılanlı asa figürü bulunmakta ve ölümün girmesinin yasak olduğu yazmaktadır⁷⁸. Hancı⁷⁹, Asklepios adına yapılan Asklepiyonların açılışı için izin almaya gelen heyetlere hekimlerle birlikte kutu içerisinde bir yılan gönderilmesi geleneğinden söz etmektedir. Etkileri giderek azalmakla birlikte, Asklepiyonlar çalışmalarını MÖ 1. yüzyıla kadar sürdürmüşler, Sisamlı Pythagoras ve İstanköylü Hipokrat bu tapınaklarda uygulanan dinsel ritüeller ile iç içe geçmiş hekimlik uygulamalarının ortadan kaldırılması için çaba harcamışlardır⁸⁰. Özellikle Hipokrat'ın, deyim yerindeyse geleneğe karşı çıkan yaklaşımları, yaygın biçimde tıp tarihinin önemli sıçrama noktalarından birisi olarak kabul edilir.

Asklepiyonlarla ilgili olarak çeşitli araştırmacılar tarafından değinilen ilginç aktarımlar da var. Bu bağlamda, Pearn'ın çalışmasında aktardığı iki

---

⁷⁸ Demirbilek U.

⁷⁹ Hancı İH, 2005.

⁸⁰ Eren N, 1996:100.

öyküyü örnek verebiliriz⁸¹. Pausanias, MS 2. yüzyılın sonlarında yaşamış Lidyalı bir gezgin ve coğrafyacı. Yunanistan'dan Mısır'a kadar uzanan gezilerinde gördüklerini "Periegesis tes Hellados" isimli" 10 ciltlik eserinde aktarıyor. Pausanias'a göre Asklepios, MÖ 5. yüzyılda Corinth'in batısındaki Sikyon'da bulunan tapınağa geliyor. Tapınağa gelen Asklepios'un elinde tuttuğu bir asası var. Sikyonlular'ın anlattıklarına göre Asklepios asasını Epidauros'tan, iki yorgun katırın çektiği bir at arabasıyla getiriyor. Bir başka anlatıda Asklepios, iyileştirici yılanını Atina'ya gitmesi için Pirseus'daki limana gönderiyor. Epidaurosuların aktardığı başka bir anlatıya göre, Kos Adası'na yelken açanlar, adaya vardıklarında Epideuros'daki evinden kaçarak gemiye binen bir yılanın karaya indiğini görüyorlar. Yılanın kendisine atfedilen güçleri de beraberinde getirdiğini düşünen insanlar bu adaya yerleşmeye karar veriyorlar ve yılanın gözden kaybolduğu yerlerde, çevresinde zeytin ağaçlarının yetiştiği Asklepios'a adanmış sunaklar yapılıyor. Böylece öykü, Kos Adası'na Asklepios'dan gelen efsanevi bir değer tanımlıyor/yüklüyor.

Asklepios adına kurulan tapınaklarda hekimlik uygulamalarının yanı sıra dinsel ritüellere de başvurulması Asklepios'a atfedilen tanrısallığın bir yansıması olabileceği gibi, uygulanan ritüeller de Asklepios'u tanrılaştırmış olabilir; bunun tam olarak ayrıştırılması olası olmamakla birlikte, her iki etkileşim de olasılıklar kapsamında. Bu noktada, Hipokratın Asklepios adına yapılan tapınaklardaki uygulamalara karşı çıkarken, Asklepios ile sembolize edilen değerleri benimseyerek sürdürmesi de, Asklepios'un güçlü etkisini destekleyici niteliktedir. Daha önce de değindiğimiz gibi, Hipokratın hastalıkların ardında yatan nedenleri doğaüstü güçlerden arındırarak inceleme/açıklama çabaları ve Asklepiionlarda uygulanan dinsel ritüellerle iç içe geçmiş hekimlik uygulamalarına karşı çıkışı hekimlik uygulamalarının tarihsel gelişimi açısından önemli bir sıçrama noktası oluşturmaktadır, ancak bu yaklaşım sadece "Hipokrat'a özgü" de değildir ve Hipokratın arayışları, çağdaşı olan düşünürler de dikkate alındığında, yaşadığı dönemde Anadolu'da var olan "bilimsel düşünce" arayışları ile de uyumludur. Bununla birlikte Hipokrat, geçmişin hatalı olduğuna inandığı düşünce ve uygulamalarına karşı çıkarken, olumlu anlam yüklediği geleneklere de sahip çıkmış ve sürdürmüştür. Asklepiionların bir diğer etkisi de, hekimlikle ilgili

---

⁸¹ Pearn, 2011.

bilgilerin burada çalışan hekimlerce yenilere aktarılması ile bir tür eğitsel ve yaygınlaştırıcı işlev kazanmış olmasıdır. Asklepiyon'un güçlü etkisini destekleyen "tıp dışı" bir örnek de ilgi çekicidir. Ulaşım amacıyla kullanılan yollara belirli aralıklarla koyulan yontular Asklepios'un sembolleri ile süslenmiş ve bu yontular bir tür kilometre taşı olarak kullanılmıştır, ancak bu taşlar sadece Asklepios ile sınırlı değildir ve diğer mitolojik kahramanları da içerecek biçimde kullanılmıştır. Aslepios'un sembolleri ile süslenmiş ve yollara koyulmuş yontuların Asklepiyonlara ulaşan yolları tanımlamak amacıyla kullanılmış olması da bir başka olasılıktır.

Görsel-17: Hipokrat Andı

Hipokrat'ın tıp okuluna kabul edilen öğrencilere, günümüz uygulamalarının aksine, eğitimin başlangıcında ettirdiği hekimlik andı, Asklepios'un yaşadığı dönemde sağlıkla ya da hekimlikle ilgili tek figür olmadığını da göstermektedir; daha önce de değindiğimiz gibi, mitolojik öykülerde sözü edilen "güç" her zaman tek bir kahramana ait değildir. Hastalıkların, yaralanmaların ya da insanların başına gelen olumsuzlukların tanrıların kızgınlığı ile açıklanmaya çalışıldığı bir dönemde çok sayıda tanrının ya da tanrıçanın sağlık ya da hastalık ile ilişkilendirilmesi beklendiği bir durumdur. Örneğin, Asklepios'un babası Apollon da hekimlik becerisi atfedilen tanrılar arasındadır; üstelik iyileştirici özelliğini oğlu Asklepios'a aktarmıştır. Halikarnas Balıkçısı, Anadolu Tanrıları kitabında Apollon için şunları yazar⁸²: "Yunan mitolojisinde gece tanrıçası Leto, yıldızlarla benekli duvağı üzerine çöküp uyuyunca, Zeus ona aşık olur. Gece geniş bir kucaklamayla gebe kalır. Kasıklarından etrafa nur yayılır ve Apollon'u doğurur. Güneş gecedden doğduğu için Apollon, ışık ve güneş tanrısıdır. Her gün pembe parmaklı tan perisi, günün aydınlık kapılarını açtığı ve ufuklara güller dağıttığı zaman, Apollon, ak kanatlı dört atın çektiği güneş şarına/arabasına biner. Henüz loş olan gök yollarında koşmaya koyulur. Kudretli tanrı, gök kavsinin en yüksek noktasına varınca, yeryüzü saldığı ateşle boyanır. Artık vahşi sessizlikte, ağustos böceklerinin keskin seslerinden başka bir şey duyulmaz olur. Bir süre sonra araba, pırıl pırıl yanan denize doğru yol alır. Sonra araba, kızıl bir küme halinde kenarları tutuşan dev bulutların uçurumlarından iner, denizin dalgalarına dalar. Apollon, Grek tanrılarının en Grek'i sayılır. Kendisi hastalıkları iyi edicidir. Gümüş yayın eşsiz kullanıcısıdır, uzaklara ok atıcıdır. Aynı zamanda, müzik ve güzel sanatların dokuz perisinin kılavuzudur. Altın lirin çalıcısıdır. Yıldızlar, Apollon'un harpının tatlı ve kudretli uyumuyla, sonsuz boşlukta dönüp dolaşırlar. Onun liri dınglayınca, yeryüzünde müzik, şiir, türkü, mimari ve vahiy, onun tanrısal düzenine uyarlar. İşte böylece, güzel sanatlar kutsal olurlar." Nayernouri⁸³, Apollon'un 12 Olimpos tanrısının en önemlisi olan Zeus'un oğlu ve pek çok yeteneğe sahip olduğunu aktarırken, sakalsız, parlak yüzlü, yakışıklı, güzel ve genç bir adam olan Apollon'un, ölümlü insanlardan kadın ve erkek çok sayıda aşığı olduğunu ve bu aşklarından en önemlisinin trajik bir biçimde sonlanan Coronis'e olan aşkı olduğunu anlatır.

---

⁸²Kabaağaçlı CŞ, 2010:44-45.

⁸³ Nayernouri T, 201.

Mitolojik anlatılarda Apollon'un arabasıyla gökyüzünde dolaşması, gündüz ve gecenin oluşumu, yıldızların dengesi gibi unsurlar, değinilecek başka öykülerde de karşılaşılabilecek özelliklerdir.

Görsel-18: Hermes, Tacir, Asklepios ve Kızları

Asklepios'un tek figür olmadığı yönündeki saptamaya geri dönersek, sağlık ve hekimlikle ilişkilendirilebilecek başka isimlere de rastlıyoruz. Buna yönelik ilginç örneklerden birisi, Aubin-Louis Millin tarafından 1811 yılında Paris'te çizilmiş olan ve Asklepios'un, Hermes'in yanında bulunan cıva tacirinin isteğini geri çevirişini betimleyen resim. Resmin, Asklepios ve kızlarının dışında, ilerleyen bölümlere yönelik de ilgi çekici özellikleri de var. Dikkat edilecek olursa resimde iki farklı asa var. Bunlardan biri, tacirin "yanında" konumlanan Hermes'in elinde tuttuğu iki yılanın sarılı olduğu kadüse; ticaretin tanrısı Hermes'in tacirin yanında yer alması bu anlamda doğal. Diğer asa, Asklepios'un elinde; tek yılanın sarılı olduğu ağaç asa. Böylece, iki asanın birbirinden ayrı, Hermes ve Asklepios'a ait iki ayrı figür olduğunu görüyoruz. Hipokrat tarafından öğrencilere ettirilen yeminin başlangıcında da yer alan Asklepios'un kızlarından Hygieia sağlık ve temizlik tanrıçası, günümüzde kullanılan hijyen sözcüğünün bu

isimden geldiği düşünülüyor. Panacea şifa tanrıçası olarak kabul edilirken, diğer kızlarından Iaso hastalıklardan kurtulma ve sağlığı yeniden kazanma tanrıçası, Aceso ise tedavi yöntemlerinin, uygulamaların tanrıçasıdır⁸⁴.

Özdemir⁸⁵, Epione ile evlenen Asklepios'un 90 yıl yaşadığını⁸⁶ 3 oğlu 4 kızı olduğunu, oğullarından Machaon'un cerrahi tanrısı olduğunu, buradaki cerrahlığın savaş cerrahisi olduğunu, Telespfore'nin nekahatin sembolü olduğunu, adına Epidauros ve Bergama'da tapınaklar yapıldığını, Asklepios'ta sabır ve tahammül ile şifa bulmanın sembolü olarak gösterilen mistik bir örnek olduğunu, Hippocan'ın Hipokrat sülalesinin ilk temsilcisi olduğunu, kızlarından Hygieia'nın sağlık tanrıçası olduğunu ve hijyen sözcüğünün buradan geldiğini, Panacea'nın tüm hastalıkların iyileşmesi için hekimin hastaya söyleyeceği gizemli sözlerin sembolü ve doğal tedavi tanrıçası olduğunu aktarmaktadır. Böylece Asklepios'un tüm çocukları sağlıkla ilişkilendirilmiş durumdadır.

Ağırlıklı olarak olmasa da sağlıkla ilgili olarak da anlamlandırılan ve semboller yönünden de benzerlik gösteren diğer bir isim Hermes'tir. Olimpos Dağı'nın 12 tanrısından birisi olan ve kanatlı sandaletleri, miğferi/şapkası ve büyülu değneği ile görselleştirilen Hermes de, Asklepios gibi, kadüse olarak adlandırılan yılanlı bir asa taşır. Bir figür olarak Hermes ve taşıdığı kadüse, sağlıkla ilgili anlamlandırma benzerliği dışında, yılanlı asanın tarihsel yolculuğu açısından da önemli bir figürdür ve bu özelliğine ilerleyen bölümlerde de değinilecektir.

Buraya kadar aktarılanlardan, Asklepios kültünün ortaya çıktığı tarihten itibaren önemli bir etkiye sahip olduğu ve etkisini arttırarak geniş bir coğrafyaya yayıldığı söylenebilir. Bununla birlikte, hekimlik uygulamalarının tarihsel yolculuğu bir yandan Asklepios'a atfedilen tedavi yöntemlerinin günümüzün bilimsel yaklaşım temelli uygulamalarına dönüşümünü yaşarken, bir yandan da Asklepios'a atfedilen sembolleri ısrarla korumuş, benimsemiş ve günümüzün en yaygın biçimde bilinen

---

⁸⁴İliada destanında Asklepios'un oğulları Machaon ve Podaleirius Truva kuşatmasında Yunan ordusunda doktor olarak bulunduğu anlatılır.

⁸⁵ Özdemir N.

⁸⁶ Bazı öykülerde kahramanın gerçekte yaşamış bir karakter olduğuna değinilir.

Atina, Sparta, İyonya gibi taban tabana zıt kültürlerin biricik ortak vasıfları olan, bir dile sarıp sarmalıyıp, hepsine hellenizm deyip bir tek uygarlık saymak bir batı göreneğidir. Batının keyfince yapılan böyle değerlendirmeler “bilgi diye”, sorgusuz sualsiz, yani kafa işletmeden hep kabullenilmiş ve kuşaktan kuşağa tekrarlarana tekrarlarana, hikmetinden sual olunmaz “kutsal gerçek” diye beton gibi dondurularak insanoğlunun tepesine kondurulmuştur. Hellenizm Sparta’nın hellenizmi mi? Atina’nın mı? İyonya’nın mı? Bunu hiç soran olmamış. Mısır ve Babil uygarlıkları gibi ayrı sayılan uygarlıklar, bu üç uygarlık kadar birbirinden ayrı olmamıştır...

Kitabın yanlışı, yanılmışı olur ama kötüsü olmaz... Kitap, ezberlenip, altında Hellenizm mellenizm diye ezilip çürümek için okunmaz. Kitap insanoğluna bir omuz vermiştir ki; başkaları, o omuza çıkararak dimdik dinelsinler ve ufukların ötesini görebilsinler. Görmek de kendi kafa ışığıyla olur.

-Halikarnas Balıkçısı, Anadolunun Sesi-

sembollerine dönüştürmüştür. Bunda, batılı yazarların kendilerinin ataları olarak gördükleri Hellen Uygarlığı’na yönelik görece yoğun araştırmaları, çalışmaları etken olmuş olabileceği gibi, “tarihi Hellen Uygarlığı’na yaslamak” çabaları da etkili olmuş olabilir. Batılı yazarların ve araştırmacıların tarih çalışmalarının sadece Hellen Uygarlığına yönelik olarak sınırlı kaldığını söylemek çok da olası değildir ve batılı yazar ve araştırmacılarca Hellen dışındaki uygarlıklara yönelik olarak ortaya koyulmuş çok sayıda nitelikli çalışma vardır. Ancak, bazı batılı yazarların tarihi Hellenler ile başlatma çabası da bilinen bir tartışma konusu, hatta yadsınamaz bir gerçekliktir. Bununla birlikte, Hellenlerin Mezopotamya, Mısır ve Anadolu uygarlıkları ile karşılaştığı ve temas ettiği de bir tarihsel gerçeklik, dolayısıyla Hellenlerin karşılaştığı kültürlerden etkilenmediğini ve bu kültürleri etkilemediğini düşünmek de akılcı bir yaklaşım olmaktan uzak.

Bazı Batılı yazarlarca benimsenen bu yaklaşıma yönelik olarak Halikarnas Balıkçısı’ndan bir aktarım dikkat çekicidir. Halikarnas Balıkçısı⁸⁷,

---

⁸⁷Kabağaçalı CŞ, 2008:27.

Anadolunun Sesi başlıklı kitabında Grekçe'nin Eol, İyon ve Dor lehçeleri olarak başlıca üç lehçeye ayrıldığını, bu lehçelerin Dorların "güya" Yunanistan'ı istila etmesi üzerine, Yunanistan'dan kaçan Greklerce Anadolu'ya getirildiğinin sanıldığını vurguluyor; Eol lehçesi Tesalya'dan, İyon lehçesi Attika'dan (Atina çevresi) ve Dor lehçesi Peloponez'den (Mora Yarımadası'ndan). Ardında da şöyle diyor: "Her şeyi üstün ırk Yunanistanlı Greklerden getirmek Greklere ve batılılara hoş geldiği için İyon uygarlığını yaratanları Yunanistan'dan getirmek eğilimi kuvvetlidir. Ama gelin görün ki, Dorların istilasını doğrulayan ne bir taş, ne bir yazı, ne de başka bir belit bulunmuştur." Benzer bir vurgu Nayernouri tarafından da yapılır. Nayernouri⁸⁸, tıp sembollerini inceleyen çalışmasında, Asklepios'un yılanlı asasının Batı dünyasında tıp sembolü olarak yaygın bir kabule sahip olduğunu, buna karşılık Asklepios kültü ile eş zamanlı olarak var olan ve tıbbın gelişimine teorik ve pratik yönlerde önemli katkılar yapan Çin, Hindistan ve İran gibi Doğu'ya yönelik araştırmaların görece kısıtlı kaldığından ve Doğu'nun sembollerinin yeterince araştırılmadığından ve yazıya dökülmediğinden söz eder.

Batı dünyasının değindiğimiz tarihi Hellenlerle başlatma çabaları, düşkünlüğü farklı araştırmacılar tarafından da vurgulanmış bir olgudur. Bunlardan biri de Conner'dir. Conner⁸⁹, Halkın Bilim Tarihi başlıklı çalışmasında bu eğilimi, Pingre'nin yaptığı tanımlama ile "Hellenophilia" olarak adlandırarak eleştirir ve çok sayıda örnek paylaşır. Koyr'e'nin "sanki kimse buna itiraz etmeyi aklından geçirmeyecekmış gibi, neredeyse her şey Yunanlılarla başladı" sözlerini paylaşan Conner, "bu "Yunan Mucizesi" öğretisine göre, klasik Antik Çağ Yunanları, felsefenin, bilimin, matemetiğin, tıbbın, politikanın ve teolojinin -asında entelektüel değeri olan her şeyin-yaratıcısıydı; ve bunu kendi kendilerine, dışarıdan önemli herhangi bir katkı almaksızın başarmışlardı" vurgusunu yapar. Conner'e göre bu düşünce Yunanların kendisinden kaynaklanmakta, tam tersine antik düşünürlerin hemen hepsi kültürlerinin köklerinin daha eski medeniyetlere, özellikle de Mısır'ın bilgeliğine ve başarılarına uzandığı konusunda hemfikirdir ve bu durum çok sayıda ünlü isim tarafından da dile getirilmiştir. Conner'in güçlü bir biçimde vurguladığı diğer bir konu da, bilimin Yunanlılarla birlikte ortaya

---

⁸⁸ Nayernouri T, 2010.

⁸⁹ Conner CD, 2012:125-198.

çıkmadığı, ancak Yunanlıların bilimin gelişimine önemli katkılar yaptıdır. Gerek Halikarnas Balıkcısı'nın, gerekse de Conner ya da Nayernouri gibi araştırmacıların vurguladığı bu hellenofili hali şüphesiz ki daha geniş bir tartışmanın konusudur ve bu nedenle bu çalışmada detaylarına girilmeyecektir. Bu noktada bir açıklama yapmakta fayda var. Burada değindiğimiz ve kaçınmaya çalıştığımız hellenofili, Yunan kültürüne ve medeniyetine yönelik bir "üstten bakma" ya da "değersizleştirme" çabası değil. Örneğin Tanilli⁹⁰, günümüzün Batı dünyasının düşünsel temellerini Yunanlıların, idari ve hukuksal temellerini Romalıların kurduğunu vurguluyor. Aslında bu saptama da çalışma boyunca yer yer değindiğimiz "tarihsel aktarım" olgusunun bir örneği. Dolayısıyla, onun kendisinden sonrakilerde yarattığı etkiyi "yok sayma" çabasında da değiliz. Burada karşı çıktığımız, her şeyi Yunan medeniyeti ile başlamış kabul eden ve ondan öncesini yok sayan yaklaşım. Bununla birlikte, hellenofili konusunda yapılan saptamalar, söz konusu eğilimin kaçınmamız gereken bir yaklaşım olduğunu ve güçlü etkisine rağmen, Asklepios'un yılanlı asasının öyküsü için daha eskilere gitme gereksinimimizin doğruluğunu destekler niteliktedir.

Asklepios'un gerek tıp uygulamaları açısından, gerekse de sembolleri ile bir "başlangıç noktası" olmadığı, ancak bu anlamda sembole son şeklini veren olabileceği, oldukça akla yakın bir olasılıktır. Bir diğer gerçeklik de, Asklepios'a atfedilen sembollerden günümüze en yoğun biçimde aktarılmış olan yılanlı asa sembolünün farklı coğrafyalarda farklı şekillerde kullanıldığı gerçeğidir; kanatlı ya da kanatsız asa, tek ya da çift yılan. Aslında bu durum bile hekimlik sembolünün, ne kadar etkili ve güçlü olursa olsun, "sadece Asklepios" gibi tek bir karaktere bağlanamayacağını ve sembollerin kendi tarihsel yolculuklarında, anlamını ve özünü yitirmese de, gelecek kuşaklara ya da diğer kültürlerle aktarılırken veya farklı kültürlerin karşılaşması ile ortaklaşması esnasında şeklen değişikliğe uğrayabileceğinin bir göstergesi olarak düşünülebilir.

Bu aşamada, Asklepios öncesindeki izleri aramadan önce Galen ile ilgili anlatılan ve sıkça karşılaşılan bir örneğe değinmek yararlı olacaktır. Daha önce değindiğimiz gibi Asklepios adına kurulan Asklepiyonların girişine ölümün buraya girmesinin yasak olduğu yazılmış ve öleceği düşünülen

---

⁹⁰ Tanilli S, 2015:40.

Görsel-19: Kitap kapağında Galen, İbn-i Sina ve Hipokrat

hastalar Asklepion'a kabul edilmemiştir; bir diğer ayrıntı, öleceği düşünülen hastaların yanı sıra gebeler de Asklepion'a kabul edilmemekteydi. Bir başka mitolojik anlatımda, Galen'in öleceğini düşünerek Asklepion'a kabul etmediği bir hastanın kendini öldürmek için yılanların zehrini akıttığı tasta zehri içmesi, ancak daha sonra giderek iyileşmesi ve yaşadıklarını geri dönüp Galen'e anlatması üzerine, Galen'in "yılan zehrinin aynı zamanda şifa verici olduğunu düşünüyorum ancak bunu denemeye çekiniyordum, benim bu düşüncemi haklı çıkardın, bundan sonra Asklepion'un sembolü çifte yılan olacaktır" dediği, iki yılan figürünün hekimlik sembolü olarak Galen'in önerisiyle Asklepion'un kapısına koyulduğu anlatılır. Ancak, Asklepios kültünün Galen'den önce var olduğu, yılanlı asanın Galen öncesinde Asklepios ile özdeşleştirildiği ve Galen için anlatılan öykünün Asklepios adına açılmış olan Bergama Asklepionu'nda yaşadığı göz önüne alındığında, yılanlı asa figürünün Galen tarafından korunarak sürdürüldüğü ve Galen'e yönelik anlatının sembolün gücünü arttırmak amacıyla oluşturulmuş ve/veya oluşturulduğu düşünülebilir; Galen'in, Hipokrat ve Avrupalıların Avicenna olarak adlandırdığı İbn-i Sina ile birlikte hekimlik tarihindeki en güçlü ve en şöhretli isimler arasında olması da bu düşünceyi destekler

niteliktedir. Yazıldığı dönemin saygın kitaplarından birinin kapağında yer alan resimde üç şöhretli hekim, Galen, Hipokrat ve İbn-i Sina birlikte görselleştirilmiştir. Resimde İbn-i Sina'nın ortada ve bir taç giymiş olarak betimlenmesi, batılıların Avicenna olarak adlandırdıkları İbn-i Sina'ya atfedilen önemin bir göstergesi olarak kabul edilir. İki yılan figürünün Asklepios girişine koyulması Galen tarafından önerilmiş olabilir, hatta Galen, Asklepios ile özdeşleşen yılanlı asada yer alan tek yılanı “yeniden yorumlayarak” değişiklik de yapmış olabilir, ancak bunlar Galen’i yılan-hekimlik ilişkisinin başlatıcısı yapmaya yetmez. Kaldı ki, Galen’in yaşadığı çağda hekimlik uygulamalarının içeriği ve güçlü konumu dikkate alındığında, Galen gibi “şöhretli” bir hekimin olasılık verdiği bir yöntemi hastalarda uygulamaktan kaçınıp kaçınmayacağı da tartışmaya açık bir durumdur.

Asklepios, kendisine atfedilen görsellerin neredeyse tümünde tek yılanın dolaştığı ahşap/ağaç bir asa ile sembolize edilmiştir. Zaman zaman bu yılan ve asaya, tas/kupa, horoz, köpek, çam kozalağı, keçi veya defne dalı gibi başka semboller de eklenmiş olmakla birlikte, yılan ve asa ana öğeler olarak korunmuştur. Bazı görsellerde yılan, Asklepios’un asasına dolaşmış olarak değil, ayaklarının arasında olarak da gösterilmiştir. Yine bu noktada değinmekte yarar olacaktır ki, kase/vazo ile yılan birlikteliği Asklepios’tan çok kızı Hygieia ile ilgili olarak karşımıza çıkar. Hygieia görsellerinde sıklıkla kaseye dolaşmış olan yılanın zehrin panzehire dönüştürülmesini ya da ilaçların yapımında kullanılan kaseyi sembolize ettiği düşüncesi yaygındır.

Yılanlı asanın öyküsüne devam etmeden önce Nayernouri’nin⁹¹ aktardığı Asklepios’un asasının kökenine yönelik olarak zaman zaman değinilen bazı bilgilere bakabiliriz. Asklepios, hemen her zaman sakallı, göğsünü açık bırakan örtü benzeri bir giysisi olan bir adam şeklinde betimlenmiştir ve elinde yılanlı asa taşır; MÖ 375’te Epidaurus’ta Thrasymedes tarafından yapılan heykel de bununla uyumludur. Asklepios’un beyaz renkteki giysisi “chiton” olarak adlandırılmaktadır⁹² ve bu giysinin günümüzün beyaz önlüğünün kökeni olduğu da öne sürülmektedir. Nayernouri, Asklepios’un asasının bazı araştırmacılar tarafından o dönemde yaşadıkları coğrafyada gezerek iş arayan hekimlerin

---

⁹¹ Nayernouri T, 2010.

⁹² Patacı B, 2016.

Görsel-20: *Elaphe Longissima*

yürüyüşlerde yardımcı olarak taşıdıkları asanın bir yansıması olarak olağan karşılandığından söz eder; yılan figürünün Antik Yunan öncesi mitolojik anlatıların yansıması ve aktarımı olarak Asklepios'ta sembolleşmesi de olağandır. Nayernouri, başka bir çalışmadan⁹³ aktarımla Antik Yunan ve Roma'daki Asklepios tapınaklarından kalan tarihsel kalıntılarda Colubridae (su yılanı) familyasından olan ve *Elaphe longissima* (asklepios yılanı) olarak sınıflanan zararsız bir yılanın varlığının izlendiğini, yılanın Asklepios'un iyileştirici ayinleriyle birlikteliğinin korunduğunu, ancak yılanın gerçek işlevinin halen açıklanması zor bir olgu olduğunu aktarır.

Nayernouri'nin Blayney'in⁹⁴ çalışmasından aktararak değindiği asanın kökenine yönelik bir diğer olasılık oldukça ilgi çekicidir; asada bulunan yılan Antik Yunan hekimlerince uygulanan bir pratiğin sembolüdür. Anlatı, o dönemde Afrika, Mısır ve Ortadoğu'da oldukça yaygın olarak gözlenen dracunculiasis hastalığının tedavisine yöneliktir. Bu hastalık, Gine

⁹³ Edelstein EJ, Edelstein L, 1945:383.

⁹⁴ Blayney KT.

Kurdu/Solucanı Hastalığı olarak da adlandırılan, *Dracunculus medinensis* adlı nematodun yol açtığı paraziter bir hastalıktır. Etken olan nematod bazı kaynaklarda “Medine ejderi” olarak da adlandırılır. Hastalık larvalarla kontamine olmuş bir tür eklem bacaklı taşıyıcının bulunduğu suların içilmesi ile insanlara bulaşır, sindirim sistemiyle alım sonrası eklem bacaklı taşıyıcı ölür ve serbest kalan larvalar mide bağırsak duvarını aşarak karın boşluğuna ve retroperitoneal boşluğa geçer, erişkin hale geçerek çoğalır, 1-3 cm boya ulaşan erkek solucanlar ölürken, boyları 70-120 cm’ye ulaşan dişi solucanlar deri altı dokuya göç eder, özellikle alt ekstremiteye daha çok yerleşir, yüzeye açılan bir lezyonla dişi solucanın larvaları serbest kalır ve bu yaranın suyla teması ile yeniden sucul ortama ulaşır⁹⁵.

Görsel-21: Dracunculiasis Medinensis

Geçmişte her yıl yaklaşık olarak 10 milyon insanın ölümüne yol açtığı düşünülen bu hastalıkla ilgili günümüzde pek çok kontrol programı geliştirilmiş durumdadır. Antik Yunan hekimlerince uygulanan tedavi

⁹⁵ CDC.

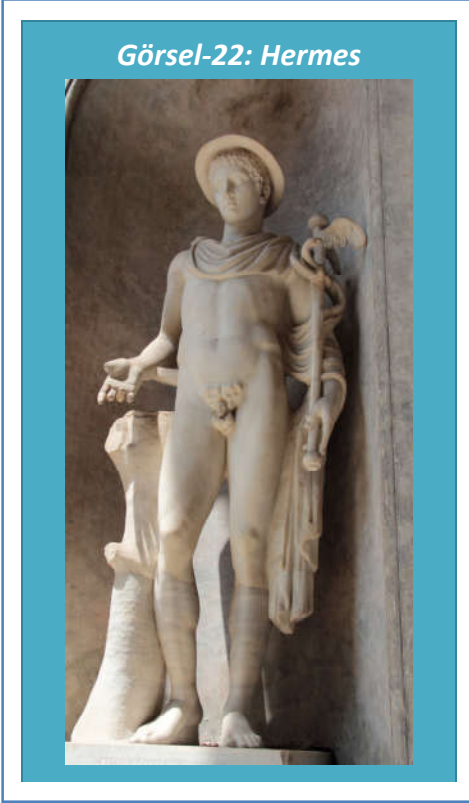

yönteminde, solucanın deri altına ulaştığı fark edilince solucanın ilerleme yönünde deriye bir kesi oluşturulur, solucanın başının bu kesiden çıkması üzerine solucan tahta bir çubuğa sarılır ve çubuğun yavaşça çevrilmesiyle solucanın tümüyle çıkması/çıkartılması sağlanır. Yapılan işlem özen isteyen ve sabırlı olunması gereken bir işlemdir, bazen günlerce haftalarca sürebilir. Müdahale esnasında solucanın kopması ölümcül sonuçlara yol açabilir. Günümüzde tedavisi cerrahi müdahale ile yapılan hastalık için, bunun olası olmadığı durumlarda halen geleneksel yöntemin uygulandığı düşünülmektedir. Nayernouri yöntemin MÖ 600'lerde asklepionlarda uygulandığını ve MÖ 1550'ye tarihlenen Mısır'daki Ebers Papirüsü'nde hastalığın ve tedavi yönteminin tanımlandığını aktarır. Bazı kaynaklarda Ebers Papirüsü ile aynı döneme ait bir kadın mumyasında taşlaşmış bir solucan tespit edildiği, MÖ 7. yüzyılda Asur Kralı Asurbanipal'in bu hastalığa yakalandığı, 10 ve 11. yüzyıl Roma hekimlerinin de hastalıktan söz ettikleri belirtilir. Nayernouri'nin değindiği olasılık, Asklepios'un asasının bu tedavi yönteminde kullanılan tahta çubuğu sembolize ediyor olabileceğidir.

Asklepios'un yılanlı asası hekimlik sembolü olarak yaygın biçimde kullanılmakla birlikte, oldukça sık kullanılan bir diğer sembol de Yunan mitolojisinde de yer alan ve cadusea/kadüse olarak adlandırılan, Hermes'in taşıdığı iki yılanın dolaşmış olduğu çift kanatlı asadır. Bu ikilem, hekimlik sembolü ile ilgili tartışmalarda sık değinilen bir konudur. Bu nedenle Hermes, yılanlı asanın öyküsünde değinilmesi gereken diğer bir figür olarak karşımıza çıkar.

Halikarnas Balıkcısı Hermes için, Hermes sözcüğünün Grekçe olmadığını, Hermes'in Zeus ile Atlas'ın kızı Maia'nın çocuğu olduğunu, atik ve zarif bir delikanlı olan tanrının ayaklarına giydiği sandaletlerin topuğunda ve başına giydiği serpuşta kanatlar bulunduğunu, bir elinde iki yılanın sarı olduğu bir sihirbaz değneği taşıdığını, Hermes'in tanrıların en kurnazı, hırsızların piri ve aynı zamanda ticaretin, pazar yerlerinin tanrısı olduğunu, öteki Olimpos tanrılarının haberciliğini yaptığını, ölüleri alt dünyaya götüren kılavuz olduğunu ve doğduktan hemen sonra Apollon'un lirini keşfederek çaldığını belirtir. Hermes'e yönelik anlatılar da diğer anlatılarda olduğu gibi farklılıklar içeriyor. Bu aşamada Hermes anlatılarına genel örüntüsü ile göz atabiliriz.

Zeus ile Maia'nın oğlu olan Hermes doğduktan hemen sonra yürümeye başlar, anlatılara göre henüz bir günlüktür. Ayağa kalkıp mağarasından çıkarken bulduğu bir kaplumbağa kabuğuna teller gerer ve yaptığı liri⁹⁶ güzel bir biçimde çalmaya başlar. Hermes'in lirinden çıkan sesler büyüleyici güzelliindedir. Çapkınlıklarıyla tanınan Zeus, sevgilisi su perisi lo'yu

Hera'nın hışmından kurtarmak için bir ineğe dönüştürür. Durumdan şüphelenen Hera Zeus'tan ineği kendisine hediye etmesini ister ve ineği yüz gözü olan Argos'a emanet eder. Argos, gözlerinin hepsi kapanmadığı için, uykudayken bile her şeyi görebilen bir canavardır. Zeus lo'nun kurtarılması için Hermes'i görevlendirir. Canavarın yanına oturan Hermes lirini çalmaya başlar, bu enfes seslerden etkilenen Argos gözlerinin tümünü kapatır ve derin uykulara dalar. Hermes de canavarın kafasını kesip lo'yu kurtarır. Başka bir macerada, akıllı, kunaz ve atik Hermes çayırlarda dolaşırken baba bir anne ayrı kardeşi Apollon'un sığırlarını çalarak bir mağaraya getirip saklar. Apollon bu durur mu, sığırların izini sürer, mağaraya

ulaşır ama Hermes hayvanları çaldığını inkar eder. Anlaşmazlığın çözülmesi için Zeus'un hakemliğine başvurulur. Zeus, Hermes'in hayvanları Apollon'a geri vermesine karar verir, ancak Hermes'in yaptığı lirden çok etkilenen Apollon çalgıyı vermesi karşılığında hayvanları almaktan vazgeçer. Hermes'ten Apollon'a geçen lir Apollon'un sembollerinden birisi olur.

⁹⁶ Bazı anlatılarda kithara olarak adlandırılır.

Hermes'e armağan edilen kanatlı sandaletler ve kanatlı asa onun en önemli sembolleri olarak karşımıza çıkar. Farklı anlatımlarda sandaletler ve asanın Zeus ya da Apollon tarafından verildiği anlatılmakla birlikte, yaygın olan bir diğer anlatım, daha önce liri vermesi karşılığında çalınan sığırlarını geri almaktan vazgeçen Apollon'un, bu sefer de Hermes'in oğlu Pan için keşfettiği kavalı vermesi karşılığında sihirli değneği/asası kerykaion'u Hermes'e verdiği şeklindedir; ortak betimleme sandaletlerin hızlı hareket etmeyi sağladığı, asanın da anlaşmazlıkları çözme gücüne sahip olduğu şeklindedir. Bu anlatımdaki düşündürücü nokta, Apollon'a yönelik olarak "anlaşmazlıkları çözme" yetisine hemen hiç değinilmemesi ve Apollon'un Hermes'e verdiği açısından söz edilmemesidir. Yaygın bir anlatıya göre Hermes kendisine verilen ve anlaşmazlıkları çözme gücüne sahip olduğu söylenen sihirli asayı birbiriyle kavga etmek üzere olan iki yılanı uzattığında yılanlar sakinleşir ve ikisi birden asaya dolanırlar ve hep asada kalırlar.

Daha önce değindiğimiz gibi, bir figür olarak Hermes, farklı coğrafyalarda ve kültürlerde farklı karakterler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda, Mısır kültüründeki Thoth, Yahudi inancındaki Hanok, İslam inancında İdris ve Yunan kültüründeki Hermes'in aynı karaktere ait olduğu ya da tarihsel aktarın veya kültürlerin birbiriyle etkileşimine bağlı olarak süreklilik gösterdiği vurgulanan bir durumdur. Hançerlioğlu⁹⁷, Hermes ile ilgili şu bilgileri aktarıyor. Hermes, tanrıların en akıllısı olmakla meşhurdur, hırsızların ve tüccarların koruyucusudur, Romalılarca Merkür olarak bilinir. Tanrıların en genci olan Hermes haber getirip götürme işlerini yapar. Ölümlerin ruhlarının Hades'e taşınmasını o yapar. Lir adı verilen enstrümanı bulmuştur, Apollon bu enstrümanı ondan alarak müzik tanrısı olmuştur. Hermes, Pandora'ya yalancılık ve kurnazlık niteliklerini vermiş, Ares'i hapsedildiği vazodan kurtarmış, Zeus ile sevgilileri arasında aracı olmuş ve babasının aşk serüvenlerini Hera'nın duymaması için gerekli önlemleri almıştır. Yunanistan'daki bütün tacirlere yalancılık şarabını dağıtan Hermes'tir, kunduracılar bu şarabı daha fazla içirdiğinden kunduracılar diğer tacirlerden daha yalancı olmuştur. Aşkla uğraşmaya fazla vakit ayıramamış olmakla birlikte Aphrodite'ten Hermaphrodite, Penelope'den

---

⁹⁷ Hançerlioğlu O, 1995:216,191-192.

Pan⁹⁸ adında iki oğlu olmuştur. Haçnerlioğlu'nun aktardığı bilgiler Hermes'e atfedilen akıllılık, kurnazlık ve habercilik yetenekleri ile uyumludur. Haçnerlioğlu, aynı çalışmasında Hermes Trimegisthos ve Hermetizm başlıklarına da yer verir. Hermetizm, Eski Mısır'ın Teb ve Memphis tapınaklarının büyük sırrı olarak sayılan Hermes öğretisini kapsamaktadır ve bu gizemli bilgiler oldukça yaygın bir inanışa dönüşerek devam etmiştir. Hermetizm ya da hermetik kültür, bu çalışmanın boyutlarının ötesinde bir içerikle tartışılmayı gerektirmektedir ve bu nedenle çalışma kapsamının dışında bırakılmıştır. Haçnerlioğlu Hermes Trimegisthos'u Mısırlıların ay tanrısı Thoth'a Yunanlıların verdiği isim olarak tanımlar ve şu bilgileri paylaşır; "üç kez büyük Hermes" anlamındadır. Yunan inancına göre astroloji ve simya bilimlerini o bulmuştur. Tevrat'a göre o altıncı kuşaktan bir peygamberdir ve adı Hanok'tur. İslam inancındaki karşılığı Adem ve oğlu Şit'ten sonra gelen üçüncü peygamber İdris'tir; "göklerin esrarını bilen" denir ve tanrının onu göğe aldığına inanılır. Haçnerlioğlu'nun paylaştığı bilgiler, Mısır tanrısı Thoth'un diğer kültürlere aktarımını ve varlığını farklı isimlerle sürdürdüğünü destekler niteliktedir. Buna Hermetizm'in, ya da hermetik kültürün, yaygın etkisi de eklendiğinde hekimlik sembollerine yönelik ikilem kökenlerini belli etmeye başlar.

Buxton⁹⁹ da Yunan Mitolojisi başlıklı çalışmasında Hermes'e yönelik bilgiler paylaşır. Hermes hareket, gezme, karşıt durumlar arasında gidip gelme tanrısıdır. Diğer yandan Hermes, büst şeklindeki sütunların ima ettiği biçim ve konumdan ötürü, bereket tanrısı ve sınır tanrısıdır. Buxton, Hermes'e atfedilen sütunların tepesinde bir büst bulunan, ön tarafında dik bir penis bulunan dört köşeli sütunlar şeklinde olduğunu, sert ve güçlü bir imaya sahip olduğunu belirtiyor. Buxton'un belirttiği diğer bir unsur, Hermes mitolojisi ile büst sütunu ikonografisinin hem çelişip, hem de birbirini tamamladığıdır.

Homerost Destanı'nda yer alan üç olay Hermes'in karşıtlar arasındaki gidip gelmelerini destekler niteliktedir. Bunlardan ilkinde, kılık değiştiren tanrı Troyalı yaşlı kral Priamos'u, sevgili oğlu Hektor'un cesedini fidiye

---

⁹⁸ Mitolojik anlatılarda, Pan tarafından çalınan enstrümanı keşfedenin de Hermes olduğu aktarılır.

⁹⁹ Buxton R, 2016:77-78.

ödeyerek alması için kuşatma altındaki kentin Yunan karargahına götürür; böylece Hermes “sahipsiz topraklar”da etkili olur. İkinci olay, Odyssea’nın beşinci bölümünde, Hermes Olimpos’tan uçarak dünyanın sonunda bir adada oturan tanrıça Kalyppo’ya bir haber götürünce gerçekleşir. Böylece, gökte ve yerde, karada ve denizde yol alabilen Hermes, kusursuz bir kurye olduğunu gösterir. Üçüncüsü, aynı şiirin sonuna doğru Odysseus’un evini gasp etme ve karısıyla evlenme planı yapan talipler, dönen kahraman tarafından boğazlanınca olur. Zıtlıklar arasında gidip gelmek, akıllı ve kurnazca davranmak, hızlı hareket etmek doğduğundan itibaren onunla olan becerilerdir. Doğar doğmaz Apollon’un hayvanlarını çalarak saklaması da bu özelliklerini destekler.

Hermes’in diğer becerileri hırsızlık, hile ve maharettir. Diğer Olimpos tanrılarında olan kaba güç Hermes’te yoktur ve asası diğer tanrıların asalarından farklı olarak, bir saldırı silahı değildir. Odysseus’a Kirke’nin zehirlerinden kurtulması için panzehir olarak moly otunu kullanmasını öneren, Argos’u öldürmeden önce şiddet yerine hile kullanarak bütün gözlerini birer birer uyutan Hermes’tir. Hermes’in bir diğer özelliği de tanrıların işlerini kolaylaştırmaktır; Hera, Athena ve Aphrodite Paris’in yargısını öğrenmek için İda Dağı’na giderken gereken kılavuz da, Persephone annesi Demeter ile buluşmak için yeraltından dönerken yol gösteren kılavuz da Hermes’tir; Aiskhylos’un Zincire Vurulmuş Prometheus’unda, Prometheus’un, Zeus’un emirlerini yerine getirdiği için hakaretler yağdırdığı¹⁰⁰ kişi de Hermes’tir. Buxton’un Hermes için aktardığı bilgiler de ona atfedilen akıllılık, kurnazlık ve hız gibi becerileri destekler nitelikte. Daha önce Asklepios ile ilgili olarak değindiğimiz yollara koyulan sütünlara benzer biçimde, “Herme” adı verilen ve Hermes’e atfedilen büstler veya sütunlar da işaret olarak kullanılmıştır. Buxton, Hermes’e atfedilen bu sütunların yaygın olarak kentte, kırdaki yollarda bulunduğunu, en tipik kullanım şeklinin bir sınır işareti olarak kullanılması olduğunu ve evlerin sınırını belirlemek amacıyla eşğin dışına yerleştirildiğini belirtmektedir. Aslında bu kullanım biçimi de, Hermes’e atfedilen “anlaşmazlıkları çözmek” yetisi ile uyumludur. Hermes’in anlaşmazlıkları çözme becerisinin sağlık-hastalık anlaşmazlığını çözmek için de geçerli

---

¹⁰⁰ Buxton, Prometheus’un Hermes’e yönelik hakaretlerini “bir tanrının diğer bir tanrıya yağdırdığı en sert lanetlerden birisi” olarak vurgular.

olabileceği, bu anlamda da esasının hekimlik sembolleri arasına girmiş olabileceği düşünülebilirse de, gerek Hançerlioğlu, gerekse de Buxton'un anlatımlarında Hermes'in "iyileştiricilik" anlamında bir özelliği olabileceğine yönelik tek vurgu, Odysseus'a panzehir olarak bir bitkiyi önermesidir.

Buxton¹⁰¹ Yunan tanrıları ve başlıca simgelerinden söz ederken, asa, değişik biçim ve güçlerle Zeus, Hera, Hades, Hermes ve Dyonisos'ta karşımıza çıkarken, iyileştiricilik ve doğumda kadınlara yardım etmek Artemis, şifa vericilik Apollon ile özdeşleşir. Bu noktada, Hermes'in esasının hekimlik sembolü olması yönünde bir olasılık olarak, kendisine esasını veren Apollon'un böylece şifa verme yetisini Hermes'e aktardığı düşünülebilir. Ancak, şifa verme/iyileştirme yetkisinin, üstelik de ölüleri diriltilecek düzeyde, Apollon'un oğlu Asklepios'ta karşımıza çıkması ve onun da bu alandaki bazı yetilerinin çocuklarında devam etmesi ve Hermes için anlatılan mitolojik öykülerde asanın iyileştirme amaçlı bir kullanımının anlatılmaması bu olasılığı zayıflatmaktadır. Günümüzde kadüsenin hekimlik sembolü olmanın dışında çok sayıda "gizemi" açıklamak için anlamlandırılması, buna karşılık Asklepios'un yılanlı esasının neredeyse sadece hekimlik ile özdeşleştirilmesi de Hermetizm'in etkisi olasılığını destekler niteliktedir.

Bu aşamada, geniş kapsamı ve içeriği ile bu çalışmanın dışında tutulan Hermetizm'e yönelik bir vurguya değinilmesi gerekmekte. Tarihsel sürecin belirgin bir döneminde din adamlığı ve hekimlik aynı kişide toplanmış bilgi ve beceriler olarak karşımıza çıkar. Bu durum, hastalıkların nedenlerinin tek tanrılı dinlerde tanrının, çok tanrılı dinlerde tanrıların kızgınlığında arandığı bir yaklaşımın hakim olduğu dönemlerin beklendik bir sonucudur; tanrının/tanrıların kızgınlığı sonucu ortaya çıkan hastalıkların giderilmesi için hekimlik uygulamalarının dinsel uygulamalarla "birlikte" uygulanması gerekmektedir. Hançerlioğlu¹⁰², "insanlar ölümlü tanrılar, tanrılar ölümsüz insanlardır" diyen Hermetizmin insanların gizemin ardındaki nedenleri bütünüyle ancak öldükten ve sonsuzluğa ulaştıktan sonra öğrenebileceği inancını içerdiğini, buna ulaşabilmek için de dünyadaki sınavın başarı ile geçilmesi gerektiğini aktarır; ruhlar yedi katlı gökyüzünün en üst katından dünyaya düşerler, bu düşüş bir sınavdır, düşüşün

---

¹⁰¹ Buxton R, 2016:69.

¹⁰² Hançerlioğlu O, 1995:216,191-192.

başlangıcında ışık halinde olan ruh dünyaya ulaştığında özdekle/maddeyle bütünleşir; sınavlarını başarı ile tamamlayan, yeryüzü sınavında maddeye boyun eğmeyen ruhlar yeniden yedi katlı göğe yükselirler; ruh önce düşünce dehası olan ve doğumlarla ölümleri düzenleyen, ruhları maddeden kurtararak ışığa doğru çeken Ay'a yükselir, ikinci basamak soyluluk dehası olan ve ruhların soyluluğunun kanıtlandığı Utarit yıldızı, üçüncü basamak aşk dehası olan ve elinde tuttuğu ayna ile birbirini unutan ruhların yeniden buluşmalarını sağlayan Zühre yıldızı, dördüncü basamak güzellik dehası olan ve ruhların aydınlatılarak ölümsüzlüğe hazırlandığı Güneş, beşinci basamak adalet dehası olan ve ruhların adaletin keskin kılıcı altından geçtiği Merih, altıncı basamak bilimin dehası olan ve elinde büyük gücün tanrılık esasını tutan Müşteri Yıldızı, yedinci ve son basamak ise sonsuzluğa kavuşulan büyük aydınlık, tümel aklın bütün sırrını saklayan Zuhâl Yıldızı'dır.

Hançerlioğlu'nun aktardığı diğer bir bilgi Hermetizm'in hekimlik uygulamalarını da kapsadığı şeklindedir; bu hekimlik, doğada her şeyin tuz, kükürt ve cıvadan oluştuğu inancına dayanır, bunların arasındaki dengenin bozulması hastalık demektir, ilaçlar ise bu dengeyi yeniden sağlamak içindir; hermetik simya maddelerin birbirine dönüşümünü sağlamaya çalışırken, hermetik hekimlik de bu üç madde arasındaki dengenin sağlanmasına çalışır. Bu aktarımlar, ikinci bir olasılığı, Hermes'in iki yılının dolaştığı kanatlı asasının (kadüse) hekimlik sembolü olarak aktarılmasında, Hermes'in önemli bir figür olduğu Hermetizm'in bir etkisi olabileceği olasılığını akla getirmektedir. Buna, çok tanrılı inanç sisteminin geçerli olduğu Yunan kültürüne ait mitolojik anlatımlarda yer alan mitsel kahramanların, özellikle Ortaçağ Hristiyan inancında "eskiden yaşamış gerçek kahramanlar"a dönüştüğü vurgusu da eklendiğinde, söz konusu olasılık daha anlamlı hale gelmektedir. Buxton¹⁰³, bu dönüşümde Ovidius'un önemli etkisine değinir ve Ovidius'un Yunan mitlerine yönelik eski algının değişmesindeki etkisini vurgular. Benzer bir vurgu, Ovidius'un Metamorphoses'de Asklepios'un Roma mitini anlattığı şekilde Nayernouri¹⁰⁴ tarafından da yapılmaktadır. Buxton'a göre pagan tanrılarının ilahlaşmış insanlardan başka bir şey olmadığı görüşünü savunan Euhemerosçuluk da bu dönüşüme katkı sağlamış, böylece pagan mitlerinden Minerva ya da Prometheus gibi

---

¹⁰³ Buxton R, 2016:226-228.

¹⁰⁴ Nayernouri T, 2010.

kolayca insanlaştırılmış tanrıların işleri Hristiyan inanış şemasına kolayca yerleştirilmış, pagan tanrılar ve tanrıçalar “bütünlüklü tek bir geçmiş”in parçaları haline gelmiştir; ortadan kalktıktan sonra Yunan tanrı ve tanrışalarının gökyüzüne yerleşmesi/yerleştirilmesi de dünyadaki olayları gökcisimlerinin hareketleri ile açıklama çabaları üzerinden kolaylaştırıcı rol oynamıştır. Asklepios’un öyküsüne yeniden döndüğümüz ve Asklepion kültüne ve etkisine değindiğimiz bu bölümün ardından yılanlı asanın öyküsüne Asklepios’un Roma’ya geçişi ile devam edebiliriz.

Asklepios'un Roma'ya geçişi ve sonrası

Asklepios ve Hermes'in Yunan mitolojisindeki yaygın ve güçlü etkisine yönelik değiniler sonrasında Asklepios'un yılanlı asasının öyküsünün izini sürmeye devam ediyoruz. Asklepios ve kültü, daha önce de değindiğimiz gibi, pek çok Yunan mitolojik anlatısıyla birlikte Yunan kültüründen Roma kültürüne geçerek devam eder. Bu geçişte Yunan tanrıları ve kahramanları bazı isim değişikliklerine uğrar; Asklepios Aesculapius'a, Hermes Merkür'e dönüşür. Asklepios'un Yunan ve Roma kültürleri arasındaki geçişinin başlangıç noktası olarak genellikle Roma'da yaşanan bir veba salgınına değinilir. Takvimler MÖ 293'ü gösterdiğinde, Roma, yıkıcı bir veba salgını ile karşı karşıyadır. Bundan sonrası için örüntüsü örtüşen iki anlatım var. İlkinde, yaşanan kötü durum karşısında Apollon'un Delphi'deki kahinine başvurulur, Epidaurus'taki Asklepios'tan yardım istenmesine karar verilir, tanrı Asklepios dev bir yılan halinde Romalıların dönüş gemisine binerek Roma'ya ulaşır ve salgını sonlandırır; MÖ 8. yüzyılda Ovidius, *Metamorphoses*'de miti böylece aktarır¹⁰⁵. Roma'da Tiber Adası'nda bulunan asklepionun kökenine yönelik olarak MÖ 3. yüzyılda tarihçi Livy'nin aktarımlarına değinen diğer bir kaynaktan yer alan anlatı ise şu şekilde. Salgın karşısında Roma Senatosu Sibylline kahinlerine başvurur ve alınan öneri üzerine, bir yıl sonra, MÖ 292'de Epidaurus'a elçiler gönderilir ve elçilere Asklepios'tan bir heykel elde etmeleri emredilir. Livy heykel konusunda belirsizlik olduğunu ve MÖ 291'de geri dönen elçilerin Asklepios'un sembolü olan bir yılan getirdiğini belirtiyor. Elçilerden biri rüyasında Asklepios'u gördüğünü ve kendisine yetkilerine sahip bir yılan göndereceğini söylediğini anlatır.

Livy ve Ovidius'un anlatılarına göre, dönüş yolculuğunda gemide bulunan yılan gemiden kaçar ve dinlenmek üzere Tiber Adası'na çıkar. Bunu

---

¹⁰⁵ Nayernouri T, 2010.

iyi/olumlu bir işaret olarak kabul eden Romalılar yılanın çıktığı Tiber Adası'nda bir asklepion inşa eder. Geminin dönüşü ve yılanın Tiber Adası'na çıkmasından kısa bir süre sonra salgın sonlanır. Romalıların adaya gemi şekli verdikleri ve geminin pruvasına benzeyen bir yapı ile gemi direğine benzeyen bir dikilitaş¹⁰⁶ koydukları anlatılır. Aynı olayla ilgili olarak Patacı¹⁰⁷, Ovidius'un Metamorphoses'inde, Delphi kahinin vebayı ortadan kaldıracak gücün Apollon'un oğlunda olduğunu söylemesi üzerine Asklepios heykelinin Epidaurus'tan deniz yoluyla Roma'ya getirildiğinin anlatıldığını aktarır. Anlatılardaki farklılıklara karşın, sonuçta Yunan tanrısı Roma tanrıları arasına geçer ve Roma diline uygun şekilde Aesculapius adını alır. Üstelik Yunanlı tanrı, gelişyle Roma'ya yardım etmiş, önemli bir sorunun çözülmesini sağlamıştır; bu, onun Roma'da kabul edilmesini de kolaylaştırmış olsa gerek. Başka kültürlerden Roma'ya gelen tanrılar sadece Asklepios ile sınırlı değildir. Patacı, Pers kökenli Mitra, Mısır kökenli İsis ve Osiris kültlerinin değişmiş hali olan Serapis kültünü buna örnek olarak gösterirken, Roma dininin orijinal olmaktan öteye, çevre dini geleneklerin pratiklerinden oluşan senkretik bir yapıya sahip olduğunu ve Yahudilik ve Hristiyanlık gibi, hakikat iddiasından çok, sosyal bir işleve sahip olduğunu vurgular.

Günümüzde, Roma'ya seyahat eden gezginlerin de önemli uğrak yerlerinden olan 18. yüzyılda Marcantonio III Borghese (1730-1800) tarafından yapılan Villa Borghese bahçelerinde Tiber Adası'ndaki tapınağın bir kopyası olarak yapılmış küçük bir tapınak bulunur. Asklepios'un bir heykelinin de bulunduğu yapı 1786 yılında mimarlar Antonio Asprucci (1723-1808) ve Mario Asprucci (1723-1808) ile ressam Christopher Unterberger (1732-1789) tarafından yapılmıştır. Tapınağın çatı yapısında Apollo ile Asklepios'un kızları ve oğullarına ait motifler bulunur. Borghese ve Asprucci kardeşlerin neden böyle bir tapınak yapma işine kalkıştıkları açık olmasa da, yapı Asklepios kültünün önemine yönelik bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Bu girişim, daha sonra da değinilecek olan bir olgunun, Rönesans ile birlikte Yunan mitolojik öykülerinin yeniden ele alınmasının veyorumlanmasının, sanat eserlerine yansımalarının bir sonucu olabilir.

---

¹⁰⁶ Bu dikilitaşın temelleri 17. yüzyılda bulunmuştur.

¹⁰⁷ Patacı B, 2016.

Görsel-23: Asklepion Tapınağı, Villa Borghese

MÖ 3. yüzyılda Roma kültürüne girerek yerleşen Asklepios kültünün etkisi Hristiyanlığın yayılımı ile birlikte etkisini yitirmeye başlar. Hristiyanlık tek tanrılı bir din olarak Pagan inanışının çok tanrılı inanç sistemi ile çelişmektedir. Nayernouri¹⁰⁸, MS 2. yüzyıl boyunca Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nda yükselişe geçmesiyle birlikte Yunan ve Roma panteonlarındaki tanrıların etkisinin zayıfladığını aktarır. Nayernouri'nin vurguladığı diğer bir nokta, Hristiyanlığın önemli şehitlerinden kabul edilen Justin'in de aralarında bulunduğu erken dönemdeki kiliselerin kurucularının mesih olarak kabul edilen Hz. İsa ile Asklepios'un arasında bir karşılaştırma yapmalarıdır; her iki karakter de şifa vericilik yetisine sahiptir, yoksulların ve yardıma muhtaçların koruyucusudurlar ve bu dünyada ölümlü olan her ikisi de öldürülmüş ve öldükten sonra cennete ulaşmışlardır. Şüphesiz ki, Hristiyanlığın tek tanrılı bir din olarak pagan inancındaki bir coğrafyada yayılması ve kendisini kabul ettirmesi, anlık bir olay değildir. Ancak, şunu da

---

¹⁰⁸ Nayernouri T, 2010.

hemen ifade etmekte yarar var; çok tanrılı inanç sisteminin aktörlerinden birisi olan Asklepios, ya da Romalı adıyla Aesculapius, tek tanrılı inanç sistemi yaygın ve egemen hale gelirken varlığını en uzun süre devam ettirebilenlerden birisidir.

Daha sonra, MS 4. yüzyılda, İmparator Constantine ile birlikte Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nun resmi dini haline gelişini takiben Asklepios'a yapılan ibadetler ve tapınaklar ortadan kalkarlar. Tek tanrılı bir din olarak ortaya çıkan Hristiyanlığın kabul görmeye ve yaygınlaşmaya çalışırken çok tanrılı inanç sistemlerine ve onların yaygın etkisine karşı çıkması beklendik bir durumdur. Bu dönemde Hristiyan düşüncesiyle pagan gelenekleri arasında belirgin bir çatışma yaşanmıştır. Bir örnek olarak, Maksimovic'den¹⁰⁹ aktarımla, 3. yüzyılın sonuna doğru Diocletianus döneminde (MS 284-305) Hristiyanlar Asklepios tapımına katılmaya zorlanmış, kült adına kurban sunmayanlar öldürülmüştür¹¹⁰. Ancak, ilerleyen süreçle birlikte Pagan-Hristiyan çatışması, siyasi otoritenin de Hristiyanlık ile yakınlaşmasıyla birlikte, Hristiyanlık lehine bir durum kazanmıştır. Patacı, bu süreçte bazı aslepionlar kiliseye, bazıları hastaneye dönüştürülürken, bazılarının da Hristiyanlarca ya da doğal afetlerle yıkıldığını belirtmektedir. Aslına bakılırsa, pagan inancının tapınaklarının yıkılması da bir anlamda beklendik bir durumdur. Ancak, Asklepionların aynı zamanda hekimlik uygulamalarının da yürütüldüğü, bir anlamda sosyal işlevli yerler olduğu düşünüldüğünde bu durum ilgi çekici olmaya başlamaktadır. Patacı¹¹¹, bu geçiş ve çatışma döneminde Asklepios ve kültüne yönelik görüşleri detaylı bir biçimde aktarır. Petsalis-Diomidis'den¹¹² aktarımla, Aritides Oratio isimli eserinde Asklepios'tan evrenin rehberi ve yöneticisi, herkesin kurtarıcısı ve ölümlülerin koruyucusu, her şeyin babası ve yapıcısı/yaratıcısı olarak bahsederken, Edelstein'den¹¹³ aktarımla neo-platonistler ondan evrenin kendisi aracılığıyla var olduğu ruh, evrenin varlığından önce var olan tanrı şeklinde

---

¹⁰⁹ Maksimovic J, 2010.

¹¹⁰ Patacı B, 2016.

¹¹¹ Patacı B, 2016.

¹¹² Petsalis-Diomidis A, 2010:200-201.

¹¹³ Edelstein EJ, Edelstein L, 1945:108.

bahsetmektedir. Julian'dan¹¹⁴ aktarımla, Hristiyanlığı reddeden İmparator II. Julianus, İsa ve Asklepios arasındaki benzerliğin farkındadır ve "Hristiyanlara Karşı" başlıklı eserinde Asklepios ile ilgili olarak Asklepios'un ilk ziyaretini gökten yeryüzüne yaptığını, ilk önce Epidaurus'ta insan suretinde görüldüğünü, sonra Bergama, İyonya ve Tarentum'a ve oradan Roma'ya, ardından Kos ve Aigai'ye geldiğini, hasta bedenleri iyileştirdiğini ve günahkar ruhları kaldırdığını yazmaktadır. Pataci'nın paylaştığı bilgilere bakıldığında, Asklepios Roma kültüründe hekimliğin ve iyileştiriciliğin ötesinde anlamlara ulaştırılmış durumdadır; Roma'daki Asklepios, Yunan kültüründeki Asklepios'tan daha güçlü bir konuma sahip duruma gelmiş gözükmektedir. Bunun Hristiyan düşünür ve yazarlar tarafından kabul edilebilir olmadığı da açıktır. Tertullianus Asklepios'u dünya için tehlikeli bir canavar olarak görürken, Lactantius da onu şeytan atası olarak tanımlar; Eusebios'a göre Asklepios için anlatılan iyileştiricilik anlatıları kandırmacıdır, Asklepios tapımı ruhlara zarar vermekte, insanların gerçek kurtarıcı ve şifacı olan İsa'yı anlamalarına engel olmaktadır, Hristiyanlığın kutsal metinlerinde Vahiy kitabının yazarı Bergama'da kilisesindeki meleğe hitaben "nerede yaşadığını bilmiyorum; şeytanın tahtı oradadır" derken asklepiyonun bulunduğu Bergama'yı şeytanın tahtının olduğu yer olarak tanımlamaktadır¹¹⁵. Büyük bir olasılıkla Hristiyan düşünür ve yazarları rahatsız eden olgu, Asklepios ve İsa'ya yönelik anlamlandırmaların belirgin bir biçimde örtüşüyor olması ve bu örtüşmede Asklepios'un İsa'yı gölgeleme olasılığıdır. Değindiğimiz İsa-Asklepios çatışması Asklepios kültürünün ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanır.

Tıbbın kökeni/başlangıcı pek çok toplum ve kültürde ilgi çeken bir konu olmuştur. Bunun ilgi çekici örneklerinden birisi de Öztürk'ün¹¹⁶ "İslam Tıp Tarihi Üzerine İncelemeler" başlıklı çalışmasında aktardığı İshak bin Huneyn tarafından yazılan Tarihu'l Etibba'dır. İshak bin Huneyn ile ilgili olarak Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde eski Yunan felsefe ve biliminin İslam dünyasına geçişine katkıda bulunan Nasturi¹¹⁷ bir mütercim ve hekim olduğu bilgisi aktarılır; 830 yılı civarında doğmuş 910 yılında

---

¹¹⁴ Julian, 1923:375.

¹¹⁵ Pataci B, 2016.

¹¹⁶ Öztürk L, 2013:13-34.

¹¹⁷ Bir Hristiyan mezhebi.

Bağdat'ta ölmüştür, eğitimini büyük ölçüde ünlü bir hekim, mütercim ve filozof olan babası Huneyn bin İshak'tan almıştır, Bağdat'ta yoğun olarak tercüme yapılan bir ortamda yetişmiştir, Yunanca, Süryanice ve Farsça öğrenmiştir, babasının Galen'den yaptığı tıbbi tercümelere yardım etmiştir, ünlenmesinin temeli başarıyla yaptığı tercümelere, Tarihu'l Etibba eski Yunan hekimlerinin bibliyografilerini içeren Arapça yazılmış ilk eser olarak kabul edilir, bu çalışmada Yahya en-Nahvi'nin aynı konudaki bir çalışmasından yararlanmış, eser başlangıç döneminde tıp biliminin din ve felsefe tarihiyle ilişkisini incelemektedir.

Kitabın ortaya çıkış öyküsü, dönemin vezirinin huzurunda Ebü'l-Abbas bin Firas ile Ebü'l-Abbas bin Şem'un arasında hangi hekimlerin daha kadim olduğu ve kimin ilk hekim olduğuna yönelik bir tartışmaya dayanır. Bu tartışmada, Ebü'l-Abbas bin Firas, Hipokrat'tan daha kadimini bilmediğini, ilk hekimin o olduğunu, bütün filozofların bilgilerini ondan öğrendiğini ve onun izinden gittiğini savunurken, Ebü'l-Abbas bin Şem'un durumun böyle olmadığını, işin aslına bakıldığında Hipokrat'ın bilgilerini kendisinden önceki kadim hekimlerden topladığını ancak onun isminin meşhur olduğunu, çünkü Hipokrat'ın eski bilgileri harmanlayarak yeni sonuçlara ulaştığını ve onları sistematik bir biçimde kaleme aldığını, Hipokrat'ın karşılaştırma yapan ve karşılaştırmanın tıptaki yerini sağlamlaştıran bilginlerden birisi olduğunu savunur. Bunun üzerine vezir, bu konunun araştırılmasını ve bir kitap yazılmasını ister. İshak bin Huneyn yaptığı araştırmalarda tıbbin başlangıcına ait çok farklı görüşler olduğunu, bununla birlikte tarih kitaplarının büyük bir kısmı gözden geçirildiğinde İskenderiyeli Yahya en-Nahri'nin en sağlıklı saptamaları yaptığını karar verir ve şöyle der: "Yahya en-Nahri tarihi seyir içinde sadece tabiileri zikretmiştir. Ben bu sürece, daha güzel ve tamamlayıcı olması için her asrın filozoflarını da ekledim." Kitap, tıbbin başlangıcından 903 yılına kadar geçen süreci I. Asklepios ile başlatır, hekimlerin sonuncusu olarak Galen'i kabul eder ve 8 meşhur hekim olduğu saptamasını yapar: I. Asklepios, Gurus, Minos, Parmenides, Platon, II. Asklepios, Hipokrat ve Galen. İshak bin Huneyn, I. Asklepios'un ortaya çıkışından Galen'in ölümüne kadar geçen sürenin 5556 yıl, Galen'in ölümünden vezirin huzurunda yapılan tartışmaya kadar geçen sürenin 815 yıl olduğunu belirtir ve sözü edilen bu 8 hekim ile ilgili şu bilgileri paylaşır: "I. Asklepios 90 sene yaşadı. Çocukluğu ve ilahi kudretin kendisine açılmasına kadar 50 sene geçti. Tıp sahasında bir ilim adamı ve hoca olarak

40 sene çalıştı. Gurus 47 sene yaşadı. Çocukluk ve öğrenciliği 17 sene, ilmi çalışmaları ve hocalığı 30 sene sürdü. Minos 84 sene yaşadı. Çocukluğu ve öğrenciliği 64 seneye tekabül eder. Son 20 sene hocalığını ve tıp çalışmalarını kapsar. Permenides 40 sene yaşadı. Çocukluğu ve öğrencilik yılları 25 sene, ilmi çalışmaları ve hocalığı 15 senedir. Platon 60 sene yaşadı. Çocukluğu ve öğrenciliği 40 yıldır. 20 yıl da hocalık yapmış ve ilmi çalışmalarda bulunmuştur. II. Asklepios 110 sene yaşadı. Çocukluğu ve öğrenciliği 15 sene, ilmi çalışmaları ve hocalığı 90 sene sürdü. Hipokrat 95 sene yaşadı. Çocukluğu ve öğrenciliği 16 sene sürdü. İلمي çalışmaları ve hocalığı 79 sene sürdü. Galen 87 yıl yaşadı. Çocukluğu ve öğrenciliği 17 sene sürdü. 70 yıl hem hocalık yaptı, hem de ilmi çalışmalarını sürdürdü.” İshak bin Huneyn bu bilgileri aktardıktan sonra bir saptama daha yapar ve bu büyük hekimlerin her birinin tıp ilmini öğretip arkalarından halefleri olarak bıraktıkları öğrencileri olduğunu, bu öğrencileri aile dışından değil, kendi ailelerinden seçerek isimlerinin ve tıbbi birikimlerinin unutulmaması için çaba sarfettiklerini, çünkü I. Asklepios tarafından belirlendiği üzere yabancılara tıbbin öğretilmemesi için hekimlerin kendi aralarında ahitleri ve anlaşmaları olduğunu belirtir. İshak bin Huneyn’in yazdıkları ve aktardıkları karmaşıklıklar ya da tartışmaya açık noktalar içerebilir. Ancak, onun kendisinden önce yazılanları araştırarak yaptığı bu araştırmada elde ettiği ve doğruluğuna karar verdiği bilgiler tıbbın başlangıcını MÖ 5000’den öncesine ve Asklepios ismine dayamaktadır; İshak bin Huneyn’in MÖ 5000’den daha önce tıbbi başlatan bu hekimi “I. Asklepios” olarak tanımlıyor. Bu saptamalar, Asklepios kültürünün İshak bin Huneyn’in yaşadığı dönemde de belirgin bir etkinliği olduğunu destekler nitelikte.

Tarihsel sürecin ilerleyen dönemlerinde daha önce “tarihsel aktarım” olarak adlandırdığımız olgu yeniden karşımıza çıkar. 12. ve 14. yüzyıllar arasında, kilisenin dönemsel muhalefetine karşın, Arap ve İslam bilginlerince korunan Yunan astroloji ve astronomi bilgileri Haçlı Seferleri sonrasında Müslüman İspanya ve Sicilya üzerinde Latince’ye çevrilerek Avrupa’ya ulaşır¹¹⁸. Buxton, bu tarihsel aktarıma vurgu yaparken bir aktarıma daha değinir; Rönesans ile birlikte Yunan mitlerinin yeniden okunması, yorumlanması, yazılı ve görsel eserlere yansımaları. Buxton, Yunan mitlerinin Rönesans ile birlikte yeniden okunması sürecinin önemli

---

¹¹⁸ Buxton R, 2016:230-232.

örneklerinden birisinin Aphrodite, Roma kültüründeki adıyla Venüs ile ilgili yapıtlar olduğuna değinir ve “eğer tek bir tablo Floransa Rönesansı’nı simgeleyecekse, bu kesinlikle Boticelli’nin Venüs’ün Doğuşu olmalıdır” vurgusunu yapar. Floransa’da Galleria Degli Uffizi’de sergilenen Venüs’ün Doğuşu (Nascita di Venere), Sandro Boticelli (1445-1510) tarafından yapılmıştır; 278.5 x 172.5 cm boyutlarındaki resmin 1485 yılında yapıldığı tahmin edilmektedir. Ancak, Aphrodite örneği bir yana, Buxton’un bir vurgusu konumuz açısından oldukça önemlidir; Rönesansla ortaya çıkan bu yeniden okuma ve yorumlama çabaları Yunan mitlerinin Hristiyan inancına yerleşmesi ve ortak bir geçmişin parçaları haline gelmesi ile sonuçlanır.

Görsel-24: Venüs’ün Doğuşu, Boticelli, 1485.

Asklepios ve onunla ilişkili anlatımların görsel sanatlarda yer bulması ile ilgili görece yeni bir döneme yönelik vurgulama da Ağartan’ın çalışmasında yer almaktadır; Hendrick Goltzius’un 1590 tarihli Apollon ve Koronis’i, Alessandro Beneditti’nin 1549 tarihli De Re Medica’sı, Paulus Peeter Rubens ve Gustav Klimt’in Hygieia’sı da paylaşılan örneklerden¹¹⁹.

¹¹⁹ Ağartan CA, 2009.

Birkaç örnek daha verebiliriz. Bunlardan biri “Dream of Aesculapius”; Venedik’te Galleria dell’Accademia’da bulunan resim Sebastiano Ricci (1659-1734) tarafından tuval üzerine yağlı boya ile yapılmış; 62 x 101 cm boyutundaki resmin yapılış tarihi 1710 veya 1718 olarak tahmin ediliyor. Olasılıkla yardıma gereksinim duyanların bulunduğu odada Asklepios bir duman bulutu içerisinden beliriyor ve sağ elinde yılanlı asasını taşıyor. Resim, rüyasında Asklepios’u görerek tedavi olmayı bekleyenleri betimliyor olabilir.

Görsel-25: Dream of Aesculapius, Ricci, 1710.

1822-1839 yılları arasında yapıldığı tahmin edilen “The Finding of Aesculapius” Giovanni Tognolli (1786-1862) tarafından 19.85 x 29.60 cm boyutlarında tuval üstüne yağlı boya ile yapılmış; Liverpool’da Walker Art Galery’de bulunuyor. Resimde, bebek Asklepios’un hemen arkasında bir keçi bulunuyor.

Görsel-26: The Finding of Aesculapius, Tognolli, 1822-1839.

Richard Dadd’in (1817-1886) suluboya çalışması “The Infant Aesculapius Discovered by Shepherds on a Mountain” 25.9 x 35.8 cm boyutlarında, Londra’da Welcome Library’de bulunuyor; yapım yılı 1851. Dodd, resimde Asklepios’un mitolojik doğum öyküsünün başka bir versiyonunu betimliyor. Bir keçi tarafından bakılan, beslenen, yetiştirilen bir Asklepios. Olaya iki de keşiş ekleniyor. Dodd’un Bethlem Psikiyatri Hastanesi’nde hasta olarak kalırken çizdiği 1851 tarihli resim, Tognolli’nin 1822-1839 arasında yapıldığı tahmin edilen resmindeki betimleme ile süreklilik gösteriyor. Tognolli’nin resminde de Asklepios bir keçinin himayesinde. Her iki resimde de dikkati çeken keçi, Asklepios’un geleneksel mitolojik öyküsündeki ona hekimlik sanatını öğreten yarı at yarı insan Kheiron’u çağrıştırıyor. Belki de tek tanrılı dinler, kendisinden önceki çok

tanrılı dinlerin bir motifini böylece normalleştiriyor.

Görsel-27: *The Infant Aesculapius Discovered by Shepherds on a Mountain, Dadd, 1851.*

“Aesculapius Routhing Death” Jacques-Charles Bordier du Bignon (1774-1826) tarafından mavi kağıt üzerine mürekkep ve beyazlatma ile yapılmış, 26.7 x 37 cm boyutlarında. Yapılış tarihi 1822 ve Londra’da Welcome Library’de bulunuyor. Bir parça da olsa sıra dışı bir resim. Resimde Asklepios’un alışılmışın dışında iki asa taşıdığı dikkat çekiyor; Asklepios, sol elinde tuttuğu asası ile “ölüleri götüren”i kovuyor/gönderiyor; asaların her ikisine de dolanan bir yılan var. Olasılıkla Asklepios’un ölümü engelleme gücüne vurgu yapılıyor. Asklepios genellikle kızı Hygiea ile birlikte görselleştirilirken, bu resimde Asklepios’un yanında duran ve açları beslemek için memesinden süt veren kadının Ceres¹²⁰ olduğu tahmin ediliyor; Ceres de Yunan mitolojisinden Roma mitolojisine aktarılan kahramanlardan biri.

¹²⁰ Ceres, Roma mitolojik anlatımlarında anne sevgisinin ve bitkilerin büyümesinin tanrıçası. Yunan mitolojisindeki Demeter’e karşılık geliyor.

Görsel-28: Aesculapius Routing Death, Bignon, 1822.

Bu bağlamdaki son örneğimiz üç şöhretli ismi birlikte sunuyor; “Aesculapius, Apollo and Hipokrat”. Johannes Zacharias Simon Prey tarafından tuval üstüne yağlıboya olan eser 1791’de yapılmış ve 118 x 88 cm boyutlarında; Londra’da Welcome Library’de bulunuyor. Resimde Asklepios yine asası ile betimlenirken, hemen yanında duran Hipokrat da elinde yarım bir kafatası tutuyor. Üçlünün bulunduğu mekan bir tür eczane olarak tanımlanıyor; arkada bir kişi fırının alevini körüklerken, diğer bir yardımcı da büyük bir kapta harç karıyor; olasılıkla ilaç hazırlıyor. Bir küçük ayrıntı olarak, örnek olarak değindiğimiz resimlerin isimlendirilmesinde Asklepios’un Romalı ismi, Aesculapius tercih ediliyor.

Görsel-29: Aesculapius, Apollo and Hippocrates, Prey, 1791.

Basılı yayınlara yönelik incelemeler 16 ve 17. yüzyıllardan itibaren Asklepios'un ve Hermes'in sembollerinin yeniden hekimlik sembolleri olarak kullanılmaya başlandığını göstermekte; 17. yüzyılda Asklepios'un figürü tıp nişanlarında ve kartvizitlerde kullanılmaya başlanmış, Asklepios ve Hermes'e ait semboller Avrupa'da tıbbi yayınevlerince onları tanıtan semboller olarak kullanılmış, kitapların ve kodekslerin kapaklarında kendine yer bulmuş¹²¹. İlgi çekici noktalardan biri olarak, 16. yüzyılda bazı Avrupa şehirlerinde sık ortaya çıkan veba salgınlarından korunmak için özel madeni para basıldığı bilinmektedir; bu paraların bir yüzünde yılan resmi ve altında

---

¹²¹ Nayernouri T, 2010.

“yılanı bakan yaşayacaktır” yazısı bulunmaktadır¹²². Pearn¹²³, Asklepios’un yılanının kökenine yönelik olarak Mısır ve Babil’e uzananlardan Hindistan’da yağmur ve doğurganlık bağlamında yılanlara saygı gösterilmesine kadar çok sayıda varsayım olduğuna değinirken, Güney Pasifik, Avustralya, Orta Amerika ve Güney Amerika’da yılanın hayat verici bir “iyi ruh” olarak kabul edildiğini, Keldani ve Arapça etimolojide yılan ve hayat sözcükleri arasında bir sinerji bulunduğunu vurgular.

Pearn’ın diğer vurgusu Agathos Daimon üzerinedir. Agathos Daimon bazı kaynaklarda klasik Yunan kültüründe varlığına inanılan “bağların ve çayırların iyi ruhu”dur. Atina ay takviminde her ayın ikinci günü bu “iyi ruh”a adanmıştır. Pearn, Yunan kültüründe sağlık ve zenginlik getirdiğine inanılan Agathos Daimon’un yılan kültünün bir parçası olarak daha eski medeniyetlerden Yunan kültürüne geçtiğini ve benimsendiğini, buradan Roma’ya geçerken, Yunan tanrıları gibi isim değiştirerek, insanları ve evlerini koruyan Agathodaemon’a dönüştüğünü, bu arada Mısır’da İskenderiye’nin madeni paralarından Roma’da Antoninus Pius’un bronz paralarına kadar kendisine yer bulduğunu aktarıyor. Pearn, Babil’in egemen halklarından Akadların tanrılarından biri olan Hea’nın, Arapça’da yılan ve hayat anlamındaki Hiya olduğunu, Babil ve Filistin bölgelerinde Geç Bronz Çağı’na (MÖ 1500-1200) tarihlenen nazarlık, tılsım, heykel ve dekoratif parçalar şeklinde sürüngen ikonograflarının bulunduğunu, bilim insanlarının, bu objelerin sadece yaşam ve iyilik amaçlı değil, koruyucu bir işlevle de kullanıldığını düşündüğünü belirtiyor.

Yunanistan’ın kuzeyinde Teselya’da bulunan ve MÖ 5. yüzyılın ikinci yarısında bir Asklepios tapınağı bulunduğu bilinen Larissa’da kullanılan ve MÖ 450-430 yıllarına tarihlenen madeni paranın yüzeyindeki Asklepios olduğu varsayılan iyileştirici yılanı besleyen adam betimlemesi Pearn tarafından Asklepios’a eşlik eden yılanın en erken objektif kanıtlarından birisi olarak belirtiliyor. Yine MÖ 340-320 dönemine tarihlenen gümüş parada da en tanınmış Asklepios heykelinin örneği bulunuyor. Asklepios’un çok sayıda heykel ve resimde yer aldığı biliniyor. Pearn, MÖ 4. yüzyılda Asklepios ve yılanını betimleyen çok sayıda heykel yapıldığını ve bunların en

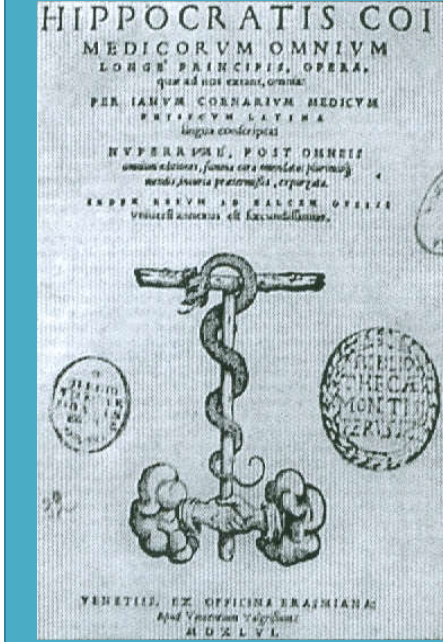
---

¹²² Hancı İH, 2005.

¹²³ Pearn J, 2011.

meşhurunun Epidauros'taki Paroslu Thrasymedes'in yaptığı altın kaplı fildişi (chryselephantine) heykel olduğunu belirtiyor; Pausanias heykel için şunları yazıyor: "Asklepios'un heykeli Atina'daki Zeus Olympios'un yarısı boyutundadır ve altın ve fildişinden yapılmıştır. Heykelin kitabesi bize mimarının bir Paroslu olan Arignotos'un oğlu Thrasymedes olduğunu söyler. Tanrı bir yılanın sıkıca dolaştığı bir yerde oturuyor ve yılanın kafasını tutuyor." Heykel daha sonra kendiliğinden yıkılıyor. Belki de en erken örneklerden biri olan bu heykeli daha sonra çok sayıda heykelin ve resmin izlediği biliniyor.

Görsel-30: Kitap kapağı.

Bir noktaya daha değinmekte yarar var. Kimi zaman, klasikleşmiş/yerleşik sembollere farklı anlamlar yüklemek amacıyla semboller üzerinde yapılan bireysel değiştirmeler ya da sembollerini "modernize etmek" adına yürütülen bireysel veya kurumsal çalışmalar da aynı sembolün farklı "tasarım"lar ile karşımıza çıkmasına neden olabilmektedir. Bu anlamdaki ilginç örneklerden birisi 16. yüzyılda basılmış bir kitaba aittir. Capodicasa¹²⁴, basılmış ilk tıp kitaplarından birisinin kapağına dikkat çekiyor. Kitap 1546 tarihli, İtalya'da Perugia Üniversitesi tarafından korunmaya alınmış durumda. Kitap kapağında iki kişinin elleri arasında bulunan tek

yılanlı "T" şeklinde bir asa bulunuyor. Capodicasa, bu betimlemenin,

¹²⁴Capodicasa E, 2004.

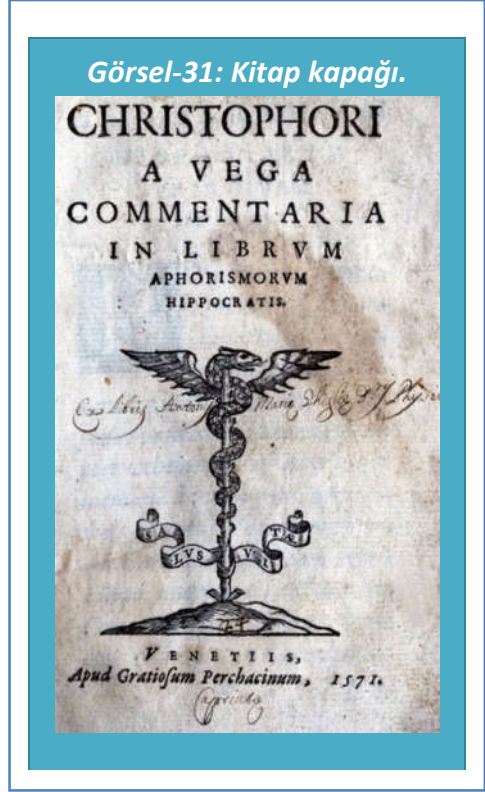
doktorun hastasına karşı kişisel, açık/demokratik, etik ve moral bağlılığını içeren hasta-hekim

ilişkinine/anlaşmasına yönelik olduğuna vurgu yapıyor. Bir diğer kitap kapağı ise Hipokrat'ın çok tanınan "Aforizmalar"ının 1571 yılında yapılan baskısına ait. Kapaktaki asa doğal ağaç parçası şeklinde, asaya dolaşan yılan tek ve asanın üst kısmında asaya ait olmadığı izlenimi veren iki kanat bulunuyor. Paylaşılan örneklerin ötesinde, günümüzün tıp kurum ve kuruluşlarınca kullanılan farklı sembollerin varlığı da farklı tasarımlar olasılığını destekler nitelikte. Bu durum, aynı sembole farklı ya da farklı sembollere aynı anlamın yüklenmesi veya sembollerin

yeniden yorumlama esnasında değişime uğraması, ilerleyen bölümlerde, özellikle de Hermes'in ya da Asklepios'un asalarından hangisinin hekimlik sembolü olduğuna değinirken yeniden karşımıza çıkacak.

Buraya kadar aktarılanlardan görülmekte ki, Hristiyanlığın yükselişi ve yaygınlaşması ile varlığını yitirmeye başlayan Yunan mitolojisinin Asklepios kültü, Arap ve İslam dünyasından Latince'ye çevrilerek Avrupa'ya ulaşan eserler ve Rönesans'ın görsel sanatlarına önemli katkılar yapan Yunan mitolojisinin bir tür yeniden keşfi gibi etkenlerle birlikte yeniden gündeme taşınmış ve kendine yer bulmuştur. Ancak, bu gelişmeler esnasında Asklepios kültüne ait sembollerle birlikte, belki de varlığını devam ettiren gizemli Hermetizm'in de etkisiyle, Hermes'in kadüsesinin de yeniden sahneye çıktığı izlenmektedir. Nayernouri, tanrıların habercisi, ölüleri yer

Görsel-31: Kitap kapağı.

altı dünyasına götüren rehber, gezginlerin yardımcısı, tüccarların ve hırsızların koruyucusu olarak betimlenen Hermes'in önemli sembollerini kadüse, kanatlı sandalet, kaplumbağa ve horoz olarak sıralarken, iki yılının dolaştığı sihirli değneğin Mısırlı Thoth, Fenikeli Taaut, Sümerli Ningişzida gibi çok sayıda mitolojik öyküde yer aldığına değinir ve MS 7. yüzyıldan Rönesans'a kadar Hermes'in hermetizm taraftarlarınca simyanın ve simyacıların sembolü olarak kullanıldığını, astroloji, törensel büyü ve gizemli sanatlar için de sembol olduğunu belirtir¹²⁵.

Görsel-32: Heykel detayı.

Yılanlı asanın tarihsel yolculuğunun izini sürerken oluşturduğumuz genel kurguda, yılanlı asanın özdeşleştirildiği Asklepios'un önemli bir parçası olduğu Yunan kültürüne, Yunan kültürünün temas ettiği Mezopotamya ve Mısır gibi uygarlıkların mitolojik anlatılarına, Asklepios kültünün Roma kültürüne geçişine ve Hristiyanlığın yaygınlaşmasıyla birlikte yaşananlara değindik. Antoniou ve arkadaşları¹²⁶, yılının, Hristiyanlık geleneğinde olduğu gibi, Yeni ve Eski Ahit'te de günah/suç, bitkinlik, tedavi, ölüm,

¹²⁵ Nayernouri T, 2010.

¹²⁶ Antoniou ve ark., 2011.

yeniden diriliş/canlanma ve gençleşme gibi anlamlara sahip olduğunu belirtmekte. Aynı çalışmada, insanlığın yılanla birlikteliğinin tarihi, duygusal değişimler ve korkudan merak, şaşkınlık, tapma, hayranlık, hatta putlaştırmaya varan duygular, duyumsamalarla karakterize olduğuna değiniliyor; duygularımızdaki bu antik dualizm yılanı şifa vericilik, bilgelik, ölümsüzlük, gençleşme, aşk, duygusallık, günah/suç ve ölümün ideal sembolü olarak çok sayıda mit ve inanişaya taşıyor.

Fan¹²⁷, Yunanistan'daki yılan kültünün ve tıp ambleminin kökeninin olasılıkla Doğu Akdeniz havzasındaki Girit kültürü (MÖ 1500-1100) olduğuna ve Batı Anadolu'daki Yunan hekimlik uygulamalarının Mezopotamya ve Mısır'daki büyük medeniyetlerden etkilenmiş olduğuna değindiği çalışmasında Eski Ahit'te yer alan bir anlatıya değiniyor. Anlatı yılanın sihirli iyileştirme gücünden bahsediyor; Sayılar Kitabı'na¹²⁸ göre, İsrail kavmi bir su ve besin kıtlığında Tanrı ve Musa'nın aleyhine konuşuyor, Tanrı ceza olarak zehirli bir yılan yolluyor ve pek çok kişi ölüyor, yanlış davranışından pişman olan insanlar Musa'dan kendileri için Tanrı'ya dua etmesini istiyor, Tanrı, Musa'dan bronz bir yılan yapmasını ve bir sırığa/asaya koymasını istiyor ve yılan tarafından ısırılanlar bu yılanlı asa ile kurtarılıyor. Fan, aynı çalışmada Antik Çin'deki tıp sembolüne yönelik bazı bilgiler paylaşıyor. Fan'ın bu konudaki paylaşımlarından bazıları şöyle. Antik Çin'de Shang Hanedanı (MÖ 1783-1123) ve Chou Hanedanı (Mö 1123-249) dönemine ait bronz çanaklardaki hiyerogliflere yönelik incelemeler Antik Çin'in de benzer bir sembole sahip olduğunu destekliyor. Çin'de Chirn Hanedanı döneminde (MÖ 221-207) yazının standartlaştırılması öncesinde aynı anlamı ifade etmek için kullanılan yazı karakterleri küçük farklılıklar gösterebiliyor. Fan'ın değindiği karakter, çubuğa dolaşmış yılan şeklinde. "Diauh" şeklinde telaffuz edilen karakter 2000 yılı aşkın zamandır kullanılıyor. Sözcük/yazı karakteri, Konfüçyüs öldüğünde kral cenaze duasında "cennet kötü bir şey yaptı" derken kullanılıyor. Aynı zamanda aile üyelerinden biri ölen kişiyi teselli etmek için de kullanılıyor. Fan, ölümle ilişkili olan sembolün tıp sembolünün Çin versiyonu olabileceğini belirtiyor; bu arada, tıp sembolünün kökenine yönelik açıklamaların da psikodinamik ve antropolojik düşünce temelli hipotezlerden öteye geçemeyeceğini vurguluyor. Yılan kültünün kökenini

---

¹²⁷ Fan FS, 1992.

¹²⁸ Book of Number

araştıran çok sayıda çalışmaya ulaşmak olası; Fan'ın çalışması bunlardan sadece biri.

Bu anlamda değinilmesi gereken bir diğer olgu da Türk kültürü. Şüphesiz ki, Türk kültüründe var olan sembolizmin ayrıntılı bir incelemesi bu çalışmanın sınırlarını aşacak niteliktedir. Bununla birlikte, yılan, asa ve/veya yılanlı asanın Anadolu'daki yolculuğu açısından bu değini önemli. Anadolu'da varlığını göstermeye başlayan Türk kültürü, geçmişinde var olan Orta Asya kültüründen ve Şaman kültüründen aktarımlar içerirken, Anadolu'da temas ettiği kültürlerle de etkileşim halindedir. Hatemi¹²⁹, Anadolu'ya yerleşen Türklerin 2-3 yüzyıldan beri İslam dinini kabul etmiş olduğunu, İslamiyet öncesi dönemde Şaman inancına sahip olduğunu belirtirken, İran'ın Müslüman Araplar tarafından işgal edilmesi öncesinde Eski Yunanlılar ve İyon Devletleri ve daha sonrasında Doğu Roma İmparatorluğu ile İran arasında kültürel ilişkiler olduğuna ve bu ilişkilerin İran aracılığıyla İran'ın doğusundaki Türklere taşındığına vurgu yapıyor. Hatemi'nin bir diğer vurgusu Anadolu'ya yerleşim öncesi Türk kültürünün Şamanizm, Budist Uygur Türkleri, İran ve İslam dininden gelen unsurları içerdığı ve Anadolu'da karşılaştıkları Batı kültürü ile de etkileşime girdikleridir. Alp¹³⁰, yılanın Doğu kültüründe hem kötülüğü hem de şifayı sembolize ettiğini ve Türk mitolojisinde tanrılar, tanrılaştırılmış önemli insanlar için kullanılan sembollerden birisi olduğuna değinir ve hayvan kültürünün Orta Asya bozkırlarında hayvanlarıyla birlikte yaşayan göçebe Türkler için önemli bir unsur olduğunu, yılanın da hayvan kültüründe yer alan başlıca hayvanlardan olduğunu aktarır; Türk kavimleri 12 hayvanlı takvim sistemini kullanmışlar, insanların doğdukları yılı temsil eden hayvana özgü güç ve güçsüzlüklere sahip olduğuna inanmışlardır; bunlar Sıçgan (sıçan), Ud (sığır), Bars (pars), Tavışgan (tavşan), Lu (ejder), yılan, Yond (at), Koy (koyun), Biçin (maymun), Taguk (tavuk), İt ve Tonguz'dur (domuz).

Orta Asya Türk inanışlarının bir kısmının Anadolu Selçukluları'na da geçmiş olduğu Hatemi gibi Alp tarafından da vurgulanmıştır. Aynı çalışmada Alp, yılanla ilgili ikili bir anlamlandırmaya değinir. Orta Asya kültüründe yeraltı güçlerinin ve kötülüğün simgesi olarak kabul edilen yılan, Anadolu'da

---

¹²⁹ Hatemi H, 2001:11-20.

¹³⁰ Alp KÖ, 2009.

bu özelliğinin yanı sıra zehrinin panzehir olarak da kullanımı üzerinden şifayla da ilişkilendirilir. Anadolu'nun yılanla ilgili en iyi bilinen öykülerinden birisi Şahmeran anlatısıdır; Şahmeran'ın bir gün bütün insanları öldüreceğine ve yeryüzüne yılanların hakim olacağına inanılır. Alp, aynı çalışmada asaya ilişkin bilgiler de paylaşır; Anadolu Selçukluları'nda hayat ağacının dallarındaki narlar cenneti, dallar içindeki kuşlar büyük olasılıkla doğmamış şaman ruhlarını, ağaç etrafındaki rozetler gezegenleri temsil ederken, insan, hayvan, ejder gibi tasvirler de ağacı kötü ruhlardan koruyan bekçilerdir ve bu bekçiler Orta Asya yaratılış efsanelerinde ilk ağacın dört dalını bekleyen yılan ve köpeğin yüzyıllar sonraya aktarılmış versiyonlarına benzer. Alp'in hayat ağacına yönelik aktarımları bir yandan yaratılışa yönelik mitolojik anlatıların benzerliğine dikkat çekerken, bir yandan da yılanın hayat ağacının koruyuculuğu işlevini destekler.

Türk kültüründe yılanın sağlıkla ilişkilendirilmesinin tipik ve konumuz açısından da önemli örneklerinden birisi Anadolu Selçukluları tarafından yapılan darüşşifalardır. Ancak, Selçuklu darüşşifalarına değinmeden önce Hatemi'nin¹³¹ yaptığı bir vurgulamayı yeniden anımsamak yararlı olacaktır: "Anadolu Türkleri Anadolu'ya sıfırdan başlamak üzere değil, Grek-Roma-İslam hekimliği ile tanışık olarak gelmişlerdir". Bu vurgu, Anadolu'ya yerleşen Türklerin kendilerinden önce ortaya çıkmış hekimlik sembollerini devam ettirmiş olabileceklere olasılığını destekler niteliktedir. Üstelik, yılanlı asa özelinde, ne asa ne de sağlıkla ilişkilendirilmiş yılan Türkler için geçmişten kopuk, yabancı semboller değildir. Daha önce de değindiğimiz gibi, Hipokrat, geçmişte dinsel ritüellerle iç içe geçmiş durumda uygulanan tedavi yöntemlerine ve hastalıkların nedenlerinin doğaüstü güçlerle açıklanmasına karşı çıkarak hekimlik mesleğinin gelişiminde önemli bir sıçrama/değişim yaratmıştır. Bilindiği gibi tarihsel sürecin başlangıcında hekimlik ve özellikle de iyileştiricilik din adamlarından beklenen bir görev olmuştur ve uygulanan yöntemlerin temelinde dinsel ritüeller ve büyüler yer almıştır. Hekimlik, Hipokrat'ın başını çektiği bir karşı çıkışla giderek "kendine özgü" bir meslek olmaya başlamıştır. Benzer bir durum Türk kültürü için de geçerlidir; başlangıçta şamanlarda toplanan işlevler giderek ayrışmıştır. Hatemi, Anadolu'ya yerleşen Türklerde bu ayrışmanın var olduğuna değinir,

---

¹³¹ Hatemi H, 2001:11-20.

Türklerin Anadolu'ya girdikleri yüzyıldaki kültürlerinin kanıtı ve kılavuzu olarak nitelediği Kutadgu Bilig'de¹³² şaman rahibi ile hekimin işinin birbirinden ayrıldığını, tabibin efsuncu ile hiçbir ilişkisi kalmadığını belirtir ve Yusuf Has Hacıp'ten bir aktarım paylaşır: “Bu zümrelerden biri de tabiplerdir. Bütün hastalıkları ve ağrıları bunlar tedavi ederler. Bu insanlar senin için lüzumludur. Hayat işi, onlar olmadan sağlanmaz. İnsan hastalanabilir. Tabibe başvurursa tabip de o hastalığı ilaç ile tedavi eder. İnsan için hastalık ölümün arkadaşıdır. Yaşayan her insan için ölüm vardır. Bunlara karşı iyi davran ve onları kendine yakın tut. Bunlar lüzumlu insanlardır. Onların haklarını gözet.” Yusuf Has Hacıp, Kutadgu Bilig'de efsuncular için de şunları yazıyor: “Bunlardan sonra efsuncular gelir. Cin ve periden gelen hastalıkları bunlar tedavi ederler. Bunlar ile de görüşmek ve tanışmak gerekir. Cin ve peri çarpmasından gelen hastalıkları okutmak içindir. Tabip efsuncunun sözünü beğenmez. Efsuncu da tabibe kıymet vermez. Birinin sözüne göre ilaç alınırsa hastalığa iyi gelir. Diğerinin sözüne göre muska taşırsan cinler senden uzaklaşır.” Görünen o ki, örneklerini günümüzde de izlediğimiz tartışma/çatışma o zaman da yaşanıyor; bilim tarihi benzer örneklerle dolu; ne var ki, aktarım hekimleri “farklı bir grup” olarak tanımlıyor ve önemsenmesini, haklarının gözetilmesini öneriyor.

Bu kısa detay sonrasında yeniden Anadolu Selçukluları'nın yaptırdığı darüşşifalara dönebiliriz. Türkler Orta Asya'dan getirdikleri inanışlarıyla, olasılıkla yılanın hayat ağacını koruyuculuğundan da esinlenerek, önemli binalarda binayı kötülüklerden ve düşmanlardan koruyacağı inancıyla yılan, ejderha, yılan-ejderha figürleri kullanmışlardır. Bunun önemli örneklerinden birisi de darüşşifalarda kullanılan “çift yılan” sembolüdür. Hancı¹³³, Selçuklu mimarisinde darüşşifalarda yılan figürü bulunduğunu aktarırken, “mar” kelimesinin Farsça'da yılan anlamına geldiğini, yılan yurdu anlamına gelen “maristan” kelimesiyle yılan sureti bulunan binanın, yani hastanenin kastedildiğini belirtir. Hancı'ya göre darüşşifalara maristan denmesinin bir diğer nedeni de yılanların kötülük ve hastalıkları yutarak iyilik ve şifa dağıttıklarına inanılmasıdır. Bazı kaynaklarda, bu yaklaşımdan yola çıkarak

---

¹³² “Mutluluk Bilgisi” ve/veya “Devlet Olma Bilgisi” anlamına gelen Kutadgu Bilig, Karahanlı Uygur Türklerinden Yusuf Has Hacıp'in 11. yüzyılda Doğu Karahanlı Hükümdarı Tabgaç Uluğ Buğra Han'a atfen yazdığı ve sunduğu eserdir.

¹³³Hancı İH, 2005.

hastalara yılandan ve şifadan yoksun anlamında “bimar” denildiği, hastaların sığındığı veya tedavi edildiği yerlerin “bimarhane” ya da “bimaristan” olarak adlandırılmasının da bundan kaynaklandığı belirtilmektedir. Hancı'nın değindiği bir diğer olgu da Eyüp Peygamber ile ilgili anlatıdır. Anlatıya göre yılanların şifa verici gücü Eyüp Peygamber ile ilgilidir. Eyüp Peygamber yarasına düşen ve vücudunu delik deşik eden kurtların verdiği acıya sabrederek dayanır, çilesinin bitmesi için topuğunu yere vurması vahyedilir, topuğunu vurduğu yerden çıkan suyla yıkanır, vücudundan dökülen kurtların bir kısmı sülüğe, bir kısmı da yılan dönüşür. Anadolu'da “yılanlı göl”, “yılanlı çermik” gibi adlar verilen çok sayıda yerin hastalığa iyi geldiği inancının temelinde bu anlatı bulunmaktadır. Hancı, Anadolu kültüründe erizipel hastalığına “yılanlık” isminin verilmesini ve bu hastaların yaralarına yılan ya da yılan taşı sarılması ile tedavi edilmeye çalışılması geleneğini de anlatıyla ilişkilendirir. Hancı'nın bir diğer değinişi de Anadolu Selçuklularının önemli bir yapılanması olan Ahilik örgütünün kurucusu olan ve Ahi Evran olarak anılan Nasiruddin Mahmud¹³⁴ ile ilgili anlatılanlarda Ahi Evran'ın yılandan kırbaç ve panzehir yaptığından söz edilmesidir.

Aktarılanlar, yılanın Türk kültüründeki önemli ve yaygın sembollerden biri olduğunu ve sağlıklı ilişkilendirildiğini destekler niteliktedir. Bunların arasında konumuz açısından görece daha önemli olanı Selçuklu darüşşifalarında kullanılan çifte yılan sembolüdür. Daha önce değindiğimiz gibi önemsenen binaları korumak amacıyla veya binanın sağlıklı ilgili bir yapı olması nedeniyle kullanılan çifte yılan sembolünün önemi ve darüşşifalarda kullanımı Ali Haydar Bayat tarafından da değinilen bir olgudur. Gerek Bayat¹³⁵, gerekse de Yılmaz¹³⁶, Çankırı'da yapılmış olan darüşşifa için isimsel bazı küçük farklılıklar dışında örtüşen bilgiler aktarırlar. Çankırı'da bulunan ve Anadolu Selçuklularının yaptırdığı 10 şifahaneden/darüşşifadan birisi olduğu vurgulanan Atabey Cemaleddin Ferruh Darüşşifası 1235 yılında Selçuklu devlet adamı ve Sivas Darüşşifası

---

¹³⁴ Ahilik örgütünün kurucusu ve otuzdan fazla mesleğin lideri olan Ahi Evran'ın gerçek ismi farklı kaynaklarda Nasirettin Mahmut el Hoyi ya da Nasiruddin Mahmud Ahi Evran bin Abbas gibi farklılıklar ile belirtilir.

¹³⁵ Bayat AH, 2016:271.

¹³⁶ Yılmaz M.

Vakıfları'nın yöneticisi Atabey Cemaleddin Ferruh tarafından yaptırılmıştır. Darüşşifanın ismi bazı kaynaklarda Atabey Ferruh Darüşşifası olarak da geçiyor. Bayat, darüşşifadan Çankırı Atabey Cemaleddin Darülahiyesi olarak bahsediyor; darüşşifa ve darülahiyenin aynı anlamda kullanılan isimlendirmeler olduğunu ifade ediyor¹³⁷. Atabey, Türk devletlerinin bazılarında şehzadelerin eğitiminden ya da bir bölgenin bağımsız olarak yönetilmesinden sorumlu vezirlere verilen bir ad/unvan. Atabey Cemaleddin Ferruh'un I. Alaattin Keykubat'ın atabeyi/lalası olduğunu, Çankırı'da vakıfları bulunduğunu, Çankırı'da bulunan darüşşifa ile yanındaki "Taş Mescit" olarak adlandırılan darülahisi yaptırdığı aktarıyor.

Görsel-33:

Atabey Cemaleddin Ferruh Darüşşifası Ve Taş Mescit

¹³⁷ Darüşşifa, Türk Dil Kurumu sözlüğünde "sağlık yurdu" ve "Osmanlıcada hastane" olarak açıklanıyor.

Yanında Taş Mescit'in inşa edildiği darüşşifa günümüzde yıkılmış durumda; darüşşifadan geriye kalanlar kitabesinin bir kısmı, kadehe dolanmış yılan heykeli ve mimari desen olarak kullanılmış çift yılan sembolü. Kitabe bölümü daha sonra kaybolmuş olmasına karşın, 100 x 25 cm boyutlarındaki birbirine dolaşmış ve başları birbirine dönük çift yılan deseni ile, tabanı 13 x 18 cm, ayak üzerindeki kadeh kısmı 23 x 17 cm boyutlarında olan, ayak kısmına sarılmış ve başı kadehten içeriye uzanmış yılan içeren kadeh Çankırı Müzesi'nde sergileniyor.

Görsel-34:

Çift yılanlı desen ve yılanlı kadeh, Çankırı Müzesi.

Bayat¹³⁸, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk tıp kurumu olarak kabul edilen İstanbul Tıp Fakültesi'nin ambleminin Ord.Prof.Dr. Süheyl Ünver tarafından, Atabey Cemalettin Ferruh tarafından yaptırılan darüşşifada bulunan yılan figüründen esinlenerek çizildiğini aktarıyor. Yılanlı asanın öyküsünde Anadolu'da yaşanan bir diğer olay da 1836 yılında Sultan Mahmut tarafından çıkartılan bir fermanla ilgili; ferman, Mekteb-i Tıbbiye öğrencilerinin ilk defa resmi kıyafet olarak yakalarına yılanlı asa işlenmiş elbiseler giymesi hakkında¹³⁹. Dikkati çeken bir olgu da Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane logosunda yer alan yılanlı asanın Asklepios'un asası ile olan benzerliğidir.

Görsel-35: Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane logosu.

Anımsanacak olursa, aktarılan bir mitolojik öyküde, Asklepios öldüğünde elinden düşen reçetenin mürekkebinden sarımsak bitkisi oluşuyordu. Benzer bir durum, diğer mitolojik öykülerde olduğu gibi farklı

¹³⁸ Bayat AH, 2016:71.

¹³⁹ Hancı İH, 2005.

kurgularına rastlanan, Lokman Hekim anlatılarında da karşımıza çıkar. Hancı'nın aktardığı öykü şöyle¹⁴⁰. Yiyenlere ebedi yaşam ve ölümsüzlük sağlayan ot Lokman Hekim tarafından Çukurova'da bulunur, ancak ot köprüden geçmekte olan Lokman Hekim'in elinden düşer. Lokman Hekim yetişmeden otu bir yılan yer; bundan dolayı da yılanın ölümsüzlük, yaşama gücü ve sağlığı temsil ettiğine inanılır. Bazı Lokman Hekim anlatılarında yılan bulunmaz, Lokman Hekim otu nehre düşürür. Lokman Hekim anlatılarının başkaları da bulunuyor. Anımsanacak olursa daha önce yılanın hekimlik sembolü olarak belirmesine yönelik öykülere örnek olarak ünlü hekim Galen ve tedavi etmediği hastanın öyküsünü aktarmıştık. Bu öykünün önemli oranda benzeyen, örtüşen bir örneği de Lokman Hekim için anlatılır. Öyküde Lokman Hekim çok iyi ve başarılı bir hekimdir, dükkanında her türden ilaç bulunur. Dükkandan içeriye hasta girince onu iyileştirecek ilacın şişesi sallanır. Bir gün içeriye bir hasta girer ve hiçbir şişe sallanmaz. Bunun üzerine Lokman Hekim hastaya hastalığının şifası olmadığını ve öleceğini söyler. İçine düştüğü duruma üzülen hasta, dağ bayır dolaşmaya başlar. Dağlarda dolaşırken bir Yörük kadınının süt sağıp bir tasa koyduğunu, bir yılanın sütü içip sonra da zehrini tasa kustuğunu görür. Hastalığı iyice ilerlemiş durumda olan adam yılanın zehrini içerek ölmek ister, ancak zehri içtikten sonra giderek iyileşir. Adam, Lokman Hekim'e gidip ölmediğini söyleyince, Lokman Hekim adama, aslında hastalığının çaresini bildiğini ama ala ineğin sütünü bulamayacağını, bu sütü yılanı içirip kusturamayacağını bildiği için hastalığının çaresiz olduğunu söylediğini söyler.

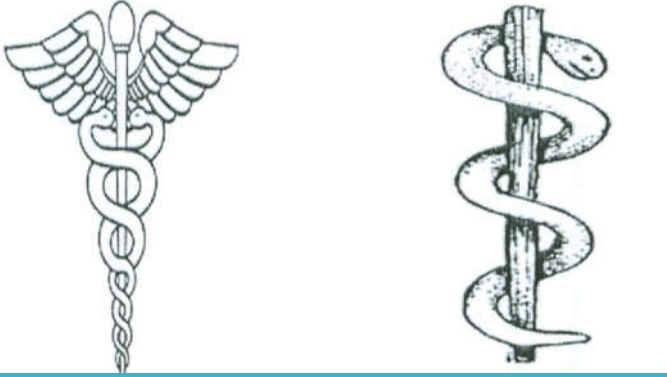
---

¹⁴⁰Hancı İH, 2005.

Asklepios'un yılanlı asası mı, Hermes'in kadüsesi mi?

Gerek yılanlı asa, gerekse de kadüse figürlerinin tarihsel süreç içerisinde kendisini aktaran öyküsü, genel örüntüde Asklepios ve Hermes'e atfedilen özellikleri korurken, farklı özelliklere sahip olduğu açıkça vurgulanan farklı mitolojik kahramanlara ait iki sembolün de günümüzde hekimlik ve/veya tıp sembolleri olarak kullanılıyor olması gerçekte çelişkili bir durumu yansıtıyor. Her iki sembolün de savunucuları bulunmakla beraber, ibre daha çok Asklepios'un yılanlı asasından yana görünüyor. Friedlander¹⁴¹ tarafından ABD'de tıp ya da sağlıkla ilişkili kurumlara ait 242 logo ve amblemin incelendiği çalışmada ilgi çekici bir sonuca ulaşılmış; profesyonel tıbbi organizasyonların %62'si Asklepios'un asasını kullanırken, ilaç firmalarını da içeren ticari organizasyonların %76'sı Hermes'in

Görsel-36: Kadüse ve Asklepios'un asası.

¹⁴¹ Friedlander WJ, 1992. (aktaran: Nayernouri T, 2010)

kadüsesini kullanmakta. Burkert¹⁴², Hermes ve onun Roma kültüründeki devamı Merkür'ün ilgi çekici özelliği ticaretin, hırsızların ve yalancıların kurnazlığının patronu olmak iken, bu özelliklerle özdeşleştirilen kadüsenin neden ve nasıl tıbbın ve tıbbi uygulamaların sembolü haline geldiğinin önemli bir soru olduğunu vurgulamaktadır. Bu arada, kadüse ile ilgili olarak kimi zaman karşımıza çıkan bir yanlış kullanıma da değinmek yararlı olacaktır. Söz konusu hata, Asklepios'un yılanlı asasının bazı kaynaklarda kadüse olarak adlandırılması. Ancak açıktır ki, kadüse, Hermes'in asasına verilen isim.

Kaynakların önemli bir kısmı, Hermes'in kadüsesinin tıp sembolü olarak yaygın biçimde kullanılıyor olmasına yol açan kırılma noktasını Amerikan ordusunun 20. yüzyılın başında aldığı bir karar olduğuna değinmekte. Amerikan ordusunda yardımcı cerrah olarak görev yapan Yüzbaşı Frederick Reynolds, 1902 yılında kadüsenin Amerikan ordusunda sağlıkçı olarak görev yapan personelin (USAMC, U.S. Army Medical Corp) sembolü olarak kabul edilmesini ve yaka nişanı olarak kullanılmasını öneriyor. Öneriye karşı çıkanlar oluyor, ancak Reynolds "hatalı" bir biçimde kadüsenin Britanya da dahil pek çok Avrupa ülkesinde kullanıldığında ısrar ediyor ve zamanla "altın kadüse" USAMC'nin sembolü haline geliyor¹⁴³. Amerikan Tabipler Birliği'nin 1910 yılında Asklepios'un yılanlı asasını uyarlayarak logosuna aldığını belirten ve USAMC'nin logosunda Hermes'e ait kadüseyi kullanmasının hekimler arasında büyük bir kafa karışıklığına yol açtığını

¹⁴² Burkert W, 1985. (aktaran: Nayernouri T, 2010)

¹⁴³ Nayernouri T, 2010.

ve bu tercihin gerekçelerinin tıp tarihçileri tarafından da yeterince açıklanamadığını vurgulayan Coston'un¹⁴⁴ vurguladığı ilginç bir diğer unsur daha var; 18 Mart 1935'te Dr. Garrison tarafından yazılan bir mektupta, Amerikan Ordusu Sıhhiye Birlikleri'nin 1818 yılından itibaren "Avrupa'da olduğu gibi" Asklepios'un tek yılanlı asasını kullanmış olduklarıdır.

Retief ve Cilliers¹⁴⁵, kadüsenin Hermes'in hırsızların koruyucusu olarak kabul edilmesine bağlı olarak "olumsuz bir çağrışım" içerdiğine, bununla birlikte kadüsenin Ortaçağ'da özellikle simya ve eczacılık üzerinden şifa vermekle ilişkilendirildiğine vurgu yapar ve kadüsenin tıp sembolü olarak kullanımının mitolojik kökenini "hatalı" olarak yorumlar. Wilcox ve Whitham¹⁴⁶, kadüsenin hatalı bir biçimde tıp sembolü olarak kullanılmasının kökeninde 19. yüzyılın popüler tıp yayıncıları olduğuna değinir ve pek çok hekimin "tıbbi kadüse"nin modern çağlardaki kökenini öğrendiğinde şaşırdığını belirtir. Young ve arkadaşları¹⁴⁷, tıp sembolünün tarihsel ve etik değerler yönünden bütüncül bir anlama sahip olduğunu, yanlış bir biçimde tıp sembolü olarak kullanılan Hermes'in kadüsesinin ticaretin sembolü olduğunu, Asklepios'un asasının hekimliği, Hermes'in asasının ticareti sembolize ediyor olmasının etik olarak birbirine karıştırılmaması gereken bir durum olduğunu belirtirken, hekimlerin tarihsel kökeni ve anlamı ile gerçek amblemlerinin farkında olması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Bu noktada, aktarılanların ışığında bazı saptamalar yapmak olası. Asklepios ve Hermes'in asalarına dolaşan yılanın da asanın da tarihsel öyküsü Yunan mitolojisinden daha eskiye dayanmakta. Bununla birlikte her iki yılanlı asa da günümüzün sık karşılaşılan/kullanılan hekimlik sembolü konumundadır. Ancak, gerçek sembolün hangisi olduğu yönündeki tartışmada Asklepios'un yılanlı asası daha ağırlıklı ve Hermes'in kadüsesi tarihsel yolculuğun bir aşamasında hekimlik sembolleri arasına karışmış, kendisine oldukça geniş sayılabilecek bir alan bulmuştur. Tarihsel süreç içerisinde karşımıza çıkan ve bir tür hastane işlevi üstlenen sağlık tapınaklarının Asklepios adına yapılmış olması, bu tapınaklara Asklepiyon,

---

¹⁴⁴ Coston, 1970.

¹⁴⁵ Retief FP, Cilliers L, 2002.

¹⁴⁶ Wilcox RA, Whitham EM, 2003.

¹⁴⁷ Young P et al, 2013.

Görsel-38:

Sağlık Bakanlığı'nın eski logosu.

Dünya Sağlık Örgütü logosu

Dünya Hekimler Birliği logosu

hekimlere Asklepiades adı verilmesi, Roma kültürüne geçerek yaygınlaşmaya devam eden Asklepios kültünün sembollerinin hemen sadece sağlık ve iyileşme ile anlamlandırılarak süreklilik göstermesine karşın Hermes'in kadüsesinin sağlık ve iyileştirme dışındaki anlamlarla da sembolleştirilmiş olması bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Logoların, armaların ve sembollerin bir kısmı uzun soluklu bir devamlılık gösterirken, bir kısmının da değişime uğradığı ya da ortadan kaybolduğu biliniyor. Buna ülkemizden de bir örnek verebiliriz. Anımsanacak olursa, Sağlık Bakanlığı'nın amblemi yakın bir zamanda değiştirilmiş, yeni logonun tanıtımı da 14 Mart 2012'de Sağlık Bakanı tarafından yapılmıştı. Değişiklik öncesi kullanılan logoda, ülkemizin haritası, bayrağımız ve defne dalı ile birlikte bulunan yılanlı asa sembolü Asklepios'un asası ile uyumlu. Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Tabipler Birliği'nin logoları da Asklepios'un yılanlı asası ile uyumlu.

Hekimlik sembolü olarak kullanılan figürler Asklepios ve Hermes'in asaları ile sınırlı değildir. Ülkemizde bu anlamda sıklıkla kullanılan figürlerden birisi, asa içermeyen, birbirine dolaşmış iki yılan sembolüdür. Olasılıkla eski Türk kültürünün de yansıması olarak yaygın kullanıma erişen bu sembol çok sayıda kurum ve kuruluşun logolarında yer almaktadır. Hekimlikle ilgili sembollerin sıkça kullanıldığı alanlardan birisi de tıp fakültelerinin logoları olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde 2017 ÖSYM Klavuzu'nda yer alan, öğrenci kontenjanı bulunan 95 tıp fakültesinin resmi internet sitelerine bakıldığında 68 internet sitesinde fakülteye ait bir logo bulunmamaktadır. Değinen fakültelerden üçü Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde biri Azerbaycan'da bulunmaktadır. Logolardan birinde yılan ve asa figürleri bulunmazken, yılan ve/veya asanın kullanıldığı 26 logonun sekizinde yılan ve asa birlikte kullanılmıştır; beş logoda Hermes'in kadüsesi kullanılırken, bir logoda meşaleye dolaşmış iki yılan, bir logoda kanatsız kadüse kullanılmış, bir logoda ise Hermes'in kadüsesi çift başlı kartal ile bütünleştirilmiştir. Asanın yer almadığı 18 logodan birinde ayaklı kaseye dolaşmış tek yılan figürü bulunurken, iki logoda tek, 15 logoda ise iki yılan kullanılmıştır.

Sembollerin kullanıldığı önemli alanlardan birisi de meslek örgütlerinin logolarıdır. Bu noktada da, değindiğimiz karmaşıklık geçerlidir. Örneğin, İngiltere Tabipler Birliği, Kanada Tabipler Birliği, Amerikan Tabipler Birliği ya da Kıbrıs Tabipler Birliği gibi meslek örgütlerinin logoları Asklepios'un asası ile uyumlu iken Türk Tabipleri Birliği logosunda kullanılan sembol Hermes'in kadüsesi ile uyumludur. Bu anlamda, benzer ya da farklı örnekleri çoğaltmak olasıdır. Dünya Tabipler Birliği üyesi olan ülkelerin logoları incelendiğinde Asklepios uyumlu logoların ağırlıklı olarak kullanıldığı izlenilmektedir. Yılanlı asanın tarihsel öyküsü açıkça gösteriyor ki, tarihsel sürecin günümüze ulaşan evresinde Asklepios'un asası da, Hermes'in kadüsesi de yaygın biçimde kullanılan hekimlik sembolleri haline gelmiş durumdadır. Sembollerin doğru veya yanlış bir yaklaşımla belirlendikten sonra giderek kurumsal bir kimliğe dönüşmesi, uzun süredir kullanılan ve doğruluğuna inanılan bir sembolün yanlış olduğunun belirlenmesi ve değiştirilmesinde yaşanabilecek dirençler gibi etkenler düşünüldüğünde, her iki sembolün de kullanımına yönelik var olan karmaşanın kolaylıkla aşılabilir bir konu olmadığı açıktır. Ancak bunun kadar açık olan bir diğer konu da, hekimlerin gerçek mesleki sembollerine sahip çıkmasının, özellikle

Hermes'e atfedilen özellikler nedeniyle, önemli bir savunma noktası niteliğinde olmalıdır.

Görsel-39: İngiltere Tabipler Birliği, Kanada Tabipler Birliği ve Amerika Tabipler Birliği logoları.

Stanton¹⁴⁸, yüzlerce yıl boyunca hekimlerin Asklepios'un izleyicileri olarak kabul edildiğini ve bugünün hekim imajının da Asklepios'un devamı olduğunu belirtirken, Asklepios'un, becerileri ve olumlu özellikleri ile Yunan kültürünün en çok sevilen tanrılarından biri olduğunu, Roma'ya ilk geçen ve

---

¹⁴⁸ Stanton JA, 1999.

varlığını en uzun süre sürdüren Yunan tanrısı olduğunu, Asklepios'un şifa vericilik özelliğinin Hristiyanlık inancında Hz. İsa'ya, Yahudilik inancında Hz. Musa'ya atfedildiğini, tıp tarihinin üç dev isminin, Hipokrat, Galen ve İbn-i Sina'nın ondan övgüyle bahsettiğini vurguluyor. Tıp tarihini, tıbbın yaşamı önemli ölçüde kurtaramadığı ancak bazı iyileştirmeler sağlayabildiği "bilime dayalı dönem", bilimin hastalıkları iyileştirebilmek için öngörüsüzce kullanıldığı "teknoloji odaklı tıp" ve hümanizme dönüş için "kamusal isyan" olarak üç döneme ayrıldığına vurgu yapan Stanton, günümüzde modern tıbbın yüz yüze olduğu tartışmaların ve çelişkilerin meslek tarihini kapsayacak nitelikte olduğunu belirtiyor. Günümüz insanı daha uzun ve sağlıklı yaşamak istiyor; belki de bir anlamda, mitolojik anlatımlarda da aktarıldığı gibi, ölümsüzlüğü arıyor. İnsanlığın genel beklentisi hekimlerin tüm hastalıkları yenmesi. Stanton, hekimlere yönelik bu tür beklentilerin, hekimler için "tanrısal bir konum" tanımladığına, bu konumun rahatsız edici bir durum olduğuna değinirken, Asklepios'un bir özelliğine, ölümlü bir yarı-tanrı statüsünde olduğuna vurgu yapıyor; günümüzün Asklepios'un devamı olan hekimleri bazı hastalıklar karşısında başarısız ve Asklepios'un ölümlü yarı-tanrı statüsü, hekimlere yönelik çelişkili beklentileri temsil ediyor.

Bugün, hekimlik uygulamalarının hastalıkları tedavi ederek ve/veya önleyerek ölümü ötelemesinin "doğal süreç"e müdahale olduğunu düşünenler olabilir. Hatta daha ileriye giderek, hastalıkların tedavi edilmesinin ve ölümün engellenmesinin ilahi kuralların belirlediği yazgıya/kadere karşı çıkmak olduğunu düşünenler de olabilir. Bu düşünceler çağdaş hekimlik anlayışı tarafından kabul edilmese de var olabilir. Aslında, Asklepios'un mitolojik öyküsü bununla da uyumlu. Giderek ustalaşan Asklepios'un yaşam ve ölüm arasındaki belirleyici işlevinin tanrıların başı Zeus'un otoritesini tehdit etmesi, Zeus'un Asklepios'u öldürmesi, ancak daha sonra onu bir takımyıldıza dönüştürerek tanrılar katına alması; mitolojik öykünün, kahramanın öldüğü ve ölümünden sonra onurlandırdığı güçlü bir finali niteliğinde.

Lahey¹⁴⁹, insanların değer verdiği şeyler için semboller kullandığından ve sembolere anlamlar yüklediğinden söz ediyor; televizyonların, kitapların bir zamanlar sıklıkla kullandığı, bip sesi çıkartan

---

¹⁴⁹ Lahey T, 1999.

EKG monitörü, siyah doktor çantası, stetoskop, cam ilaç şişeleri, içine enjektörlerin, iğne uçlarının veya ampullerin koyulduğu metal kutu gibi sembollerin hekimlere yönelik toplumsal saygı kadar, tedavi sanatına atfedilen gizemin de derinleşmesine katkı verdiğini vurguluyor. Şüphesiz ki, semboller dışarıya yönelik bazı anlamlandırmalar sağlarken, içeriye, o sembolü taşıyanlara yönelik de anlamlar taşıyor. Ve yine şüphesiz ki, hekimlik mesleğinin evrensel ilkelerini umursamayan, kazanç hırsının körleştirdiği hekimler de var ve onların varlığı hekimlik sembollerine atfedilen anlamları tehdit ediyor. Onlar da başka anlatıların figürleri olarak, o anlatılarda rol alıyor. Bugün, Lahey'in değındiğı örnekleri genişleterek çok sayıda sembolü tıpla ve hekimlik mesleğı ile ilişkilendirmek olası olsa da tüm sembollerin içerisinde en eskisi ve belki de en anlamlısı Asklepios'un yılanlı asası; doğal ağaç parçası asa ve ona dolanmış tek bir yılan. Hermes'in kadüse olarak adlandırılan asası, mitolojik öykülerde yer aldığı gibi, şifa vericilik özelliğı de atfedilen Apollon'dan ona geçtiğinden yola çıkılsa bile, hekimliğin sembolü olabilecek bir "öz geçmiş" sunmakta yetersizlikler içeriyor; Hermes'in asayı kullanma biçimi de, asaya yüklediğı güçler de kadüseyi hekimlik sembolü olmaktan uzaklaştırıyor. Mesleğın geleceğine yönelik kaygı dolu öngörülerin de paylaşıldığı tartışmalar sürerken, neyse ki, toplumun belirgin bir çoğunluğu hekimlerden evrensel ilkelerine bağılı kalmalarını bekliyor ve hekimlerin de belirgin bir çoğunluğu evrensel ilkelerin korunmasına dayanan "iyi hekimlik"e sahip çıkıyor. Belki de salt bu yüzden bile yılanlı asa, onu bilmeyi ve anlamayı hak ediyor.

Bitirirken

Yılanlı asanın tarihsel yolculuğu gösteriyor ki, yılan ve asa, kendilerine atfedilen anlamlandırmalar ile çok sayıda olgunun sembolü olarak kullanılmış olmakla birlikte, en yaygın anlamlandırma, kullanım hekimlik ile ilgilidir. Bununla birlikte, yılan ve asa, hekimlik mesleği sembolleri olmanın ötesinde, sağlık bilimleri alanındaki diğer mesleklerin de sembolleri olmuş durumdadır. Ülkemizde diş hekimliği, veterinerlik ve eczacılık alanları bu anlamda karşımıza çıkan örnekler olarak değerlendirilebilir. Türk Dişhekimleri Birliği logosu daha önce tıp alanında yaygın kullanımına değindiğimiz asa olmayan, birbirine dolaşmış iki yılan figürü, Türk Veteriner Hekimler Birliği logosu meşale şeklindeki asaya dolaşmış tek yılan figürü, Türk Eczacılar Birliği logosu ise ayaklı kaseye dolaşan tek yılan ve defne dalı figürü içermekte. Tarihsel süreç içerisinde, bugün sağlık bilimlerini oluşturan çok sayıda çalışma alanının, bir kök konumunda olan hekimlik mesleği üzerinden şekillendiği ya da ondan ayrılarak/ayrışarak oluştuğu ve geliştiği düşünülürse bu benzerlik şaşırtıcı olmayan beklendik bir durumdur. Bu benzerliğin en tipik örneklerinden birisi eczacılık sembolüdür. Anımsanacağı gibi, hekimlik mesleğinin bütünü simgeleyen Asklepios'un çocukları, genel anlamda tıbbi oluşturan bileşenlerin tanrıları ve tanrıçaları olarak kabul edilmişlerdi. Asklepios'un kızı Hygieae'nın elinde taşıdığı kase ve yılan, Çankırı Atabey Cemaleddin Ferruh Darüşşifası'ndan kalan ayaklı kaseye dolaşmış yılan bugün Türk Eczacılar Birliği'nin logosunda kullanılan sembollerdir.

Bununla birlikte, benzerliklere ilişkin bir noktaya değinmek yararlı olacaktır. Günümüz anlamında "tıp", farklı meslek alanlarından çok sayıda profesyonelin birlikte çalışmasını gerektiren bir üretim alanıdır. Şüphesiz ki bu durum, bilgi birikiminde yaşanan yoğunlaşmanın ve hekimlik uygulamalarının ulaştığı çağdaş düzeyin bir gerekliliğidir. Ancak, tıbbın hemen hemen neredeyse bütünüyle hekimlik uygulamalarından ibaret

olduğu, ya da başka bir ifade ile hekimlerin tıbbın bütünü olduğu dönemlerden günümüze aktarılan ve tıp kurumlarınca da yaygın kullanıma sahip olan bu sembol, “Asklepios’un yılanlı asası”, tıptan çok hekimlikle ilgili bir semboldür ve hekimliğe ait bu sembolün tıp kurumlarınca kullanımı, tıbbın içerisindeki sayılarından bağımsız olarak halen en önemli ve kilit rolü oynayan hekimleri ve onların etkisini anımsatmak amacını taşımaktadır.

Asklepios’un yılanlı asasının hekimlik sembolü olduğu yönündeki saptamamızın ardından, daha önce de değindiğimiz bir saptamaya yeniden değinmek yerinde olacaktır. Yılanlı asanın tarihsel yolculuğunun gösterdiği gibi, yılan, asa ve/veya yılanlı asa Asklepios ile ortaya çıkmış semboller değildir ve bu anlamda Asklepios, bir başlangıç noktası olmayıp, kendisinden önceki sembolleri birleştirici bir etki yaratmıştır. Üstelik, Asklepios, yılanlı asasının dışında kutsal bir hayvan olarak kabul edilerek mucizevi iyileşmeleri sembolize ettiği düşünölen köpek ya da uyanıklık, dikkat ve sağlık sembolü olarak düşünölen horoz gibi sembollerle birlikte de betimlenmiştir. Asklepios’a atfedilen sembollerin yılanlı asa dışında kalanları tarihsel süreç içerisinde kendisini sürdürememiş ve önemini yitirmiş, yılanlı asa Asklepios’un simgesi olarak günümüze ulaşmıştır. Yine tarihsel süreç içerisinde beyaz önlük ve stetoskop da hekimlik sembolleri arasında kendisine yer edinmiş sembollerdir. Hekimlik uygulamalarının tarihsel yolculuğunun görece geç/yeni dönemlerinde ortaya çıkan ve kullanımı giderek yaygınlık kazanan bu semboller, Asklepios’un yılanlı asasının binlerce yıla dayanan öyküsü ile karşılaştırıldığında henüz oldukça genç sembollerdir. Dolayısıyla, benzer ya da farklı, geçmişte var olan ya da gelecekte ortaya çıkacak sayısız sembol arasında hekimlik sembolü olacak tek bir sembol varsa o da Asklepios’un yılanlı asasıdır.

Kurumsal bir kimliği yansıtan semboller, kimliği anımsatan görseller olmanın ötesinde, bir yandan kendisine atfedilen anlamlandırmalarla değer kazanarak kalıcılaşırken, diğer yandan da kurumsal yapının üyelerine doğruluğu ve gerekliliği tarihsel yolculukta ortaya çıkan değerleri aktarırlar. Hekimlik, binlerce yıla dayanan geçmişinden gelen birikimiyle, nerede, hangi coğrafyada, hangi düzenlemeler içinde yapılıyor olmasına bakılmaksızın evrensel olarak geçerli kurallara sahip olan bir bilme ve uygulama alanı, bu yüzden de bir bilim ve sanat dalıdır.

Hekimliğin yaşamın mutlak olarak korunması kuralı, hekimin daima ve daima yaşamdan yana olmasını, yaşamı ve sağlığı koruyacak ve sürdürecektir bilgiye sahip olmasını gerektirir¹⁵⁰. Bu yüzdendir ki, asa, her şeyden önce, herhangi bir “dayanak” olmayıp, yaşam ağacının dalıdır. Hekimin durmadan değişen ve gelişen bilgi birikimine ulaşabilmesi, sahip olduğu bilgileri, deneyimleri ile yeniden ve yeniden sınıması ve geliştirmesi uzun ve zorlu bir yolculuğu gerektirir. Hipokrat ünlü “hayat kısa, sanat uzun, deneyim yanıtıcı, karar zor” deyişinde bu uzun ve zorlu yolculuğu tanımlar. Asa, bu noktada başka bir anlam kazanarak hekimin bilme ve olgunlaşmaya yönelik uzun yolculuğunu anlatır.

Yılan, tarihsel süreç içerisinde hemen daima yaşam ve ölüm arasına konumlandırılarak anlamlandırılmış bir sembol olarak karşımıza çıkar. Bu konumlandırma, hekimin yaşam ve ölüm arasında yaşamın korunması ve sürdürülmesini destekleyen konumu ile benzerlik taşır. Yılanın yaratılış efsanelerinde yaşam ağacının koruyucuları arasında kabul edilmesi, onun yaşam ağacını sembolize eden asaya dolaşmış olmasını doğallaştırır ve bu betimleme de hekimin yaşamdan yana konumu ile uyumludur. Hekimin geçerliliğini ve/veya doğruluğunu yitiren bilgilerden ayrılıp gelişmeleri ve yenilikleri izleme ve öğrenme süreci, başka bir ifade ile hekimin bilgilerini sürekli yenileme gereksinimi¹⁵¹ yılanın deri değiştirme özelliği ile anlamlandırılır. Yılanın deri değiştirme özelliği aynı zamanda kişinin hastalığından kurtulup yeniden sağlığına kavuşması ile de benzerlik içerir. Yılanı yönelik olarak değinilen bir diğer anlamlandırma onun zehrinin panzehir yapımında da kullanılıyor olması, bir anlamda sorunu ve çözümü birlikte içermesidir ki, bu durum da hekimin sahip olduğu bilgiler ile sorunu ve çözümü birlikte tespit etme yetisine benzerleştirilir. Hekimlik uygulamaları esnasında uyulması beklenen evrensel tıbbi etik ilkeleri

---

¹⁵⁰ Türk Tabipleri Birliği, Hekimlik Mesleği Etik Kuralları, Madde-5: Hekimin öncelikli görevi, hastalıkları önlemeye ve bilimsel gerekleri yerine getirerek hastalarını iyileştirmeye çalışarak insanın yaşamını ve sağlığını korumaktır. Meslek uygulaması sırasında insan onurunu gözetmesi de hekimin öncelikli ödevidir. Hekim, bu yükümlülüklerini yerine getirebilmek için, gelişmeleri yakından izler.

¹⁵¹ Türk Tabipleri Birliği, Hekimlik Mesleği Etik Kuralları, Madde-5: 150 numaralı dip notta paylaşılmıştır.

yararlılık, zarar vermeme, adalet ve özerklik olarak tanımlanmıştır¹⁵² ve hekimlik uygulamaları sırasında hekimden beklenen temel davranışlardan birisi mesleğini uygularken vicdani ve mesleki bilimsel kanaatine göre hareket etmesidir¹⁵³. Bu ilkeler, hekimin hastasının durumunu özenli ve dikkatli bir biçimde değerlendirmesini, bilgi ve deneyimlerinden kaynaklanan gelişmiş bir öngörü yetisine sahip olmasını, tespit ettiği sorunun en uygun ve doğru çözümünü belirlerken ve uygularken soğukkanlı davranarak yeterince düşündükten sonra karar vermesini gerektirir. Hekimden beklenen bu özellikler yılanın diğer özellikleri olarak değinilen görme keskinliği ve soğukkanlılığı ile benzeşirken, hekimin sır saklama yükümlülüğü¹⁵⁴ de yılanın sessizliği ile benzeşir.

Şüphesiz ki, yukarıda Asklepios'un yılanlı asasına atfedilen anlamlandırmalar, yılan ve asanın bulunduğu, Hermes'in kadüsesi de dahil, tüm sembollere, üstelik de aynı yaklaşımla atfedilebilir. Ancak, yılanlı asanın tarihsel yolculuğu hekimlik mesleğinin sembolünün Hermes'in kadüsesi değil, Asklepios'un asası olduğunu destekler niteliktedir. Yineleyerek bitirelim. Semboller, hele de köklü bir geçmişe sahip olan semboller, bir yandan aidiyet tanımlayan görseller olmakla birlikte, diğer yandan da kendisine atfedilen anlamlandırmalar ile aidiyeti kendisinde hissedenler için değer ve sorumlulukları anımsatan bir anlama sahiptir. Hekimlik mesleğinin ticari çıkar ve kaygılar için kullanılmasının önlenmesi¹⁵⁵ ve meslek onurunun korunması da hekimlik mesleğin önemli etik kurallarındandır¹⁵⁶. Dolayısıyla,

---

¹⁵² Türk Tabipleri Birliği, Hekimlik Mesleği Etik Kuralları, Madde-6: Görevlerini yerine getirirken, hekimin uyması gereken evrensel tıbbi etik ilkeleri yararlılık, zarar vermeme, adalet ve özerklik ilkeleridir.

¹⁵³ Türk Tabipleri Birliği, Hekimlik Mesleği Etik Kuralları, Madde-8: Hekim, mesleğini uygularken vicdani ve mesleki bilimsel kanaatine göre hareket eder.

¹⁵⁴ Türk Tabipleri Birliği, Hekimlik Mesleği Etik Kuralları, Madde-9: Hekim, hastasından mesleğini uygularken öğrendiği sırları açıklayamaz. Hastanın ölmesi ya da o hekimle ilişkisinin sona ermesi, hekimin bu yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz.

¹⁵⁵ Türk Tabipleri Birliği, Hekimlik Mesleği Etik Kuralları, Madde-15: Hekimler endüstri kuruluşları ile hiçbir çıkar ilişkisi kuramazlar. Bilimsel araştırmalar ve eğitime yönelik ilişkiler ise, şeffaf ve kurumsal olmalıdır. Bu ilişkilerde Türk Tabipleri Birliği'nin hazırladığı "Hekim ve İlaç Tanıtım İlkeleri" geçerlidir.

¹⁵⁶ Türk Tabipleri Birliği, Hekimlik Mesleği Etik Kuralları, Madde-17: Hekim, meslektaşlarını mesleki yönden onur kırıcı ve haksız saldırılara karşı korur.

hekimlerin, kendileri ile özdeşleşmiş sembollerini ve bu sembollere atfedilen değer ve geleneklerini sürdürmesi, farklı anlamlandırmalar da yüklenen benzer sembollerden kaçınmaları mesleki saygınlığı koruyacak ve geliştirecek bir etkiye sahip olacaktır.

Yararlanılan kaynaklar:

- Adalı SF. Mitolojinin Kökenleri ve Yayılımı. Aktüel Arkeoloji, 2019; 70: 20-27.
- Ağartan CA. Sanat eserlerinde yaşayan bir mit: Sağlık tanrısı Asklepios ve kızı Hygieia. Zeynep Kamil Tıp Bülteni, 2009; 40(1): 49-52.
- Akurgal E. Anadolu Uygarlıkları. Phoenix Yayınevi, Kasım 2014, Ankara: 196.
- Alp KÖ. Orta Asya'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollere Giriş. Eflatun Yayınevi, Ankara, 2009.
- Ancient Greek Lyrics. Translated by Barnstone W, McCulloh WE. Indiana University Press, Indianapolis, 2010.
- Arab SM. Medicine in Ancient Egypt. www.arabworldbooks.com/articles8.html
- Bayat AH. Tıp Tarihi. Üçer Matbaacılık, İstanbul 2016.
- Blayney KT. Caduceus vs. the Staff of Asklepius. <http://drblayney.com/Asclepius.html>
- Bonnefoy Y. Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü, Cilt 2. (Çev.Ed.) Yılmaz L. Alfa Basım yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2016
- Bulfinch T. Klasik Yunan ve Roma Mitolojisi. (Çev) Hoşafçı ÖU. İnkilap Kitabevi, İstanbul, 2017.
- Burkert W. Greek Religion. Harvard University Press, USA, 1985.
- Buxton R. Yunan Mitolojisi. (Çev) Yıldırım AF. ALFA Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2016:18.
- Capodicasa E. Whatsymbolshouldrepresentthemedicalprofession? TheLancet, 2004; Vol 364, July31:416.
- CDC. Guina Worm Disease. www.cdc.gov
- Cirlot JE. A Dictionary of Symbols, 2nd Ed. Routledge & Kegan Paul Ltd., 1971: 35-37.
- Çiğ Mİ. Uygarlığın Kökeni Sumerliler-2 Sumerlilerde Günlük Yaşam. Kaynak Yayınları, İstanbul, 2017.
- Conner CD. Halkın Bilim Tarihi. (Çev) Kanburoğlu ZÇ. TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları 444, Ankara, 2012.
- Coston TO. The proper symbol of medicine. Transactions of the American Ophthalmological Society, 1970;68:359-363.
- Demirbilek U. Ölümün Girmesinin Yasak Olduğu, Vasiyetlerin Açılmadığı Yer: Asklepion. <http://sanatkaravani.com>
- Edelstein EJ, Edelstein L. Asclepius: A Collection and Interpretation of the Testimonies. Jhon Hopkins Press, 1945, USA: 383.
- Eren N. Çağlar Boyunca Toplum Sağlık ve İnsan. Gelişim Dizgi & Yayıncılık, Ankara, 1996:16.
- Fagan B. Firavunlar Ülkesi Mısır. (Çev) Seral G. NationalGeographicSociety, Doğuş Grubu İletişim yayıncılık ve Tic. A.Ş., 2003: 53.
- Fan FS. History of medicine. The symbol of medicine in ancient China. South African Medical Journal, 1992;82(4):273-274.
- Friedlander WJ. The Golden Wand of Medicine. Greenwood Press, New York, 1992.
- Hancı İH. Yılan hikayesi. STED, 2005;14(8): VI-IX.
- Hañçerlioğlu O. Dünya İnançları Sözlüğü. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995: 168-169.
- Hatemi H. Türk Tıp Tarihinin Aşamaları. Tıp Tarihi Araştırmaları, Cilt 10, Yüce Yayım, İstanbul, 2001: 11-20.

- Herodotos. Herodot Tarihi, Üçüncü Basım. (Çev) Ökmen M. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991:98-99.
- Graves R. The Greek Myths I. The Folio Society, London, 1998.
- Jayne WA. The Healing Gods of Ancient Civilizations. University Books, New York, USA,1965.
- Julian. Against Galilaeans. Harvard University Press, Cambridge, 1923: 375.
- Kabağağaçlı ÇŞ. Halikarnas Balıkçısı Anadolu'nun Sesi, 7. Basım, hazırlayan Şadan Gökovalı. Bilgi Yayınevi, Ankara, 2008:35.
- Kabağağaçlı ÇŞ. Halikarnas Balıkçısı Anadolu Tanrıları, 10. Basım, hazırlayan Şadan Gökovalı. Bilgi Yayınevi, Ankara, 2010:44-45.
- Karabulut D. Türk Söylence Sözlüğü, e-kitap.
- Kramer SN. Sümerler. (Çev) Buze Ö. Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Lahey T. Rejuvenating the symbols of medicine. JAMA, 1999;281(5):479-480.
- Leeming DA. A'dan Z'ye Dünya Mitolojisi. (Çev) Soysal N. Say Yayınları, İstanbul, 2017: 15-26.
- Maksimovic J. Early Christian martyrs who refused to worship the Cult of Asklepios in the times of Diocletian. Acta Medico-Historica Adriatica, 2010; 8(2): 239-260.
- Nayernouri T. Asclepius, Caduceus, and Simurgh as medical symbols Part I. Archives of Iranian Medicine, 2010; 13(1): 61-68.
- Özdemir N. Eski Yunan'da Tıp: Asklepios Kültü Asklepios, Asklepiyon ve Asklepiadlar. www.feniksdergi.org
- Öztürk L. İslam Tıp Tarihi Üzerine İncelemeler. Ensar Neşriyat, İstanbul, 2013: 13-34.
- Patacı B. Tanrılaştırma ve şeytanlaştırma arasında mitolojik bir figür olarak Asklepios. Milet ve Nihal, 2016; 13(2): 154-182.
- Pearn J. Agathos Daimon and the Asklepien serpent. Vesalius, 2011;XVII(1):4-9.
- Petsalis-Diomidis A. Truly Beyond Borders: Aelius Aristides and the Cult of Asklepios. Oxford University Press, New York, 2010: 200-201.
- Retief FP, Cilliers L. Snake and staff symbolism, and healing. S Afr Med J, 2002; 92(7): 553-556.
- Shin YJ. A history of Korean medical association's emblem: the caduceus of Asklepios and Hermes. Korean Journal of Medical History, 2007;16(1):21-35. (abstract in English)
- Stanton JA. Aesculapius: A modern tale. JAMA, 1999;281(5):476-477.
- Sümer N. Dinsel ve mitolojik bir sembol olarak yılan. TheJournal of AcademicSocialScience, 2016;43:275-288.
- Tanilli S. Uygurluk Tarihi. Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2015.
- Türk Tabipleri Birliği. Hekimlik Mesleği Etik Kuralları. Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara, 2012.
- University of Groningen. Asklepios and Tiber Island. <http://rome-honours-groningen.co.nf/2013/templeAsklepios.php>
- Wilcox RA, Whitham EM. The symbol of modern medicine: why one snake is more than two. Ann Intern Med, 2003; 138(8): 673-677.
- www.floranceinferno.com. The rod of Asclepius and caduceus: Two ancient symbols.
- Yılmaz D. Doğudan Batıya Tanrıların Aktarımı. Aktüel Arkeoloji, 2019; 70: 28-33.
- Yılmaz M. Çankırı Atabey Ferruh Darüşşifası. www.cankiripostasi.com/cankiri-atabey-ferruh-darussifasi-makale.499.html

- Yiğitler C. Asklepios'un Şarkısı. Asklepios, Nisan-Mayıs-Haziran 2003; 1: 9-13.
- Young P, Finn B, Bruetman JE, Trimarchi H, Cesaro Gelos J. Rod of Asclepius. Symbol of Medicine. Revista Medica de Chile, 2013;141(9):1197-1201.

Görseller için yararlanılan kaynaklar:

- Görsel-1: www.greekboston.com/culture/ancient-history/herodotus-father-history
- Görsel-2: Ferruh Niyazi Ayoğlu arşivi.
- Görsel-3: commons.wikimedia.org/wiki/File:Apollo_ny_carlsberg_glyptotek.jpg
- Görsel-4: commons.wikimedia.org
- Görsel-5: Ferruh Niyazi Ayoğlu arşivi.
- Görsel-6: Wainwright CW. President's address the symbol of medicine. Transactions of American Clinical and Climatological Association, 1964;76:1-12.
- Görsel-7: bilimvegelecek.com.tr/index.php/2015/11/11/gilgamis-destaninin-yeni-bulunan-yitik-halkasi-ve-dinsel-ideolojinin-tektanriciliga-dogru-kesintisiz-evrimi/
- Görsel-8: www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/rosetta-tasi-229
- Görsel-9: www.bluffton.edu/homepegas/facstaff/sullivanm/egypt/saggara/zoser/zoser.html
- Görsel-10: Ferruh Niyazi Ayoğlu arşivi.
- Görsel-11: www.ancient.eu/imhotep
- Görsel-12: www.thoughtco.com/eye-of-horus-ancient-egyptian-symbol-96013
- Görsel-13: www.nlm.nih.gov/exhibition/cesarean/part1.html
- Görsel-17: greekphysicians.weebly.com/accomplishment.html
- Görsel-15: visitgreece.gr/en/culture/archeological_sites/sanctuary_of_asklepios_at_epidaurus
- Görsel-16: www.visitizmir.org/tr/ilce/bergama/nereye-gitmeli/pergamon-antik-kenti
- Görsel-18: Drblayney.com/Aesculapius.html
- Görsel-19: Adams. M. Book review: You Could Look It Up is a requiem for reference. www.thenational.ae/arts-culture/book-review-you-could-look-it-up-is-a-requiem-for-reference-1.139706
- Görsel-20: www.talesbeyondbelief.com/roman-gods/aesculapius.html
- Görsel-21: www.omicsonline.org/netherlands/dracunculiasis-peer-reviewed-pdf-ppt-articles
- Görsel-22: Ferruh Niyazi Ayoğlu arşivi.
- Görsel-23: www.rome.net/villa-borghese
- Görsel-24: commons.wikimedia.org/wiki/File:Sandro_Boticelli_046.jpg
- Görsel-25: commons.wikimedia.org/wiki/File:Sebastiano_Ricci_-_Dream_of_Aesculapius_-_WGA19411.jpg
- Görsel-26: commons.wikimedia.org/wiki/File:Giovanni_Tognolli_-_The_Finding_of_Aesculapius_-_Google_Art_Project.jpg
- Görsel-27: commons.wikimedia.org/wiki/File:The_infant_Aesculapius_discovered_by_shepherds_on_a_welcome_V0018186

- Görsel-28: Welcomelibrary.org/iii/encore/C_Rb1173337_Sbignon_P0%2C1_Orightresult_U_X6?lang=eng&süite_cobalt
- Görsel-29: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Johannes_Zacharias_Simon_Prey#/media/File:Aesculapius_Apollo_and_Hippocrates_Welcome_L0030884.jpg
- Görsel-30: Capodicasa E. What symbol should represent the medical profession? *TheLancet*, 2004; Vol 364, July31:416.
- Görsel-31: www.rcsi.ie/heritagecollections
- Görsel-32: Ferruh Niyazi Ayoğlu arşivi.
- Görsel-33: www.cankirikentkonseyi.com/foto-galeri
- Görsel-34: okuryazarim.com/tip-ve-saglik-sembolu-olarak-yilan
- Görsel-35: okuryazarim.com/tip-ve-saglik-sembolu-olarak-yilan
- Görsel-36: Sheety A, Sheety S, Dsouza O. Medical symbols in practice: Myths vs reality. *Journal of Clinical and Diagnostic Research*, 2014;8(8):12-14.
- Görsel-37: en.wikipedia.org/wiki/Caduceus_as_a_symbol_of_medicine
- Görsel-38: muharrir.blogspot.com/2012/03/tirt-saglik-bakanligi-logosu.html, www.who.int/en/ ve www.wma.net
- Görsel-39: londonentassociates.org, www.cma.ca/en/Pages/cma_default.aspx, www.ama-assn.org

Günümüzün hekimlik ile özdeşleştirilen üç ana sembolü yılanlı asa, beyaz önlük ve stetoskoptur. Sembollerden yılanlı asa tarihsel olarak daha köklü bir geçmişe sahipken, beyaz önlük ve stetoskop tıbbın çağdaşlaşma yolculuğunda görece yeni dönemlerde benimsenmiş sembollerdir. Denilebilir ki, eğer hekimlik mesleğine ait tek bir sembol varsa, o da yılanlı asadır.

HALK SAğLIğI UZMANLARI DERNEğI

Korkut Reis Mah. İlkiz Sokak No 17/2 Çankaya Ankara

www.hasuder.org